

KERESZTÉNY MAGVETŐ

110. évfolyam • 2004 • 3. szám
Kolozsvár

TARTALOM

TANULMÁNYOK

- ▶ *Czire Szabolcs:*
Az ember mint Isten képmása. Unitárius teológiai kérdésfelvetések..... 249
Tamás evangéliuma (közzéteszi Czire Szabolcs)..... 259
- ▶ *André Gounelle:*
Isten szava-e a Biblia?..... 277
- ▶ *François Clavairolly:*
Az elvilágiasodás „vakfoltja” 283
- ▶ *Székely Kinga Réka:*
Max Webertől *A civilizáció folyamatáig*. A szociológia a 20. században.... 285

- Előadások a Rákóczi-Thoroczkay megemlékező ünnepségen
(Torockószentgyörgy, 2004. október 2.)
- ▶ *Magyari András:*
II. Rákóczi Ferenc erdélyi fejedelemmé választásának néhány
problémája 291
- ▶ *Dr. Gaal György:*
Kincses Kolozsvártól romlott Kolozsvárig. Kolozsvár
a Rákóczi-szabadságharc idején 295
- ▶ *Thoroczkay Sándor:*
Adatok a Thoroczkay család történetéből 308

SZÓSZÉK – ÚRASZTALA – SZERTARTÁSOK

- Katona Dénes:*
Isten Lelke lakozik bennetek 313
- Kiss Gergely:*
Cselekvő szeretet..... 316

<i>Jakab Dénes:</i>	
„Szívemet hozzád emelem!...”	321
<i>Vass Mózes:</i>	
Kapuink, útjaink	323
<i>Gyerő Dávid:</i>	
Kelj fel és járj! Egyházi beszéd őszi hálaadásra.....	327
<i>Pálfi Dénes:</i>	
Hála mindenkor mindenért Istennek!	332
A megváltó Jézus	335
Velünk az Isten!	336

KÖNYVSZEMLE

Judit Gellérd: <i>Prisoner of Liberté, Story of a Transylvanian Martyr</i> (Sándor Szilárd).....	339
Sághy Gyula: <i>Házsongárdi rekviem</i> (dr. Gaal György)	342
Eszmék – Gondolatok	345
EGYHÁZI ÉLET – HÍREK	347

Alapítási éve: 1861. Kiadja az Unitárius Egyház. Megjelenik negyedévenként.
Szerkeszti: dr. Szabó Árpád. Munkatársak: Jakabffy Tamás szerkesztő,
Kürti Miklós olvasószerkesztő, Ruzsa István technikai szerkesztő.
Szerkesztő bizottsági tagok: Kovács István, Kovács Sándor, Czire Szabolcs.
Szerkesztőség címe: 400105 Kolozsvár, 1989 December 21 út, 9 sz.
Tel: +40 264 593236, fax: +40 264 595927; e-mail: tamas.jakabffy@unitarius.com.
Postacím: 400105 Cluj-Napoca, b-dul 21 Decembrie 1989 nr. 9.
Készült az Unitárius Egyház Nyomdájában. ISSN 1222-8370.

CHRISTIAN SOWER

Journal of the Unitarian Church, Romania
CX • Cluj-Napoca • 2004/3

CONTENTS

STUDIES

<i>Szabolcs Czire:</i> Man as God's Image. A Unitarian Theological Issue	249
<i>Szabolcs Czire</i> edited: The Gospel of Thomas	259
<i>André Gounelle:</i> Is the Bible God's Word?.....	277
<i>François Clavairoly:</i> The „blindmark” of Secularization	283
<i>Kinga Réka Székely:</i> From Max Weber to the Process of Civilisation. Sociology in the 20 th Century	285
Comemorating the 300 th Anniversary of Rákóczi's Independence War (October 2 nd , 2004, Torockószentgyörgy)	
<i>András Magyar:</i> Some Problems concerning the Election of Ferenc Rákóczi the II. as Prince of Transylvania	291
<i>György Gaal:</i> From Rich Kolozsvár to the Impoverish City. Kolozsvár at the Time of Rákóczi's Independence War.....	295
<i>Sándor Thoroczkay:</i> Data from the History of the Thoroczkay Family	308

SERMONS

<i>Dénes Katona:</i> God's Spirit lives in you.....	313
	247

<i>Gergely Kiss:</i>	
The Acting Love	316
<i>Dénes Jakab:</i>	
„I lift my Heart to you”	321
<i>Mózes Vass:</i>	
Our Gates, Our Roads	323
<i>Dávid Gyerő:</i>	
Get up and Go. For Thanksgiving	327
<i>Dénes Pálfi:</i>	
Thanks to God for Everything.....	332
Jesus, the Saviour	335
God is with us.....	336

BOOK REVIEW

Judith Gellérd: <i>Prisoner of Liberté, Story of a Transylvanian Martyr</i> (Sándor Szilárd)	339
Sághy Gyula: Requiem of Házsongárd (György Gaal)	342
Ideas – Thoughts	345
CHURCH LIFE – NEWS	347

The President and Responsible Editor: dr. Árpád Szabó.
 Members of the Editorial Board: István Kovács, Sándor Kovács,
 Szabolcs Czire, Tamás Jakabffy, Miklós Kürti, István Ruzsa.
 Editorial Office: B-dul 21 Decembrie nr. 9, 400105 Cluj-Napoca, Romania.
 Tel: +40 264 593236, fax: +40 264 595927; e-mail: tamas.jakabffy@unitarius.com.
 Printed in the Unitarian Printing House Kolozsvár. ISSN 1222-8370.

Tanulmányok

CZIRE SZABOLCS

AZ EMBER MINT ISTEN KÉPMÁSA*

Unitárius teológiai kérdésfelvetések

Az unitárius vallás lényegre törő, csak a legfontosabbakat állítja, azt, ami elégséges és szükséges Isten megtapasztalásához és egy felelős, a *hivatásszerű* jelzőt kiérdemlő minőségi emberi élet megéléséhez. Teszi ezt azért, mert az elméleti gondolatok sokasága, az elvi megfontolások túlárnyalása bizonytalanságot okozhat az emberben, és épp ellentétes eredményt válthat ki a keresőben, mint amilyent eredetileg szeretett volna.

A vallás, a teológia két legfontosabb alapkérdése: milyen az Isten? – milyen az ember? Vagy: ki az Isten? – ki az ember? Az unitárius vallás válasza e két sarkalatos kérdésre abból a rövid mondatból nő ki, amely így hangzik: *az ember Isten képmása*. Csak üdvözölni tudom az ifjúságot, hogy vallásunk egyik kardinális szimbólumát tette jelen konferenciája tárgyává, ezáltal lehetőséget nyújtva vallásunk lényegének és az annak megfelelő hivatásszerű életünk irányelveinek közös végiggondolására.

Az ember istenképősége tehát az unitárius vallás egyik középponti eleme, amelynek minden további kérdést illetően meghatározó helyzete van. Olyan kérdések kulcsát rejti, hogy milyen az Isten? és milyen az ember? Milyen kapcsolat van Isten és az ember, Isten és a világ, ember és ember, illetőleg az ember és a világ között? De olyanokét is, hogyan érthető meg Isten embertől és világtól való teljes különbözőségének és közvetlen megtapasztalhatóságának egyidejűsége; vagy: „ha a csönd mint csönd nem képes *kimondani* magát, képes-e *megmutatkozni* a Kimondhatatlan, ha egyszer Kimondhatatlan?” (Cacciari) Hogyan lehet kapcsolatot tartani egy, a testi érzékszerveink számára érzékelhetetlen Istennel?

Nos, ezek a kérdések foglalkoztatták a Biblia íróit is, akik a legnyugtalanítóbb – de ugyanakkor leglényegesebb – emberi dilemmákra legmélyebb istentapasztalásaik fényében válaszoltak. Válaszuk oly ihletett és ihlető, hogy az uni-

* A 2004. augusztus 19–22. között tartott ODFIE-konferencia nyitó előadása, kissé módosított formában.

tárius vallás alapvonásaiban mindmáig megőrizte azokat, miközben természetesen saját felismeréseivel, tapasztalásaival egészítette ki. Arra hívlak tehát, hogy először folytassunk párbeszédet a bibliai alapokkal, hogy aztán elérkezhessünk sajátosan unitárius identitásunk néhány erre épülő normájának a kimondásához.

I.

Bibliai alapszövegünk az első teremtéstörténet csúcspontját jelentő néhány mondat, melyeknek alap gondolata többször megismétlődik a Biblia lapjain (1Móz 5,1b–2; Zsolt 8,5; Jak 3,9), és amely ráadásul fenségességéhez mérten a héber költészet remeke is:

Megteremtette Isten // az embert a maga képmására, // Isten képmására teremtette, // férfivá és nővé teremtette őket. // Isten megáldotta őket, // és azt mondta nekik Isten: // Szaporodjatok, sokasodjatok, // töltsétek be és hódítsátok meg // a földet. // Uralkodjatok a tenger halain, // az ég madarain // és a földön mozgó minden élőlényen! (1Móz 1,27–28)

Emlékezzünk alapkérdéseinkre: milyen az Isten? – milyen az ember? (Lényegében elég Istenre rákérdezni, mert az emberi oldal ebből következik.)

A *milyen az Isten?* kérdésre kettős választ ad – az ószövetségi teológia fényében – alapszövegünk, és e kettősség marad kiegészítésekkel meghatározója unitárius válaszuknak is. Hogy a két válasz közti látszólagos ellentmondás valóban csak látszólagos maradjon (később szándékos feszültség, mely az emberi lét, tapasztalás paradox jellegét hivatott kifejezni), szükséges jól megértenünk a következőket:

1. Isten teremtő és nem teremtett, és így felette áll a teremtett világnak, egészen különbözik attól. Úgy is mondhatjuk, hogy *Isten az emberi érzékek feletti valóság*.

A héber Bibliában (Ószövetségben) Istennek ezt a transzcendens világföltitőségét hivatott teológiailag biztosítani a *képtilalom*, az *ábrázolás tilalma*. Az embert Isten teremtette, mégpedig „saját képére és hasonlatosságára”. Ha az ember akar magának istent készíteni a maga képére és hasonlatosságára, az nem lesz egyéb, mint bálvány. E téma markánsan vonul végig az egész Ószövetségben.

Jelentőségét mutatja, hogy a Tízparancsolatban közvetlenül az Isten egységét és kizárólagosságát megfogalmazó első parancsolat után kap helyet: „Ne csinálj magadnak semmiféle istenszobrot azoknak a képmására, akik fenn az égben, lenn a földön, vagy a föld alatt a vízben vannak. Ne imádd és ne tiszteld azokat, mert én, az Úr, féltőn szerető Isten vagyok!” (2Móz 20,4–5a) Ézsaiás prófétánál pedig ezt olvassuk: „Ugyan kihez hasonlíthatnátok engem, kivel mérhetnétek össze, kivel vethetnétek egybe, akihez hasonlíthatnátok?” (46,5)

Vagyis bármennyire szeretné is az ember kultikus céllal láthatóvá tenni a Láthatatlant, bármennyire szeretne is hasonlóságot találni Isten és az embert körülvevő teremtett világ valamely formája között, ez a legszigorúbban tiltott.

Vajon mi lehet e szigorú tiltás oka? Az emberi félreértés megelőzése, és az Istenről való tudásának termékeny állapotban tartása – úgy is mondhatnók, hogy az ember közvetlen, személyes istenkapcsolatának nyitva tartása.

A bálványimádás mindenekelőtt félreértés. Az ember a maga által készített szobrot, képet vagy bármely más, istenséget megjelenítő alkotást az isteni jelenlét hordozójának tekint, és ezért vallási imádatnál fordul feléje. Ez a dolog egyik oldala. A másik oldala az, hogy az ember azt hiszi, korlátozhatja Istent szabadságában, hatalmat gyakorolhat Isten fölött. Isten mindig ott és akkor lép kapcsolatba teremtményeivel, ott és akkor nyilatkozik meg, amikor csak akar. A bálványt készítő félreértése az, hogy Isten jelenlétét ő határozhatja meg, kötheti egy tárgyhoz. Innen már csak egy lépés a mágikus gyakorlat, amely ezt a kultusképben feltételezett statikus isteni jelenlétet, hatalmat tetszése szerint kívánja használni.

Isten azonban sohasem statikus, hanem aktív, cselekvő, egyszóval élő, szemben a bálványokkal. Isten helyett tehát bálványra támaszkodni annyi, mint onnan várni a segítséget, a szabadítást, gondolataink világosságát, ahonnan sem segítség, sem szabadítás, sem világosság nem jöhet. Ezért az Ószövetség szigorú képtilalma, amelynek pozitív tartalma – ismétlem – az, hogy Isten a teremtett világ fölött álló, Láthatatlan, mindeneket meghatározó valóság.

Ha körültekintünk a templomban, nem látunk szentképeket, ikonokat, istenszobrokat. De nem találunk egyházi berendezkedésünk vagy vallási irodalmunk egyetlen helyén sem. Ebből azonnal sejthető, hogyha ennyire meghatározó jegyünk az ábrázolhatóság fölött álló, élő Istenbe vetett hitünk, akkor az Ószövetség tanításához mi magunk is hozzátettük azt, amitől ez a vallási alapigazság jellegzetesen unitárius zamatot kap.

E fejlődésben a legfontosabb minden bizonnyal Jézus azon egyértelmű tanításának központi helyre emelése, amely szerint: „az Isten Lélek (szellemi valóság), és akik imádják őt, azoknak lélekben és igazságban (valóságban) kell imádniuk.” Gondolom, mindenkinek ismerősen cseng ez a mondat, hiszen minden istentiszteleten liturgiánk részét képezi a csendes ima bevezetéseként – ezek után aligha kellene az unitarizmuson belüli jelentőségét hangsúlyozni.

E témánál maradva: teológiai fejlődésnek tekinthető a bálványimádás fogalmának kiszélesítése. Ma már aligha készít valaki közülünk istenszobrokat, hogy azokat imádják. De annál többen fordulunk különféle tárgyak, személyek, állatok és leginkább szenvedélyek felé vallásos áhítatra emlékeztető rajongással, kötődéssel. Most nagyon szigorú leszek: amikor életünkben már nem az a legfontosabb, hogy a Legfontosabb legyen a legfontosabb, amikor Isten országának keresése helyébe gyarló emberi vágyaink és céljaink kerülnek, lényegében már elmozdultunk a bálványimádás irányában.

A képtilalomnak nálunk van egy nagyon fontos teológiai oka: minden ember felelős saját személyes istenkapcsolatáért. Az unitarizmus ezt nemcsak hogy lehetővé teszi, de következetesen és eltökélten szorgalmazza. Ennek hiányában tartalom nélküli üres formává válna lelki életünk.

Hogyan kapcsolódik össze a képtilalom a személyes istenélménnyel? Hadd világlítsam meg egy humoros történettel.

Vallásórán, miközben a gyerekek rajzfeladatukat teljesítették, a lelkész körüljár az osztályban. Megáll az egyik kislány mellett, akinek szokatlan rajza megragadja figyelmét, és megkérdezi: „Hát te mit rajzolsz?” A kislány válaszol: „Isten.” A lelkész meleg, de határozott hangon oktatja a kislányt: „De hát senki nem tudja, hogyan néz ki Isten.” Mire a kislány: „Hamarosan megtudják, csak fejezzem be a rajzot.”

Ha Isten szellem, láthatatlan – minden embernek magának kell személyes istenélményei alapján képet alkotnia róla. A másoktól készen kapott kép, fakadjon bár roppantul mély vallási élményből, idegen számomra, hisz nem saját élményemből származik, tehát számomra nem valós, így használhatatlan, bálvány. Eredeti szándékával ellentétben nem segít nekem, hanem akadályoz.

Emberi természetünkhöz tartozik, hogy vágyunk az érzékeink által megragadható után, amely biztonságérzetet ad. Teremtetségünkől fakadóan érzékszerveink tökéletes tájékozódást biztosítanak az anyagi világban. De életünk és a Teremtővel való kapcsolatunk nem az anyag, hanem a szellem eredményeként jön létre, mert Isten szellem, és szükséges, hogy akik őt imádják, lélekben és igazságban tegyék. Istent keresni, személyes istenélmény által saját térképet és hivatásutat megrajzolni – ez minden ember számára életre szóló feladat.

De megtapasztalható egyáltalán egy ilyen láthatatlan, világ fölött álló egyetemes Isten? Bibliai alapszövegünknek ez a második fontos tanítása Istenről, mely unitárius hitfelfogásunkban is meghatározó:

2. Isten tapasztalható valóság. Jóllehet Isten teremtőként a teremtett világ fölött áll, attól mégsem idegen. Izráel számára Isten sohasem valamiféle elvont eszmét jelentett, hanem tapasztalható (de nem közvetlenül érzékelhető) valóságot. Isten nem fogalom, hanem személy, nem valami, hanem valaki.

Hogyan juttatja ezt kifejezésre a Biblia? Ha Isten világfölötti szuverén voltát teológiailag elsősorban a képtilalom igyekezett biztosítani, úgy Istennek a közvetlen, személyes tapasztalhatóságát biztosító teológiai megoldásokat gyűjtő néven Isten antropomorfizálásának nevezhetjük (valamit vagy valakit emberi alakban ábrázolni, emberi tulajdonságokkal felruházni).

Mielőtt félreértenénk a dolgot, és arra gondolnánk, hogy itt lényegében az ember bálványt készített Istenből, azaz saját képére és hasonlatosságára istent teremtett magának, szükséges leszögezni a következőket: a Biblia írói legmélyebb istenélményeiket, sorsukat meghatározó felismeréseiket foglalták írásba. Miközben tisztában voltak a korábban tárgyalt „bálványcsinálás utálatával”,

mégis Istenhez fűződő viszonyuk *evilágian* valóságos voltának kifejezési eszközöként, azaz a megjeleníthetőség érdekében antropomorfizáló nyelvezetet választottak. Míg Izráel sohasem engedte meg Isten képekben való megjelenítését, ezt lehetővé tette a nyelvi képek szintjén. Ilyen értelemben beszél a Biblia Isten nevéről, arcáról, karjáról, szeméről stb., aminek értelme tehát: olyan valóságosan tapasztalom Isten karját, arcának fényességét, nevének szentségét, mintha ember állna mellettem. Nem csupán sejtek valamit az emberen kívüli világról, hanem Isten ható, cselekvő jelenlétét valóságosan tapasztalom saját emberi világomban, egyéni életem történéseiben, népem történelmének eseményeiben.

Látni kell azonban, hogy ezek a nyelvi képek mindenkor Istennek az ember felé forduló valóságát juttatják kifejezésre. Mindenkor *viszonyt kifejező* megjelölések. Azt a tapasztalást öntik szavakba, amelyeket Izráel tapasztalt meg Istennel kapcsolatosan. Ha úgy érezte, hogy Isten szentségének jelenléte töltötte be a templomot, akkor azt mondta, hogy Isten *neve* vagy Isten *arca* töltötte be a templomot. Nem úgy általában Isten neve és arca, mert Istennek a maga világfölcsoportosságában, függetlenségében, viszonyítatlanságában nincs neve vagy arca. De amikor Isten Izráel felé fordult, akkor volt neve (JHVH), és volt arca. Hasonlóképpen, amikor Izráel Isten szabadító hatalmát – vagy éppen büntetését – tapasztalta, akkor Isten karjáról beszélt. (Nem az a különbség tehát, hogy a bálványoknak van karja, Istennek meg nincs, hanem az, hogy „JHVH-nál van jelzés (kar) és van *jelzett valóság* (történeti hatalom), míg a bálvány esetében a jelzés mögül hiányzik a valóság, s a szó (pl. kar) csak üres hüvely marad. Így az a helyzet áll elő, hogy Izráel számára a kézzel meg nem fogható JHVH-kar – valóság, míg a kézzel fogható bálványkar nem valóság” – Kozma Zsolt).

Hogy Isten minden emberrel személyes viszonyban áll, hogy az emberi valóság szintjén kapcsolat létesíthető Istennel, hogy az Isten-tapasztalás valósága minden ember számára felkínált lehetőség, leginkább mégis az ember istenképességben való teremtettségében nyer kifejezést. Emberarcú Isten? – kérdezhetjük, de hozzá kell tennünk: és istenarcú ember. Ahogy von Rad mondja, nem arról van tehát szó, hogy: „Izráel istenképe antropomorfi; ellenkezőleg: Izráel az embert tekintette teomorfnak.”

II.

Mindezek az unitárius teológiában tovább gyümölcsöztek, és ma is meghatározzák az unitárius vallást. Igazi áldás, hogy részesei lehetünk ennek az élő lelkiségnek. A következőkben megpróbálom néhány olyan további, lényegesebb hiteltvi vonatkozásunkat körvonalazni, melyek a fentebb tárgyalt bibliai alapokon sarjadtak és váltak önazonosság-jegyeinkké.

Korábbi alapszövegünk szigorú értelemben véve nem mond semmit arra vonatkozóan, miben is áll az Isten képére és hasonlatosságára való teremtettségünk. Istent, akit Izráel a titokzatos és kizárólagos JHVH néven ismert meg, Jé-

zus nevezte úgy nevén, hogy e névben mindannyian felismerhetjük teremtő és gondviselő Istenünket. Jézus *Atyának* nevezte Istent. Az unitárius vallásban pedig az istenképűség és a mennyei Atya fogalma nagyon szerencsésen egészíti ki egymást. Innen érthető, tartalmilag hogyan váltak szinonimákká az *istenképűség* és az *istengyermekség* fogalmai.

Az unitarizmus az egyetlen olyan keresztény teológiai felfogást képviseli, amely az emberről alkotott szemléletében a mindenkori ember istenképűségéhez következetesen hozzákapcsolja a mindenkori ember eredendő jóságának tanát. *Milyen az ember?* Isten képmása, tehát eredendően jó. Ezzel szemben áll az a keresztény felfogás, amely az istenképűséget csak a paradicsomi bűneset előtti első emberpárra vonatkoztatja, majd a fogalmat kizárólag a megtestesült mennyei Krisztusra korlátozza (Jézus Krisztus Isten *eikonja*, *figura substantiae Dei*), akin keresztül – és csakis benne – megváltottjai újra részesülhetnek az istenképűségben.

Vajon az ember istenképűsége és így eredendő jósága csak a bűnesetig volt meghatározó jegy?

Hívjunk segítségül egy bűneset utáni bibliai szöveget: „Amikor Isten embert teremtett, Istenhez hasonlónak alkotta. Férfiúvá és nővé teremtette, megáldotta, és embernek nevezte őket teremtésük napján. Ádám százharminc éves volt, amikor fiút nemzett, magához hasonlót, a maga képmására, és elnevezte Sétnek.” (1Móz 5,1b–3)

„Ennek a jelentése az – mondja Gerhard von Rad, az egyik legnagyobb bibliatudós –, hogy Isten az embert legfőbb méltóságának a nemzedékeken át folytatódó nemzés útján történő továbbadására képesítette. Következésképpen nem állítható, hogy az istenképmás mint valóság és jegy elveszett. Ezt támasztja alá, hogy még Noé idejében is feltételezik meglétét (1Móz 9,6b). Jóllehet a bűnbeesés története a teremtett emberi természetben végbemenő súlyos zavarokról számol be, arról azonban az Ószövetség sehol sem nyilatkozik, miképpen érintik ezek az ember istenképűségét.”

Vagyis Isten az embert épp azon a nemiségen keresztül képesítette az istenképűség továbbadására, amely a teremtéstörténet szerint ugyanakkor a legmeghatározóbb megkülönböztető jegy Isten és ember között. Ez mindenekelőtt a nemiségünkkel való felelős együttélés tudatosítását kéri tőlünk. (Tréfásan azt is mondhatnánk, hogy nemi úton terjedő istenképűség. Ha felelősen élünk vele, a legnagyobb áldás hordozói vagyunk. Ha felelőtlenül élünk vele, rettentő átokká tesszük az áldást.)

Az ember istenképmási (istengyermeki) meghatározása számunkra olyan teológiai szimbólum, amely a legtömörebben fejezi ki a) az emberi állapotot, b) az emberi élet célját és c) az ember interperszonális viszonyrendszerének kívánatos alapvonásait. Dióhéjban nézzük meg a legfontosabb alapvonásokat.

a) Emberi állapot. Az istenképmási megjelölés teológiailag egyet jelent azal, hogy az embert nem lehet Istennel való kapcsolatából kiragadva igazán

megérteni. Mivel minden ember Isten képmásaként nyert Isten szeretetéből és áldása nyomán létet e földön, ezért mindannyian ugyanabban a közös *conditio humaná*ban osztozunk.

Az istenképmási szimbólum ugyanakkor csodálatosan fejezi ki az emberi létben feszülő ellentmondást: az emberben a láthatatlan, ábrázolhatatlan Isten valamiképpen tükröződik, de a lényeg továbbra is láthatatlan marad; hogy méltóságának végső forrása nem emberi teljesítményekben, hanem Isten szeretetében keresendő; és hogy végső fokon az ember csak emberfölöttiségében maradhat igazán ember.

Két további nagyon fontos szempont kapcsolódik össze ebben a szimbólumban: az emberi személyek egyenlősége és egyedisége. Minden ember alapvetően egyenlő, ugyanakkor mégis egyetlen és egyedi. Az *egyenlőség* mindenekelőtt az emberi szentségre és méltóságra vonatkozik, mely Istentől eredően fölötte áll minden emberi vívmánynak, de vonatkozik arra is, hogy mindannyian rendelkezünk bizonyos közös vonásokkal.

(Káténk néhány ilyen közös elemet fogalmaz meg a 46. és 47. kérdésekben. 46. Isten atyai szeretete irántunk abban nyilvánul meg, hogy kiemel teremtményei közül, megáld lelki tehetségekkel, s így gyermekei és munkatársai lehetünk. 47. Isten által adott lelki tehetségeink a következők: hit, értelem, szabad akarat, lelkiismeret és szeretet.)

Az *egyediség* (*eredetiség*) tömören azt fejezi ki, hogy az emberséget mindenki más módon és eltérő mértékben valósítja meg, azaz az istenképiséget mindenki személyisége és önmegvalósítása kontextusában hordozza, és ezáltal megismételhetetlenül egyedi. De ez már az emberi lét céljának a kérdéséhez vezet.

b) Cél. A teremtéstörténet akkor válik a legvilágosabbá és legrészletesebbé, amikor arról beszél, mi a *célja* az ember istenképmás voltának, azaz, hogy milyen szerep lesz ezzel az ember sajátja. Ez pedig nem más, mint *uralkodás* a világban (von Rad). Ezek szerint az istenképiség a világ feletti hatalom részleges átruházása. A hatalomgyakorlás mindig fokozott felelősséggel jár. Ebben a tekintetben az emberi hatalomgyakorlásnak az isteni hatalomgyakorlás jegyeit kell tükröznie. Korábban a bibliamagyarázók az uralkodásra felhívó Isteni szavakat mint negatív vonatkozásúakat – alattvalóvá tenni, leigázni – vélték megérteni, de ez nem a bibliai szöveget, hanem az értelmezők szellemi szintjét minősíti. Mára egyértelművé vált, hogy mind a *kabas*, mind a *radah* szövegkontextusát tekintve – az állatok megölését kizáró, tisztán növényi táplálkozás elrendelése, Isten mindenre kiterjedő gondoskodó uralkodása stb. – kizárja az 'önkényes kizsákmányolás, zsarnoki uralkodás' értelmezési sávot, és a jó és igazságos pásztor ősi, keleti uralkodó-ideáljának őrző, óvó, ragadozástól és pusztulástól védő hatalomgyakorlását idézi. Az ember tehát Isten cselekvő utánzására teremtett. Teremténytársaihoz való viszonyulásának ősképe Isten gondoskodó magatartása. Ha ezt az istenképet kiegészítjük a Jézus tanításaiban felismerhető gondviselő Atya képével, aki végtelen szeretettel és törődéssel for-

dul a teremtett világ minden lényre felé (pl. Mt 5,43–45; 6,25–35; 10,29–31), vagy tekintetbe vesszük, milyen gyakran jut szóhoz az Isten országát megjelenítő példázatokban a természet, máris megérthetjük, milyen uralkodás és hatalomgyakorlás is bízott az istenképző emberre.

Innen adódik az unitárius hitfelfogás jellegzetes tétele: az ember Isten munkatársa. Az ember az Istentől kapott képességek, lelki tehetségek által meghívást kapott arra, hogy Istennek cselekvő munkatársa legyen a teremtő fejlődés kibontakoztatásában, mind önmagában, mind közösségében, mind pedig a teremtett világ egészében. E fejlődés irányát a tökéletesedés jelöli ki, mely az emberi élet célirányát is meghatározza. Az ember tökéletesedése pedig nem egyéb, mint istenképűségének realizálása. Istenre nézve teremtettünk, igazi megnyugvást csak benne lelhetünk. A fény utáni vágyódás igazi mozgató erőnk. Dávid Ferenc mondja: „A mi Istenünknek hasonlatosságára és képére való teremtésünk akkor bizonyíttatik meg, mikor minden szeplő és folt elvétetik, és valóban Istennek képe és hasonlatossága *fénylik* bennünk.”

Az istenképmási mivolt tehát egyszerre jelöli emberi alapvonásunkat, eredetünket és az emberi élet célját. Mintha ezt fejezné ki vallásunk elnevezésének kezdő „U” betűje: a kezdet és a vég, az elindulás és az érkezés, az eredet és a cél egybeesik, de a kettő közötti utat nekünk kell végigjárjunk... Jézus ezt úgy nevezte, hogy Isten országának keresése. Isten országa ott van, ahol Isten uralma, Isten Arcának ragyogása a maga zavartalanságában tündököl. Akárcsak az istenképűség, Isten országa is egy időben jelenlevő valóság és az ember megvalósításra váró feladata. Irányát a tökéletesedés iránya jelöli ki, ez pedig nem más, mint a folyamatos önmeghaladás általi önmegvalósítás. Az *önmegvalósítás* tehát nem holmi mai divatfogalom, hanem *Isten önmegvalósulása bennem, általam*. (Feladatunk kidolgozni ennek a fejlődésvonalnak belső egyéni és közösségi vonatkozásait.) Hasonlóképpen: Isten országának munkatársa lenni nem azt jelenti, hogy Isten országát megvalósítani ott, ahol nincs jelen. Isten országa mindenütt jelen van, a Szellem teljessége mindenütt ott ragyog – Isten országát munkálni azt jelenti, hogy erre a már ittlévő, jelenlevő valóságra ráirányítani az emberek figyelmét, tudatukat, emberségüket művelni, hogy alkalmassá váljanak Isten mindent átható jelenlétének, országának felismerésére és az abból fakadó etikai életvitel kialakítására. Vagy ami ugyanaz: saját életükben, emberi viszonyaikban, az intézményi rendszerekben megláttatni a lét teljességének megélési lehetőségét.

c) Interperszonális viszonyrendszer. Ha Isten Atya, Szeretet, akinek teremtő tevékenysége az önátadás jegyében történik, akkor képmása, az ember is önátadásra képes, sőt önátadásra rendelt lény. Mit is mond Jézus?: Az tartja meg az ő életét, aki szándékosan elveszíti azt. Az emberi létezés a többiekkel megosztott létezés. Nincs egyén közösség nélkül, és fordítva: az egyén és a közösség koegzisztens valóságok. Lenni annyi, mint kapcsolatban lenni. Az emberi növekedés, fejlődés, tökéletesedés pedig az emberi kapcsolatok talaján bontakozik

ki. Emberségünk növekedésére közvetlenül visszahat a közösségben való részvételünk aktivitásának aránya.

Mindezzel természetesen összecseng a kölcsönös felelősség gondolata. Az isteni és emberi szeretet elfogadásának és továbbadásának dinamikája határozza meg emberségünk megvalósításának szintjét; a ránk ruházott hatalommal való élés felelősségi szintjét pedig az határozza meg, hogyan élünk képességeinkkel, és hogyan segítünk másokat saját képességeik kamatoztatásában. És mivel az emberhez méltó élet csak megfelelően kialakított emberi közösségekben valósulhat meg, a teremtés folyamatába munkatársként bekapcsolódni közösségi szinten mindenekelőtt azt jelenti, hogy felelősek vagyunk ezt lehetővé tevő közösségi struktúrák, intézmények kialakításán munkálkodni.

Természetszerűleg adódik a kérdés: vajon helyes-e csak interperszonális viszonyrendszerrel beszélni, azaz vajon kizárólag az ember (személy) viseli magán Isten képmását? A válasz: nem. Minden teremtmény Isten képmása. Itt teológiai fejlődésünk talán kissé meghaladta a teremtéstörténetet rögzítő szemléletét. Azért fogalmazok ilyen óvatosan, mert jóllehet alapszövegünk egyértelműen csak az emberrel kapcsolatban emlegeti az istenképmási mivoltot (ezért gondolják egyesek, hogy a második teremtéstörténet „lelkét lehelte az emberbe” utalás alkalmasabb a mai „holisztikusabb” világszemléletéhez való közelítéshez), más teremtmény esetében hangsúlyozza, hogy minden, amit Isten teremtett, az jó. Jó pedig csak egy van, Isten – oszlat el minden kétséget Jézus. Létét tehát minden jó Istentől nyeri, Isten képe tükröződik minden teremtményen. A teremtéstörténet kiemelése arra vonatkozik, hogy egyedül az emberben tudatosul az istenképmási mivolt.

Ha mégis beszélhetünk meghaladásról, akkor azt az unitarizmus következetes egység-szemléletében kell keresnünk. Az unitarizmus mára sikeresen egyesíteni látszik a világ vallásainak két alapvető irányultságát, az aszcendens (felemelkedő) és deszcendens (alászálló) irányokat, vagyis képes az örök dualisztikus vitát feloldani egy következetesen nem-kettős egységben (ez egészen új tapasztalási lehetőségeket nyit a vallásukat gyakorlók számára). E szerint a láthatatlan, érzékek felett álló Isten folyamatosan kiáramlik a világba, „testet ölt”, „képet ölt”, így az egész világ és minden abban lakó a Szellem tökéletes megnyilvánulása, „képmása”. De a folyamat egy időben zajlik fordított irányban is: a látható világ is folyamatosan visszatérőben van Istenhez, így az anyagi világ végső fokon velejéig szellemi – a láthatatlan Isten látható, érzékelhető megnyilvánulása. Az egységnek ez az egyidejű kétirányúsága jelöli ki az ember egymást feltételező kettős alpmagatartását, egyidejű útját. A felemelkedő iránynak, vagyis a Soktól az Egy felé tartó iránynak felel meg a *bölcsesség* útja. A bölcsesség lényegében arra a felismerésre utal, hogy a sokféle forma és jelenség mögött az Egy, azaz Isten áll mint egyetlen valóság. A vallás(erkölcs)i nevelésnek ehhez a felismeréshez kell eljuttatnia az embert, és ebből kell fakadnia erkölcsi magatartásának, amelynek alapjellege a következő úttal válik világossá. A má-

sik út a *szeretet* útja: aki felismerte, hogy az Egy a Sokban nyilvánul meg, válik láthatóvá, érzékelhetővé, az szeretettel, együttérzéssel, gondoskodással fordul minden lénytárs, teremtménytárs felé. A szeretet, a jóság – mint korábban láttuk – tulajdonképpen már a létbe hívás, formába szólítás dinamikájában benne foglaltatik: Isten végtelen szeretetéből nyilvánul meg a világban, teremtése a legteljesebb önátadó aktus. Az istenképmási öntudatra ébredt ember sem fordulhat másként a teremtett világhoz, mint ezzel a világ szövetébe már beleszótt szeretettel, törődéssel.

Az istenképűség unitárius teológiai vonatkozásait három mondatban így foglalnám össze:

Önmagunkban és másokban az istenit felszínre hozni az emberi nemesítésével lehet és kell.

Istent szeretni az embert és minden teremtményt szeretve lehet és kell.

Istent szolgálni az embert és minden teremtményt szolgálva lehet és kell.

TAMÁS EVANGÉLIUMA*

Bevezetés Ezek azok a rejtett szavak, amelyeket az élő Jézus mondott. És Didymosz Júdás Tamás leírt.

1 És ő mondta: „Aki megtalálja e szavak értelmét, nem fogja megízlelni a halált.”

2 ¹Jézus mondja¹: „Aki keres, ne hagyja abba a keresést, míg nem talál. ²És amikor találni fog, megdöbben. ³És amikor megdöbben, csodálkozni fog. ⁴És ő királlyá lesz a mindenség felett.”

3 ¹Jézus mondja: „Ha azok, akik titeket vezetnek, azt mondják nektek: ‘Nézzétek, a királyság a mennyben van!’, akkor az ég madarai megelőznek titeket.

²Ha azt mondják nektek: ‘A tengerben van’, akkor a halak előznek meg titeket.

³A királyság azonban bennetek és rajtatok kívül van.”

* Jelen fordítás a Nag Hammadi könyvtár kutatásának legjelentősebb munkacsoportja, az eredetileg Hans-Martin Schenke által alapított Berliner Arbeitskreis für koptisch-gnostische Schriften 1996-ban megjelent kritikai szövege (Kurt Aland: *Synopsis Quattuor Evangeliorum*. 1996 - második javított kiadása 1997) és az azt kiegészítő Stephen J. Pettersen, James M. Robinson és Hans-Gebhard Bethge (Hans-Martin Schenkével konzultálva) által készített angol fordítás (*The Fifth Gospel. The Gospel of Thomas Comes of Age* kötetben, 1998) alapján készült. A magyar fordítás, amennyire azt a nyelvi sajátosságok lehetővé teszik, a minél teljesebb szövegűségegre törekszik.

Közzéteszi: Czire Szabolcs

A berlini munkacsoport döntéseit hivatott érthetővé tenni egy sor közhasználatú jelzés szerepeltetése a fordítás rendjén:

() A kerek zárójelben szereplő szavak nem szerepelnek a kopt eredetiben, de megkönnyítik az eredeti szöveg hangulatának, közlésmódjának érzékelését.

< > A hegyes zárójelben olyan szavak jelennek meg, melyeket a fordítás rendjén a kéziratban megjelenő hibás szöveg korrigálására javasolnak.

[] Szögletes zárójelben a kéziratban levő hiányok, lyukak kiegészítésére javasolt szavak jelennek meg. A legtöbb esetben a kutatócsoport tud javaslatot tenni a hiány pótlására, néhány esetben azonban kénytelenek üresen hagyni a zárójelet.

{ } A kapocs azt jelzi, hogy a fordítók kihagytak valamit a kéziratból, tévesnek minősítve azt.

¹ Az ige múlt időben is visszaadható. Amikor a mondások narratív keret nélkül jelennek meg, kívánatosabb a jelen idejű forma.

⁴ „Amikor megismeritek önmagatokat, akkor megismertettek, és fölismertek, hogy az élő Atya gyermekei vagytok. ⁵De ha nem ismeritek meg önmagatokat, akkor szegénységben vagytok, és ti vagytok a szegénység.”

4 ¹Jézus mondja: „Nem tétovázik majd az aggastyán az ő napjaiban megkérdezni egy hét napos gyermeket az élet helye felől, és élni fog.

²Mert sok első lesz utolsó,

³és ők egyedülivé lesznek.”

5 ¹Jézus mondja: „Ismerjétek meg, ami a szemetek előtt van, és ami el van rejtve előletek, világossá lesz számotokra. ²Mert nincs rejtve semmi, ami ki ne nyilváníttatna.”

6 ¹Tanítványai megkérdezték, (és) ezt mondták neki: „Akarod, hogy böjtöljünk? És hogyan imádkozunk és adjunk alamizsnát? És milyen étkezési előírásokat tartsunk meg?”²

²Jézus mondja: „Ne hazudjatok. ³És ne tegyétek, amit gyűlöltök.

⁴Mert minden lelepleződik <az igazság>³ látásában.

⁵Mert nincs rejtve semmi, ami ki ne jelentődne. ⁶És nincs semmi eltakarva, ami leleplezetlenül maradna.

7 ¹Jézus mondja: „Boldog az oroszlán, melyet megeszik az ember, és az oroszlán emberré fog válni. ²És átkozott az ember, akit megeszik az oroszlán, és az oroszlán emberré fog válni.”⁴

8 ¹És ő mondja: „Olyan az ember, mint egy okos halász, aki kiveti hálóját a tengerbe, és kiemeli azt a tengerből telve apró hallal. ²Az okos halász talált köztük egy nagy, jó halat. ³Az összes apró halat visszadobja a tengerbe, (és) nehézség nélkül a nagy halat választja.

⁴Akinek van füle, hallja!”

9 ¹Jézus mondja: „Íme, kiment egy vető. Megtöltötte a kezét (maggal), (és) széthintette. ²Néhány az ösvényre esett, és jöttek a madarak, és fölcsipegették azokat. ³Mások kövekre estek, és nem eresztettek gyökeret a földbe, és nem növesztettek kalászt. ⁴És mások tövisek közé estek, azok megfojtották a magokat,

² Lásd: 14,1–3.

³ A kopt szöveg olvasatában: „a meny (ég) színe előtt”, de ez valószínűleg téves. A szövegjavítási javaslat az Oxyrhynchus Papyrus 654.38. alapján történt.

⁴ Az „oroszlán emberré fog válni” fordulat lehet másolási hiba, mely már a szöveg mögötti görög eredeti rendjén jelentkezhetett, és esetleg törölhető. Bár az „ember oroszlánra fog válni” javítás egy formai párhuzamot képez, tartalmilag nem problémamentes.

és férgek ették meg. ⁵És mások jó földbe hullottak, és jó termést hoztak. Termett hatvanszorosat, százhuszszorosat.”

10 Jézus mondja: „Tüzet dobtam a világra, és nézzétek, őrzöm azt, amíg lángol.”⁵

11 ¹Jézus mondja: „Ez az ég elmúlik, és az (ég) fölötte elmúlik.

²És a holtak nem élnek, és az élők nem fognak meghalni.

³És azokban a napokban, amikor azt ettétek, ami halott volt, élővé tettétek azt. Amikor világhozzávaló vagytok, mit fogtok tenni?

⁴Amely napon egyesek voltatok, kettővé lettetek. De amikor kettővé váltok, mit fogtok tenni?”

12 ¹A tanítványok mondták Jézusnak: „Tudjuk, hogy el fogsz menni közülünk. Ki lesz a nagy fölöttünk?”

²Jézus mondta nekik: „Bárhonnan jöttetek, Jakabhoz, az Igazhoz kell mennetek, akiért az ég és a föld keletkezett.”

13 ¹Jézus mondta a tanítványainak: „Hasonlítsatok engem, és mondjátok meg, kihez vagyok hasonló?”

²Simon Péter mondta neki: „Egy igaz küldöttökhöz hasonlítasz.”⁶

³Máté mondta neki: „Egy (különösen) bölcs filozófushoz hasonlítasz.”

⁴Tamás ezt mondta neki: „Mester, az én szám nem bírná elviselni, hogy kimondja, kire hasonlítasz.”

⁵Jézus így szólt: „Nem vagyok a mestered. Mert ittál, és megmámorosodtál a buzogó forrásnál, melyet én mértem ki.”

⁶És fogta őt, (és) félrevonta, (és) három szót mondott neki.

⁷De amikor Tamás visszatért társaihoz, azok megkérdezték tőle: „Mit mondott neked Jézus?”

⁸Tamás ezt mondta nekik: „Ha egyet is megmondok azokból a szavakból, amelyeket ő nekem mondott, köveket ragadtok, és rám dobjátok, és tűz jön ki a kövekből (és) megéget titeket.”

14 ¹Jézus ezt mondta nekik: „Ha böjtöltök, magatoknak szereztek bünt. ²És ha imádkoztok, ítéletben lesz részetek. ³És ha alamizsnát adtok, rosszat tesztek lelketeknek.”⁷

⁵ Vagy: „Őrzöm azt (a világot), amíg lángol.”

⁶ Más fordítások „angyalokként” fordítják az angelos-t, nem „küldöttnek”. Vö. Lk 2,9; 9,52

⁷ Lásd: 6,1

⁴És ha valamely területre bementek, és helyről helyre vándoroltok⁸, (és) ők befogadnak, (akkor) azt egyétek, amit elétek tesznek. Gyógyítsátok a köztük⁹ levő beteget!

⁵Mert ami bemegy szátokon, nem fog bemocskolni titeket. Sokkal inkább az mocskol be, ami kijön a szátokon.”

15 Jézus mondja: „Amikor egy olyat láttok, aki nem asszonytól született, boruljatok arcra (és) imádjátok őt. Ő a ti Atyátok.”

16 ¹Jézus mondja: „Talán azt gondolják az emberek, hogy én azért jöttem, hogy békét dobjak a földre. ²De ők nem tudják, hogy én azért jöttem, hogy meghasonlást vessek a földre: tüzet, kardot, háborút.

³Mert öten lesznek egy házban: hárman kettő ellen lesznek, és ketten három ellen, apa fia ellen, és fiú apja ellen.

⁴És úgy állnak majd, mint akik magányosak.”

17 Jézus mondja: „Én azt adom majd nektek, amit szem nem látott, és amit fül nem hallott, és amit kéz nem érintett, és ami az emberi szívben fel sem mérült.”¹⁰

18 ¹A tanítványok mondták Jézusnak: „Mondd meg nekünk, hogy milyen lesz a mi végünk?”

²Jézus így szólt: „Felfedeztéték már a kezdetet, hogy a vég felől kérdeztek? Mert ahol van kezdet, ott lesz a vég is.

³Boldog, aki meg fog állni a kezdetben. És ő tudni fogja a véget, és nem fogja megízlelni a halált.”

19 ¹Jézus mondja: „Boldog az, aki volt, mielőtt lett volna.

²Ha tanítványaimmá lesztek, (és) hallgattok szavaimra, ezek a kövek szolgálni fognak nektek.

³Mert öt fátok van a Paradicsomban, amelyek nem változnak nyáron (és) télen, és leveleik le nem hullnak. ⁴Aki megismeri azokat, nem fogja megízlelni a halált.

20 ¹A tanítványok mondták Jézusnak: „Mondd meg nekünk, mihez hasonlít a mennyek országa!”

⁸ Szó szerint: „vidéken” („in the countryside”).

⁹ Vagy: „ott (vidéken)”.

¹⁰ Lásd: 1Kor 2,9; *A megváltó dialógusa* (Nag Hammadi Codex III,5).

²Ő mondta nekik: „Egy mustármaghoz hasonlít. ³<Az> a legkisebb a magok között. De amikor megművelt földbe esik, nagy ágat hajt, (és) az ég madarainak menedéke lesz.”

21 ¹Mária mondta Jézusnak: „Mihez hasonlítanak tanítványaid?”

²Ő mondta: „Szolgákhoz¹¹ hasonlítanak, akikre egy olyan föld bízott, mely nem az övék. ³Amikor a föld tulajdonosai megérkeznek, ezt mondják majd: ‘Adjátok át nekünk földünket.’ ⁴(De) ők mezítelenek¹² azok jelenlétében úgy, hogy átadják azt nekik, hogy átadják nekik földjüket.”

⁵Ezért mondom: „Amikor a ház urának tudomására jut, hogy tolvaj közeledik, őrségbe áll, még mielőtt az megérkezne, (és) nem engedi azt betörni házába, az ő birtokába¹³, hogy elvigye javait.

⁶(De) ti álljatok őrséget a világ ellen! ⁷Nagy erővel övezzétek fel csípőtöket úgy, hogy a tolvajok ne találjanak utat hozzátok férkőzni.”

⁸„Mert a szükségesek, amire ti vártok (vagyakozva), megtaláltnak.¹⁴

⁹Kell lennie köztetek egy bölcs embernek! ¹⁰Amikor a termény megérett, eljött sietve sarlóval kezében, (és) learatta azt.

¹¹Akinek van füle a hallásra, hallja!”

22 ¹Jézus csecsemőket látott, akik szoptak.¹⁵

²Ezt mondta tanítványinak: „E szopós kicsinyek hasonlítanak azokhoz, akik bemennek a királyságba.”

³Ők ezt mondták neki: „Akkor mi úgy megyünk be a királyságba, mint kicsinyek?”

⁴Jézus így szólt hozzájuk: „Amikor a kettőt eggyé teszitek és a belsőt olyaná teszitek, mint külsőt, és a külsőt, mint a belsőt, és a fentit, mit a lentit – ⁵ami annyi, hogy a férfit és a nőt egyetlen eggyé tenni, úgyhogy a férfi nem lesz férfi és a nő nem lesz nő¹⁶ – ⁶és amikor szemeket szemmé tesztek és kezét kézzé és lábat lábbá, ábrázatot ábrázattá¹⁷, ⁷akkor fogtok bemenni [a királyságba].”

¹¹ A *sere sem* általános (literális) fordítása, a „kisgyerekek” e mondásban értelmetlennek tűnik; az itt közölt fordítás a *sere sem*-et a görög *pais* (jelentése: *doulos*, vö. Mt 14,2 és 2Kir 11,24 a LXX-ban) kopt tolmácsolásának tekinti.

¹² Vagy: levetköztek; a kopt szövegben itt valószínűleg egy hiány van. Az is lehetséges, hogy a szöveg hagyományozása rendjén valami kimaradt a szövegből.

¹³ A kopt genitívus itt értelmező genitívusként értendő.

¹⁴ Alternatív fordítás (vö. TamEv 21,6kv.): „Mert a javakat, melyeket őriztek, ők meg fogják találni.”

¹⁵ Szó szerint: „tejet kaptak”.

¹⁶ Lehetséges, hogy a 22,5 elejéről valami kimaradt, és az eredeti szöveg így hangzott: „és <én azért jöttem> hogy eggyé tegyem...”

¹⁷ Fordítható a kopt szöveg itt „arc”-nak is; vö. Péter Cselekedetei és a Tizenkét Apostol (Nag Hammadi Codex VI,1) 2.24.

23 ¹Jézus mondja: „Kiválasztalak majd titeket, egyet az ezerből, és kettőt a tízezerből. ²És ők úgy állnak majd, mint akik egymagukban vannak.”

24 ¹A tanítványai mondták: „Mutasd meg nekünk a helyet, ahol te vagy, mert szükséges nekünk keresnünk azt.”

²Ő mondta nekik: „Akinak van füle, hallja!

³A fény egy fényember belsejében van, és ő¹⁸ fénylik az egész világban. Ha ő nem világít, sötétség van.”

25 ¹Jézus mondja: „Szeresd testvéredet, mint életedet! ²Védeld őt, mint szemed fényét!”

26 ¹Jézus mondja: „Észreveszed a szálkát, amely testvéred szemében van, de nem látod a gerendát, amely a te (saját) szemedben van. ²Amikor eltávolítod a gerendát a te (saját) szemedből, akkor fogsz (elég) tisztán látni ahhoz, hogy eltávolítsd a szálkát testvéred szeméből.”

27 ¹„Ha ti nem tartózkodtok a világtól,¹⁹ nem találjátok meg a királyságot.

²Ha ti nem teszitek a Sabbátot Sabbáttá,²⁰ nem látjátok meg az Atyát.”

28 ¹Jézus mondja: „A világ közepén álltam, és testben jelentem meg nekik. ²Mindnyájukat részegen találtam. Egyet sem találtam szomjasnak közöttük. ³És fáj a lelkem az emberek fiáiért, mert vakok szívükben, és nem látnak; mert üresen jöttek a világba, (és) azt keresik, hogy üresen is távozzanak a világból. ⁴Most azonban részegek. ⁵(De) amikor lerázzák borukat, megváltoztatják gondolkodásukat.”

29 ¹Jézus mondja: „Ha a test a lélek²¹ miatt lett, akkor az csoda. ²De ha a lélek (lett) a test miatt, az a csodák csodája.”

³Én mégis azon csodálkozom, hogy e hatalmas gazdagság hogyan vett lakozást e szegénységben.

30 ¹Jézus mondja: „Ahol három Isten van, azok istenek.²² ²Ahol kettő van vagy egy, én vele vagyok.”

¹⁸ Lehetséges még: „az fénylik...” és „Ha az nem fénylik...”

¹⁹ Szó szerint: „Ha ti nem bőjtöltök a világ ellen...”

²⁰ Vagy: „nem tartjátok meg a Sabbátot úgy, mint Sabbátot.”

²¹ szellem.

²² A kopt szöveg itt minden bizonnyal hibás. Az Oxyrhynchus Papyrus 1.23 szerint a helyes olvasat: „Ahol hárman vannak, azok istentelenek.” (Szebeni Olivér áthidaló fordítása: „Ahol három isten van, ott bálványok vannak...”)

31 ¹Jézus mondja: „Egyetlen prófétát sem fogad el (saját) faluja. ²Egy orvos nem gyógyítja meg azokat, akik ismerik őt.”

32 Jézus mondja: „Egy magas hegyre épített (és) megerősített város nem eshet el, és nem rejthető el.”

33 ¹Jézus mondja: „Amit majd füleddel hallasz, {a másik füllel}²³ háztetődről hirdesd.

²Mert senki nem gyújt lámpást (és) teszi véka alá, sem nem teszi azt egy rejtett helyre. ³Hanem lámpatartóba teszi, úgyszólván mindenki, aki bejön vagy kimegy, látni fogja fényét.”

34 Jézus mondja: „Ha egy vak vezet egy vakot, mindketten gödörbe esnek.”

35 ¹Jézus mondja: „Lehetetlen, hogy valaki bemenjen egy erős (ember) házába, (és) erőszakkal elragadja azt, hacsak meg nem kötözi kezét. ²Akkor majd kifosztja a házat.”

36 Jézus mondja: „Ne aggódjatok reggeltől estig és estétől reggelig, hogy mit fogtok felöltöztetni.”²⁴

37 ¹Tanítványai ezt mondták: „Mikor jelensz meg nekünk, és mikor fogunk látni téged?”

²Jézus így szólt: Amikor szégyenérzet nélkül levetkőztök,²⁵ és fogjátok ruháitokat, (és) lábatok alá teszitek, mint a kisgyerekek, (és) megtapossátok, ³akkor látjátok meg majd Az Élőnek fiát, és nem fogtok félni.”

38 ¹Jézus mondja: „Sokszor kívántátok e szavakat hallani, ezeket, melyeket én mondok nektek, és amelyeket senki mástól nem hallhattok.

²Lesznek majd napok, amikor keresni fogtok engem, (és) nem fogtok megtalálni.”²⁶

²³ A szöveg valószínűleg hibás, ezt fejezi ki a jelölés. A ránk maradt szöveg értelmének visszaadására két lehetőség kínálkozik. Vagy: „Amit majd füleddel hallasz, hirdesd a háztetődről valaki más fülebe”; vagy: „Amit majd hallasz az (egyik) füleddel (és) a másik füleddel, hirdesd...” (mint egy idiomatikus szójáték a „mindkét füleddel” kifejezésére).

²⁴ Az Oxyrhynchus Papyrus 655.1.1–17 egy jelentősen hosszabb szöveget őrzött meg a 36. mondatként: „¹[Jézus mondja: Ne aggódjatok] reggeltől [későig, se] estétől reggel[ig], se a ti [ételeitek] [miatt], amit enni [fogtok], [se] [öltözetetek] miatt, amit viselni [fogtok]. ²[Ti sokkal] jobbaktok [vagytok], mint a [liliomok], melyek [nem] szőnek és nem [fognak]. ³Neked sincs ruhád, mit [magadra ölthetnél]? ⁴Ki adhat hozzá a te természetedhez? Ő fogja ruhádat megadni.”

²⁵ Vagy: „Levetkőztök szégyeneteket”

²⁶ Vö. 92. és 59. mondasok.

39 ¹Jézus mondja: „A farizeusok és az írástudók megkapták a tudás kulcsait, (de) elrejtették azokat.”²⁷ ²Sem ők maguk nem mentek be, sem azokat nem engedték be, akik kívántak (bemenni).

³Ti azonban legyetek okosak, mint a kígyók, és ártatlanok, mint a galambok!”²⁸

40 ¹Jézus mondja: „Egy borszőlőt ültettek az Atya (szőlősén) kívül. ²És mivel nincs gondozva, kitépetik majd gyökerestől, (és) megsemmisül.”

41 ¹Jézus mondja: „Akinek van (valami) a kezében, (valami több) adatik annak.

²És akinek nincs semmije, attól még az a kevés is elvétetik, amije van.

42 Jézus mondja: „Váljatok átmenökké.”

43 ¹Tanítványai mondták neki: „Ki vagy te, hogy ezt mondd nekünk?”

²„Abból, amit mondok nektek, nem ismeritek fel, hogy ki vagyok?”

³De ti olyanokká lettetek, mint a zsidók! Szeretik a fát, (de) utálják gyümölcsét. Vagy szeretik a gyümölcsöt, (de) utálják a fát.”

44 ¹Jézus mondja: „Aki az Atyát káromolja, megbocsáttatik neki. ²Aki a Fiút káromolja, megbocsáttatik neki. ³De aki a Szentlelket káromolja, annak nem bocsáttatik meg sem a földön, sem a mennyben.

45 ¹Jézus mondja: „Szőlőt nem szüretelnek tövisbokorról, sem fügét nem szednek bogáncsról, mert azok nem teremnek gyümölcsöt.

²Egy jó ember jót hoz elő kincséből. Egy rossz ember gonoszt hoz (elő) rossz kincséből, ami az ő szívében van, és gonoszt szól. ⁴Mert szíve telítettségéből hozza elő a gonoszt.”

46 ¹Jézus mondja: „Ádámtól Keresztelő Jánosig az asszonyok szülöttei között nincs senki, aki felülmúlná Keresztelő Jánost, úgyhogy szemét nem kell le-sütnie.”²⁹

²De én azt (is) mondtam: ‘Aki közületek kicsinnyé lesz, meglátja a királyságot, és felülmúlja Jánost.’ ”

²⁷ Vagy: „elvétték a tudás kulcsait, és elrejtették azokat.”

²⁸ Vagy: „Ti azonban legyetek olyan ravaszak, mint a kígyók, és olyan ártatlanok, mint a galambok.”

²⁹ Lehet, hogy a szöveg itt hibás. A konzekutív olvasat mellett a *simá* lehetővé tesz lezárt értelmű (kauzálist azonban aligha) olvasatot is. Következésképpen literálisan így is fordítható: „úgyhogy szemei nem töretek le”, vagy: „úgyhogy szemei nem múlnak el.”

47 ¹Jézus mondja: „Egy embernek lehetetlen két lovat megülni, vagy két íjat feszíteni.

²És egy szolgának lehetetlen két urat szolgálni. Vagy tiszteli az egyiket, és gyalázza a másikat.”

³„Egy ember sem iszik óbort, és utána azonnal újbort kíván inni.

⁴És újbort nem tesznek régi tömlőkbe, nehogy szétrepassze; sem óbort nem tesznek (egy) új tömlőbe, nehogy tönkregygye azt.

⁵Egy régi foltot nem varrnak új ruhára, mert szakadás keletkezik.”

48 Jézus mondja: „Ha ketten egy és ugyanazon házban megbékélnének egymással, (akkor) ők azt mondják majd a hegynek: ‘Menj odébb’, és az odébb fog menni.”

49 ¹Jézus mondja: „Boldogok az egyedülállók, a³⁰ választottak. Mert ti megtaláljátok a királyságot. ²Mert ti abból jöttetek, (és) abba tértek vissza.

50 ¹Jézus mondja: „Ha ők azt mondják nektek: ‘Honnan jöttök?’ (akkor) ezt mondjátok nekik: ‘A fényből jöttünk, arról a helyről, ahol a fény önmagától keletkezett, létrehozta (önmagát), és megjelent azok képében.’

²Ha ők azt mondják nektek: ‘Ti (ezek) lennétek?’³¹ (akkor) mondjátok: ‘Mi az ő gyermekei vagyunk, és mi az élő Atya választottai vagyunk.’

³Ha ők megkérdezik tőletek: ‘Micsoda Atyátok jele köztetek?’ (akkor) mondjátok nekik: ‘A mozgás és nyugalom.’ ”

51 ¹Tanítványai mondták neki: „Mikor lesz a halottak <feltámadása>³², és mikor jön el az új világ?”

²Ő ezt mondta nekik: „Az (a feltámadás), amit vártok eljött (már), de ti nem ismeritek föl.”

52 ¹Tanítványai mondták neki: „Huszonnégy próféta beszélt Izráelben, és mind általad szóltak.”³³

²Ő ezt mondta nekik: „Eltaszítottátok magatoktól az élőket, és elkezdtek³⁴ a halottakról beszélni?”

53 ¹Tanítványai mondták neki: „Előnyös-e a körülmetélés, vagy nem?”

³⁰ Az *auo* egyenértékűként értendő egy epexegetikai *kai*-al, és nem kopulaként.

³¹ Lehetséges javítás még: „Ti <kik> vagytok?”

³² A kopt szövegben itt „nyugalom” áll, mely valószínűleg tévesen került ide az 50. logion végének hatására. Vö. 2Tim 2,18.

³³ Attól függően, hogy mely görög prepozíciót feleltetjük meg a kopt eredetinek, lehetséges fordítások még „benned”, vagy „téged”, vagy „rólad”.

³⁴ Úgy tűnik, hogy a kopt kifejezés mögött egy görög ingressive aoristos áll.

²Ő ezt mondta nekik: „Ha előnyös lenne, atyáik anyáikkal körülmétlen nemzették volna őket. ³De a lélekben való igaz körülmételésnek mindenek felett előnye van.³⁵

54 Jézus mondja: „Boldogok a szegények. Mert tiétek az Isten országa.”

55 ¹Jézus mondja: „Aki nem gyűlöli meg apját és anyját, nem lehet az én tanítványom.

²És aki nem gyűlöli fivérét és nővérét, (és) hozzám hasonlóan nem veszi fel keresztjét, nem lesz méltó hozzám.”

56 ¹Jézus mondja: „Aki megismerte a világot, holttestet talált. ²És aki holttestet talált, ahhoz nem méltó a világ.

57 ¹Jézus mondja: „Az Atya királysága hasonlatos egy emberhez, akinek (jó) vetőmagja volt. ²Éjszaka eljött az ellensége, és gyomot vetett a jó mag közé. ³Az ember nem engedte (szolgálóinak) kihúzni a gyomot. Ezt mondta nekik: ‘Nehogy elmenjete, hogy kihúzzátok a gyomot, és kihúzzátok vele együtt a búzát is.’³⁶

⁴Mert az aratás napján nyilvánvalóvá³⁷ lesz a gyom, és kihúzzák (és) elégetik.”

58 Jézus mondja: „Boldog ember az, aki küszködött.³⁸ Az életet talált.”

59 ¹Jézus mondja: „Tekintsetek az Élőre, míg éltek, hogy meg ne haljatok, és (akkor) próbáljátok látni őt. És nem lesztek képesek látni (őt).”³⁹

60 ¹Júdea felé tartva <ő látott> egy samaritanust, aki el akart lopni egy bárányt.⁴⁰

²Ő mondta tanítványainak: „Az (az ember) becserkészi a bárányt.”⁴¹

³Azok mondták neki: „Hogy megölje (és) megegye azt.”

⁴Ő mondta nekik: „Amíg az élő, addig nem eszi meg, csak miután megölte (és) holttestté lett.”

⁵Azok mondták: „Másként nem teheti.”

³⁵ Szó szerint: „teljes nyereséget (hasznot) talált.”

³⁶ A kopt szöveg lehetővé teszi még: Nehogy elmenjete, mondván: Kihúzzuk a gyomot, (és aztán) kihúzzátok vele együtt a búzát is.

³⁷ Vagy: „látható.”

³⁸ Vagy: „szenvedett.”

³⁹ Vö. 38. logion.

⁴⁰ A kopt szöveg itt a *de conatu* kifejezés értelmében értendő.

⁴¹ Szó szerint: „Az (az ember) a bárány körül van”. („a bárány körül ólálkodik.”)

⁶Ő mondta nekik: „Ti is, keressetek magatoknak egy nyughelyet, nehogy holttestté váljatok, (és) felfalassatok.

61 ¹Jézus mondta: „Ketten nyugodnak majd egy ágyon. Az egyik meg fog halni, a másik élni fog.”

²Salomé mondta: „Ki vagy (hát), ember? Helyet találtál heverőmön, mint egy <idegen>⁴², és asztalomnál ettél.”

³Jézus mondta neki: „Az vagyok, aki attól jön, aki (mindig) ugyanaz. Aból adatott nékem valamennyi, ami az Atyámé.”

⁴„Tanítványod vagyok!”

⁵Ezért azt mondom: Ha valaki olyanná lesz <mint>⁴³ (Isten), telve lesz fénnel. De ha eggyé válik, (Istentől) különállóvá, telve lesz sötétséggel.

62 ¹Jézus mondja: „Titkaimat azoknak mondom el, akik [méltók] az [én] titkaimra.”

²Amit jobb kezed tesz, ne tudja bal kezed, hogy az mit tesz.

63 ¹Jézus mondja: „Volt egy gazdag ember, akinek sok vagyona volt. ²Azt mondta: Felhasználok vagyonomat, úgyhogy vethetek, arathatok, ültethetek, (és) megtölthetem terménnyel csűrjeimet, úgyhogy nem fogok semmiben hiányt szenvedni. ³Ekképpen gondolkodott szívében. És azon éjjel meghalt.

⁴Akinek van füle, hallja!”

64 ¹Jézus mondja: „Egy embernek vendégei voltak. Amikor a vacsorával elkészült, elküldte szolgáját, hogy hívhatja a vendégeket. ²Elment az elsőhöz, (és) ezt mondta: ‘Uram meghív téged.’ ³Ő ezt mondta: ‘Pénzügyem van kereskedőkkal. Ma este jönnek hozzám: elmegyek, és utasításokat adok nekik. Kimentésem kérem a vacsoráról.’

⁴Elment egy másikhoz, (és) ezt mondta: ‘Uram meghívott téged.’ ⁵Ő ezt mondta: ‘Házam vettem, és egy napra oda hívtak. Nem lesz időm.’

⁶Elment egy másikhoz, (és) ezt mondta: ‘Uram meghív téged.’ ⁷Ő ezt mondta: ‘Barátom esküvője lesz, és én készítem az ételt. Nem fogok tudni eljönni. Kimentésem kérem a vacsoráról.’

⁸Elment egy másikhoz, (és) ezt mondta: ‘Uram meghív téged.’ ⁹Ő ezt mondta: ‘Egy falut vásároltam. Mivel a béreket fogom begyűjteni, nem tudok eljönni. Elnézést kérek.’

⁴² Tulajdonképpen a görög eredeti itt valószínűleg *hos xenos* (= *hos snno*) volt, amely a hagyományozódás folyamán tévesen kapta a *hos ex henos* (= *hos ebol bn ona*) olvasatot és értelmezést.

⁴³ A kézirat olvasatában: „Ha valaki megsemmisült...”

¹⁰A szolga elment. Ezt mondta az urának: 'Akiket meghívtál a vacsorára, kimentésüket kérték.' ¹¹Az ura így szólt szolgájához: 'Menj ki az utcákra. Hozz (be) akit csak találsz, hogy részt vehessenek a vacsorán.'

¹²Kereskedők és üzletemberek nem mennek be [majd] Atyám helyeire."

65 ¹Ő mondta: „Egy [uzsorásnak]⁴⁴ szőlőse volt. Kiadta azt szőlőmunkásoknak, hogy megműveljék, (és) megkapja tőlük a termést. ²Elküldte szolgáját, hogy a szőlőmunkások átadhassák neki a szőlő termését. ³Azok megragadták a szolgát, megverték, (és) majdhogy megölték. A szolga elment (vissza, és) megmondta urának. ⁴Ura ezt mondta: 'Talán <ők> nem ismert<ék> fel.'⁴⁵ ⁵Másik szolgát küldött, (és) a szőlőmunkások megverték e másodikat is. ⁶Akkor az úr elküldte fiát, (és) mondta: 'Talán fiamhoz tisztelettel viszonyulnak.' ⁷(De) a szőlőmunkások tudván, hogy ő a szőlő örököse, megragadták és megölték.

⁸Akinek van füle, hallja!"

66 „Jézus mondja: Mutassátok meg nekem a követ, melyet az építők megvetettek. Az a szegletkő.”

67 Jézus mondja: „Aki mindent ismer, de egy dologban hiányos, az (már) mindenben hiányos.”⁴⁶

68 ¹Jézus mondja: „Boldogok vagytok, (bár)mikor gyűlölnék (és) üldöznek titeket.

²De ők (maguk) nem találnak majd helyet ott, ahol üldöztek titeket.”

69 ¹Jézus mondja: „Boldogok, akiket üldöznek szívükben.⁴⁷ Ők azok, akik igazán megismerték az Atyát.”

²„Boldogok, akik szenvednek az éhségtől, mert annak gyomra, aki kívánja (azt), megelégtetik.”

70 ¹Jézus mondja: „Ha magatokban létrehozzátok azt, amitek van, akkor az megment titeket. ²Ha az nincs meg magatokon belül, (akkor) az, ami nincs meg magatokon belül, meg (fog) ölni titeket.”

71 Jézus mondja: „Le fogom [rombolni ezt a] házat, és senki nem tudja majd [újra] felépíteni azt.

⁴⁴ A kéziratban szereplő hiány lehetővé teszi még a [nagylelkű (vagy: jó) ember] helyreállítást is.

⁴⁵ A kézirat olvasatában: „Talán ő nem ismerte fel őket.” Valószínűleg téves a szöveg.

⁴⁶ Lehetséges a szövegnek ez a javítása is: „Aki mindent ismer, de hiányos önmagában, (az) teljességgel hiányos.”

⁴⁷ A szöveg valószínűleg hibás, és eredetileg – a Mt 5,8-hoz hasonlóan – ez állt: „Boldogok az üldözöttek, <mert ők tiszták> szívükben.”

72 ¹Egy [ember mondta] neki: „Mondd testvéreimnek, hogy meg kell osztaniuk velem atyám vagyónát.”

²Ő mondta neki: „Ember, ki tett engem osztóvá?”

³Tanítványaihoz fordult, (és) így szólt: „Avagy osztó vagyok én?”

73 Jézus mondja: „Az aratás bőséges, de kevés a munkás. De kérjétek az Urat, hogy küldjön munkásokat az aratásba.”

74 Ő mondta: „Uram, sokan vannak a kút körül, de nincs semmi⁴⁸ a <kút>ban.”⁴⁹

75 Jézus mondja: „Sokan állnak az ajtó előtt, de az egyedülállók lesznek, akik bemennek a menyegzői terembe.”⁵⁰

76 ¹Jézus mondja: „Az atya királysága hasonlatos a kereskedőhöz, akinek áruai voltak, és talált egy gyöngyöt. ²Az a kereskedő okos. Eladta javait, (és) megvásárolta magának egyedül a gyöngyöt.

³Ti is keressétek az ő kincsét, amely nem enyészik el, (és) amely ott van, ahová moly el nem ér, hogy megegye, és féreg meg nem emészti.”

77 ¹Jézus mondja: „Én vagyok a fény, mely mindenek fölött van. Én vagyok a Mindenség. A Mindenség belőlem jött ki. És hozzám jött a Mindenség.”

²„Hasíts el egy darab fát – én ott vagyok.

³Emeld föl a követ, és engem megtalálász ott.”

78 ¹Jézus mondja: „Miért mentetek ki vidékre? Hogy egy szélingatott nádat lássatok, ²és hogy egy embert lássatok puha ruhába öltözve [mint a ti] királyaitok és nagy embereitek?⁵¹

³Azok puha ruhába öltöztek, de nem lesznek képesek felismerni az igazságot.”

79 ¹Egy asszony a sokaságból mondta neki: „Üdv az anyaméhnek, mely téged hordott, és az emlőknek, melyek téged tápláltak.”

²Ő mondta [neki]: „Üdv azoknak, akik meghallották az Atya szavát, (és) igazán megőrizték azt.

³Mert lesznek napok, amikor ezt mondjátok majd: ‘Üdv az anyaméhnek, mely nem fogant, és az emlőknek, melyek nem adtak tejet.’ ”

⁴⁸ Vagy: „senki.”

⁴⁹ A kézirat (téves) olvasatában: „betegség.”

⁵⁰ Lásd: Mt 25,1–13.

⁵¹ Vagy: „erős embereitek”.

80 ¹Jézus mondja: „Aki a világot megismerte, (holt)testet talált. ²De aki (holt)testet talált, ahhoz nem méltó a világ.”

81 ¹Jézus mondja: „Aki gazdag lett, király lehet.
²És akinek hatalma van, lemondhat⁵² (arról).”

82 ¹Jézus mondja: „Aki közel van hozzám, közel van a tűzhöz.
²És aki távol van tőlem, távol van a királyságtól.”

83 ¹Jézus mondja: „A képek láthatók az embereknek, de a bennük levő fény rejtve van a képekben.
²{⁵³ Az Atya fénye ki fogja jelenteni önmagát, de képét elrejtí fénye.”

84 ¹Jézus mondja: „Amikor hasonlóságokat látjátok, telve vagytok örömmel. ²De amikor azon hasonlatosságaitokat látjátok, melyek titeket megelőzően jöttek létre – azok sem meg nem halnak, sem nyilvánvalókká nem lesznek – mennyire fogjátok elviselni?”

85 ¹Jézus mondja: „Ádám egy nagy hatalomból és nagy gazdagságból jött. De ő nem vált méltóvá hozzátok. ²Mert ha méltó lett volna, (akkor) [ő] nem [ízlelt volna] halált.”

86 ¹Jézus mondja: „[A rókáknak megvannak] az ő lyukaik, és a madaraknak megvannak az ők fészkeik. ²De az ember fiának nincs hová lehajtania fejét, (és) megpihenni.”

87 ¹Jézus mondta: „Nyomorult a test, mely egy testtől függ. ²És nyomorult a lélek, amely e kettőtől függ.”

88 ¹Jézus mondja: „A küldöttek⁵⁴ és a próféták eljönnek hozzátok, és néktek fogják adni, ami a tietek. ²És viszonzásul ti is adjátok nekik, ami kezetekben van, (és) ezt mondjátok magatoknak: ‘Mikor jönnek el (és) veszik el, ami az övék?’ ”

89 ¹Jézus mondja: „Miért mossátok a serleg külsejét? ²Hát nem értitek, hogy aki a belsejét teremtette, az teremtette a külsejét is?”

⁵² Vagy: „visszautasíthat”, „elutasíthat”, „megtagadhat.”

⁵³ A kéziratban birtokviszonyra utaló töredék áll.

⁵⁴ Más fordítások itt az „angyalok”-at kedvelik a „küldöttek” helyett. Lásd a 13,2 mondas jegyzetét.

90 ¹Jézus mondja: „Jöjjetek hozzám, mert igám kedves⁵⁵, és uralmam szelíd. ²És nyugalmat fogtok találni magatoknak.”

91 ¹Ők mondták neki: „Mondd meg nekünk, ki vagy, hogy hiessünk benned.”
²Ő mondta nekik: „Megvizsgáljátok arcát az égnek és földnek, de azt, aki előttetek van, nem ismertétek fel, és nem tudjátok, hogyan vizsgáljátok ezt az alkalmat.”⁵⁶

92 ¹Jézus mondja: „Keressetek, és találni fogtok.
²De amely dolgok felől az elmúlt időben kérdeztetek engem, és amit nem mondtam el néktek ama napon, most el kívánom mondani néktek, de ti nem keressitek azokat.”⁵⁷

93 ¹„Azt, ami szent, ne adjátok a kutyáknak, nehogy a trágyadombra vessék azokat.
²Ne dobjátok gyöngyöket a disznóknak, nehogy [sárba]⁵⁸ fordítsák [azokat]⁵⁹.”

94 ¹Jézus [mondja]: „Aki keres, találni fog.
²[Aki kopogtat], annak megnyitják.”

95 ¹[Jézus mondja:] „Ha pénzetek van, ne adjátok ki kamatra. ²Hanem olyannak adjátok [azt], akitől nem kapjátok (vissza).”⁶⁰

96 ¹Jézus [mondja]: „Az Atya királysága hasonlatos [egy] asszonyhoz. ²Vett egy kevés kovászt. Elrejtette azt a tésztaiban, (és) hatalmas kenyerekké változtatta azt.
³Akinek van füle, hallja!”

97 ¹Jézus mondja: „Az [Atya] királysága olyan, mint egy asszony, aki egy liszttel tele [korsót] visz. ²Miközben [az] úton ment, nagyon távol (otthonától) a korsó füle letört, (és) a liszt kicsorgott az ösvény[re]. ³(De) ő nem tudta (azt); nem vett észre semmi bajt. ⁴Amikor hazaért, letette a korsót a földre, (és) üresen találta.”

⁵⁵ Vagy: „könnyű”

⁵⁶ Vagy: „alkalmas pillanatot”.

⁵⁷ Vö. 38. mondás.

⁵⁸ A szöveg helyreállításának más lehetőségei is vannak, például: „nehogy azok [tönkretegyék] <azokat>” vagy: nehogy azok [darabokra] törjék <azokat>”.

⁵⁹ A kézirat tévesen egyes számot használ.

⁶⁰ Vagy: „olyannak adjátok [azt], akitől nem kapjátok meg azt (a kamatot).”

98 ¹Jézus mondja: „Az Atya királysága hasonló egy emberhez, aki meg akart ölni egy erős⁶¹ embert. ²Házában kardot rántott (és) beledöfte a falba, hogy megtudja, (elég) erős-e keze. ³Azután ölte meg az erős embert.”

99 ¹A tanítványok mondták neki: „Testvéreid és anyád kint állnak.”

²Ő mondta nekik: „Azok itt, akik Atyám akarátát cselekszik, azok testvéreim és anyám. ²Ők azok, akik be fognak menni Atyám országába.”

100 ¹Jézusnak egy aranypénzt mutattak, és mondták neki: „Cézár emberei adót követelnek tőlünk.”

²Ő mondta nekik: „Adjátok Cézárnak, ami a Cézáré. ³Adjátok Istennek, ami az Istené. ⁴És ami az enyém, adjátok nekem.”

101 ¹Aki nem gyűlöli [apját] és anyját, ahogy én, nem lesz képes az én [tanítványommá] válni. ²És aki [nem] szereti [apját és] anyját, ahogy én, nem lesz képes az én [tanítványommá] válni.

³Mert az én anyám [...] ⁶²de az igazi [anyám] életet adott nekem.”

102 Jézus mondja: „Jaj nekik, a farizeusoknak, mert olyanok, mint a kutya, mely a barmok jászolában alszik⁶³, mert sem az nem eszik, sem a barmokat nem [engedi] enni.”

103 Jézus mondja: „Boldog az az ember, aki tudja, hogy (a háznak)⁶⁴ mely részén jönnek be a rablók, úgyhogy fölkelhet, hogy összegyűjtse [birtokát] és felövezze agyékát, mielőtt azok bejönnek.”

104 ¹Azok mondják [Jézusnak]: „Jöjj, imádkozzunk és böjtöljünk ma!”

²Jézus így szólt: „Mi hát a bűn, amit elkövettem, vagy hol győztek le engem? Hanem amikor a vőlegény kijön a menyegzői szobából, akkor böjtöljünk és imádkozzunk.”

105 Jézus mondja: „Aki apát és anyát fog ismerni, parázna fiának fogják nevezni.”⁶⁵

⁶¹ Vagy: „nemes.”

⁶² A hiányt így lehetne kiegészíteni: „Mert az én anyám, aki [szült engem, tönkretett engem]”. Egy másik lehetőség: „Mert az én anyám [rászedett engem].”

⁶³ Vagy: „fekszik.”

⁶⁴ Vagy: „(az éjszakának) mely részén.”

⁶⁵ Vö. Fülöp evangéliuma (Nag Hammadi Codex II,3, 52,21–24 oldal). A szöveg hagyományozódása rendjén egy tagadó szócska kimaradhatott a szövegből, és a szöveget a következő formában tudjuk megérteni: „Aki nem ismer apát és anyát...”

106 ¹Jézus mondja: „Amikor a kettőt egyé teszitek, akkor lesztek az ember fiaí.⁶⁶

²És amikor azt mondjátok: ‘Hegy, menj odébb’, az odébb fog menni.”

107 ¹Jézus mondja: „A királyság hasonlatos egy pásztorhoz, akinek száz juha volt. ²Egy közülük, a legnagyobb, eltévedt. Otthagya a kilencvenkilencet, (és) kereste az egyet, amíg megtalálta. ³A nagy erőfeszítés után ezt mondta a juhnak: ‘Téged jobban szeretlek, mint a kilencvenkilencet.’ ”

108 ¹Jézus mondja: „Aki számból fog inni, olyanná lesz, mint én. ²Én magam leszek ő, ³és ami rejtett, feltárul neki.”

109 ¹Jézus mondja: „A királyság hasonlatos egy olyan emberhez, akinek a földjében kincs van, [amelyről] ő nem tud. ²És [miután] meghalt, az ő [fiára] hagyta. (De) fia sem tudott (róla). Fogta a földet, és eladta. ³És aki megvette azt, eljött, és szántás közben [megtalálta] a kincset. Elkezdett pénzt kölcsönözni kamatra, akinek csak akart.”

110 Jézus mondja: „Aki megtalálta a világot, (és) gazdaggá⁶⁷ lett, lemondhat⁶⁸ a világról.

111 ¹Jézus mondja: „Az egek föl fognak göngyölni előttetek, és a föld (is).

²És aki az élöböl él, nem fog halált látni.”

³Nemde⁶⁹ Jézus mondja: „Aki megtalálta önmagát, ahhoz nem méltó a világ”?

112 ¹Jézus mondja: „Jaj a testnek, mely a lélktől függ. ²Jaj a léleknek, mely a testtől függ.”

113 ¹Tanítványai mondták neki: „A királyság — mely napon fog eljönni?”

²„Nem a várt módon jön el.⁷⁰ ³Nem mondják majd: ‘Nézd, itt!’, vagy ‘Nézd, ott!’ ⁴Hanem az Atya királysága a föld fölött terül el, és az emberek nem látják azt.”

114 ¹Simon Péter mondta neki: „Mária menjen el közülünk, mert a nők nem méltók az életre.”

⁶⁶ Vagy: „az emberiség gyermekei”

⁶⁷ Valószínűleg: „Aki megtalálja <majd> a világot (és) gazdaggá lesz”

⁶⁸ Vagy: „visszautasíthat”, „elutasíthat”, „megtagadhat”.

⁶⁹ Itt egy hiányt találunk; talán a következő görög szöveget feltételezhetjük itt: (e) *ouk (oidate) hoti*, „(avagy) nem (tudjátok), hogy”

⁷⁰ Szó szerint: „örködve”

²Jézus így szólt: „Nézd, én úgy vezetem be őt, hogy férfivá teszem, úgyhogy ő is egy élő férfiúi⁷¹ lélekké válik, hozzád hasonlóvá.”

³(Bizony mondom néktek)⁷²: „Minden nő, aki férfit tesz magából, be fog menni a mennyek országába.”

Alulírat:

Az evangélium Tamás szerint

⁷¹ Az *nhoout* esetében az *n*-nek értelmezésünkben az *oupna*-hoz tartozóan tulajdonságot kifejező funkciója van. Nem értelmezendő önálló identitás kifejezőjeként.

⁷² A legtöbb fordítás és kiadás itt a *je*-t kauzális értelemben érti. Az itt szereplő hiányjel azonban világosan utal arra, hogy egy önálló kijelentés kezdődik. Ezt hivatott érzékeltetni a *tijo de nunos netn* („Bizony mondom néktek”) bevezető formulával való kiegészítés.

ANDRÉ GOUNELLE

ISTEN SZAVA-E A BIBLIA?*

Mivel a címben megfogalmazott kérdést egy protestáns, pontosabban egy református teszi fel, ez első látásra meglepő vagy sokkoló lehet. A „Hitvallás” (les Confessions), amely a református hitelveket tartalmazza, nagyon világos ebben a kérdésben. Második és ötödik cikkelyben a *Rochelli Hitvallás* (1571) is állítja, hogy az Isten szava a Szentírásban található meg. A *Második Svájci Hitvallás* (1566) azzal a fejezettel kezdődik, amelynek a címe ez: A Szentírás Isten valóságos szava.

Ezeket az állításokat gyakran értelmezték szélsőségesen. A történelem folyamán sokan úgy vélték, hogy a Biblia Isten „egyik szava” a többi között. Úgy gondolták, hogy Isten valóságosan kifejezte ugyan magát a Bibliában, ám az egyházi hagyományokban és tekintélyben, a természet minden megnyilvánulásában vagy az emberek gondolkodásában és öntudatában szintén megmutatkozik. Mások ugyancsak Isten szavát vélték felfedezni a történelemben és olykor a világ különböző vallásaiban is.

Ezekkel a véleményekkel áll szemben a reformáció „sola scriptura” (egyedül a Szentírás) tanítása, amely kizárólagosságot fejez ki. Ennek értelmében a Biblia nem Isten egyik szava, hanem az *egyetlen*. Ez magában foglalná azt is, hogy Isten nem szólal meg máshol – pontosabban mi nem halljuk meg sehol máshol. Amikor azonban a reformáció alapszövegeit és a későbbi teológiai elmélkedéseket tanulmányozzuk, észrevehetjük, hogy ezek nem mennek el ennyire meszsze. A radikális vagy szélsőséges értelmezés pedig megingatja a protestantizmus helyzetét.

Ez a cikk alkalmat ad arra, hogy négy pontban világítsak rá, mi gátol meg annak az állításában, hogy egyedül a Biblia Isten szava.

Szó és Írás (az ige és a Biblia)

Az első pontban egy egészen egyszerű megállapításból indulunk ki. A Biblia nem *szó* formájában jelenik meg, hanem *írás* formájában – még pontosabban: különböző írásközpontok gyűjteménye.

Mindig meghökkenő érzést kelt, amikor azt hallom: „Most fel fogjuk olvasni Isten szavát.” *A szót nem olvassák, inkább hallgatják.* Itt természetesen nem szükséges sarkalatos ellentéteket felállítanunk, vagy hogy az ellentétes szavak egyeztetetlensége fölött szenevelegjünk. (Elég itt arra utalnom, hogyan mondjuk és hogyan írjuk ugyanazokat a szavakat, mondatokat, gondolatokat.)

* Forrás: *Évangile et Liberté* 2003 október. Andorkó Rozália fordítása

El lehet olvasni valamely nyomtatott diskurzust, vagy *hallgatni* egy szöveg felolvasását anélkül, hogy a tartalmát vagy értelmét megváltoztatnánk. Mégis azt érezzük és tapasztaljuk, hogy szó és írás másképpen érint meg, és nem ugyanazt a kapcsolódást hozza létre bennünk. Valakinek a szövegét elolvasni nem ugyanaz, mint amikor az illetőt beszélni halljuk. Az írás távolságot, eltávolodást jelent (fizikailag mindenki a maga helyén marad). Az olvasásánál nincs közvetlen kapcsolatunk a személlyel, hanem csak egy közvetítő eszközzel, amely tőle származik. Ezzel ellentétben a beszéd élő jelenlétet, „egyenes adást” feltételez, személyes találkozást, közelséget, érintkezést.

A *Rochelli Hitvallás* második cikkelye rámutat arra, hogy Isten kezdetben szavakkal nyilatkoztatta ki szavát, utána e szavakat írásba és könyvekbe szerkesztették össze, amelyek gyűjteményét Bibliának nevezzük. Tudjuk azt is, hogy a Biblia könyveinek nagy része prédikációkból és a próféták, evangélisták, apostolok és leginkább – természetesen – Jézus beszédeiből született. Itt olyan szövegek vannak, amelyek előbb élőszóban hangoztak el, s csak utána írták le őket. A Biblia a szavakat tartósította, mintegy mélyhűtötte.

Ha mélyhűtött ételeket akarunk fogyasztani, fel kell őket melegítenünk, hogy ehetőek és táplálók legyenek. Ugyanúgy az írott szövegnek is melegre van szüksége, erőre kell kapnia ahhoz, hogy szóként megérintsen. Paul Ricoeur írja: a prédikáló nehézsége abban áll, hogy „helyreállítsa a szót, amelyet az írott szöveg közvetít”. Ebből a szempontból a protestantizmus kiemelte a prédikáció fontosságát. Isten szava eljut hozzánk és kérdéseket ébreszt bennünk. „Az egyház élete és lényege – állítja Luther – az Isten szavában van, [...] nem az írott szóban, hanem a hangoztatott szóban [vagyis a prédikált szóban].” Az üldöztetések idején a francia protestánsok ragaszkodtak összejöveleikhez és a prédikációkhoz, annak ellenére, hogy az elővigyázatosak és bölcsek azt tanácsolták (Svájctól Hollandiáig), hogy hagyjanak fel ezekkel a veszélyt hozó alkalmakkal. „A hit hallásból van” (Róm 10,17), nem olvasásból; a hit az evangélium prédikálásából táplálkozik, nem csupán a Biblia személyes olvasásából. Ugyanakkor a prédikáció csak akkor evangéliumi, ha a szövegre támaszkodik, és kitart mellette azzal a céllal, hogy élővé és aktuálisá tegye! A Biblia szolgáltatja a prédikáció alapját, lényegét és szabályait, amelyek nélkülözhetetlenek. Nem lehet az evangéliumot úgy hirdetni, hogy elvonatkoztatunk az íróiktól, akik közvetítik.

A Biblia *mint szöveg* nem Isten szava. Akkor sem az, ha a szekrénybe zárják, vagy ha szigorúan irodalmi szempontok szerint tárgyalják. Amikor azonban valódi prédikációt támaszt, és amikor ez a prédikáció átváltoztatja a szöveget élő és aktuális üzenetté, akkor tör fel belőle az Isten szava.

A Biblia és a Lélek

Induljunk ki az olvasmányaim alatt kijegyzetelt mondatból: A Biblia „halott dolog, bármely életjel nélkül”. Ezt a mondatot nem egy hitetlen vagy a keresz-

ténység egyik ellensége írta; éppen ellenkezőleg: maga Kálvin. Ezt egyébként még a szószéken is elmondta, amikor egyik prédikációjának alapját a 2Tim 3,16 képezte. Nem kihagyásról vagy tévedésről van szó, hanem csupán a reformátor vissza-visszatérő témájáról. Úgy gondolta ugyanis, hogy a Biblia önmagában élettelen és erőtlen, halott írás, pusztá szöveg, és nem az Isten élő és életető szava.

A Biblia a Szentlélek hatására válik isteni szóvá azok lelkében, akik hallgatják vagy „olvassák” a prédikációt, amely belőle fakad. Az Isten szavát csak akkor lehet hallani, amikor megtörténik a két beszéd találkozása: az egyiké, amelyet a Biblia fogalmaz meg és amely a prédikáció alapgondolata, s a másiké, amelyet a Lélek belülről indít el az alapgondolat hatására. Ahogyan Zwingli írja: „a Lélek, amely a Bibliában beszél és a Lélek, amely a mi lelkünknek beszél, kölcsönösen igazolja egymást.”

A XIX. században sokat foglalkoztak a bibliai szerzők ihletettségével s a szövegek sugalmazottsággal: vajon az írók csak az Isten „tollvivői” voltak-e, akik mindent leírtak, amit az Isten „tollba mondott”, vagy saját érzelmeiket és gondolataikat is hozzáadták? Sokféle elméletet találtak ki, és mindegyiket sokat is vitatták. Számomra úgy tűnik, hogy *a bibliaolvasó ihletésének ugyanakkora a jelentősége, mint a szerzők ihletettségének.* „Szükség, hogy ugyanaz a lélek, aki beszélt a próféták szájából, szálljon a mi szívünkbe is” – írja Kálvin. Ezért a Biblia olvasása a reformátusoknál egy olyan imával társul, amely kéri a Szentlelket, hogy tegye a szöveget élő szóvá. A Szentlélek nélkül a Biblia legszebb részei és a legmeghatóbb prédikációk is csupán az irodalom és a művészet köréhez tartoznak, és semmi közük az Isten szavához.

Hogyha egy szövegnek szüksége van ihletésre, akkor az „ihletésnek” is szüksége van a szövegre, hogy ellenőrizze, igazolja és azonosítsa. Legtöbbször összetévesztjük kívánságainkat és szenvedélyeinket az Isten akaratával, és ami nekünk tetszik, azt fentről jött igazságnak véljük. Ha szembesülünk a szöveggel, ez lehetővé teszi, hogy elválasszuk azt, ami tőlünk való, attól, amit Isten mond. *Ha a Biblia a Szentlélek nélkül halott írás, akkor a Szentlélek a Biblia nélkül nem más, mint ábránd.*

Az Isten szava nemcsak a Bibliában vagy a Szentlélekben lakozik, hanem a kettő találkozásánál van jelen.

Az Ige testté lett

János evangéliuma elején olvassuk: „Kezdetben volt az Ige, és az Ige az Istennél volt, és Isten volt az Ige. [...] Minden általa lett, és nélküle semmi sem lett, ami létrejött. [...] Az Ige testté lett, itt élt közöttünk, [...] telve kegyelemmel és igazsággal.”

Ehhez a nagyon jól ismert szöveghez három megállapítást fűzök:

1. Itt nem esik szó a Bibliáról. Amikor az ígéről beszél, János nem említi sem az Ó-, sem az Újszövetséget.

2. Magától értetődik, hogy az ige megelőzi az írást és minden könyvet, hiszen ő a teremtés pillanatától létezik.

3. Wilfred Monod párizsi teológus a múlt század elején helyesen állapította meg, hogy amikor Isten hallatni akarja szavát az emberekkel, amikor meg kívánja őket érinteni és közöttük akar lakni, akkor belőle nem könyv lesz, hanem „test”, pontosabban személy.

Gyakran azt állították, hogy az iszlám és a kereszténység közötti hasonlóság az, hogy – bár nem ugyanabból a könyvből, de – könyvből származnak, és hűségesen ragaszkodnak a sugalmazott szöveghez. Igaz, nem tagadható némi rokonság, azonban a különbség is számottevő. A muzulmánok számára a legfelső tekintély a könyvben van, amelynek az eredetije örök idők óta a mennyben található, és az Isten abból diktál prófétájának. Mohamed a Korán szolgája, szerepe az, hogy hűen közvetítse a Koránt a hívek felé. A kereszténység számára a legfelső hatalom Krisztus, aki a megtestesült Ige. A Biblia Krisztus szolgálatában van, és az ő küldetése az, hogy tanúbizonyságot tegyen. Ahogyan Luther írja: a Biblia az a szolgáló, akinek Krisztus az Ura.

A Biblia imádata veszélyezteti a protestantizmust ugyanúgy, ahogy a szentégek imádata veszélyezteti a katolikus vallást. Ebelinggel együtt vallom, hogy „a hit nem a Bibliába vetett hit, hanem Krisztusban való hit.” A Biblia egyedi értéke és jelentősége az, hogy Krisztussal van kapcsolatban. A Biblia megengedi, hogy megismerjük és megértsük Jézust, aki hozzánk jön, és sajátos módszereivel megközelít minket.

A Biblia Isten szava, amennyiben tanúbizonyságot tesz Krisztusról, hozzá vezet, és segít őt megtalálni.

A Biblia mint emberi alkotás

Hangsúlyoznunk kell azonban a Biblia nagyon emberi vonását is. Hiábavaló ezt elrejtteni vagy kisebbiteni, hiszen ez a vonás nagyon szembeötlő. Ha eltekinünk ettől, nem számíthatunk a Biblia valódi megismerésére.

A bibliai embernek kettős arculata van.

1. Először is a Biblia nem „készen megírva” hullott le az égből. A különböző könyveket, amelyek alkotják, emberek írták, akik épp úgy jártak el, mint bármely szerző. Összegyűjtötték az iratokat, „ankétokat” végeztek (evangéliumának kezdetén Lukács rá is mutat ezekre). A szerzők munkatársakkal dolgoztak együtt (Pál apostol néhányat meg is említ). Ők „pizkozatokat” is írtak, és a szövegeket gyakran változtatták (így a Teremtés könyve sok történetet ötvöz, és a Korintusbeliekhez írt levél Pál apostol leveleinek csupán egy része). Sok évszázados vita után csoportosították egy-egy kötetbe azokat a könyveket, amelyek az Ó- és az Újtestamentumot alkotják. *Bibliánk egy olyan fejlődéstörténet eredménye, amelyet rekonstruálni lehet anélkül, hogy természetfölötti erőket hívnánk segítségül.*

2. A Biblia írói mély emberi gondolatokat, véleményeket és érzelmeket fejeznek ki. A Bibliában megtalálunk különféle hitet, sok ismeretet és egy letűnt kor, kultúra felfogását is. Így az első Mózes-könyv (Teremtés) első fejezetének szerzője azt írja, hogy a Nap és a Hold a legnagyobb csillagok. Nagyon jól tudjuk, hogy ez nem így van, és látjuk, hogy itt a legkevésbé sem Isten ígéről van szó, hanem egy olyan emberi ismeretről, amelyet ma már meghaladtunk A Biblia gyűlöltre és bosszúállásra is indít, amelyek viszont ellentmondanak a szeretet – ugyancsak a Bibliából ismert – parancsának. A 137. zsoltárnak, amelynek olyan szép a kezdete („Amikor Babilon folyói mellett laktunk, sírtunk, ha Sionra gondoltunk”), hátborzongató a befejezése („Boldog lesz, aki megragadja, és a sziklához csapja csecsemőidet”). Hogy lehet ebben Isten szavát látni, vagy amelyet ő ihletett?!

Isteni vagy emberi könyv-e hát a Biblia? Szerintem ez is, az is. Az isteni üzenet hozzánk csakis emberi beszéd által juthat el. De nem szabad összetévesztenünk az üzenetet a beszéddel, amelyet a hit „lefordít”, de „meg is tagad”. A keresztény hit semmiképpen nem kötelez arra, hogy letűnt korok gondolkodását és felfogását fogadjuk el. Ne felejtjük el, ezek az emberi beszédek olyan üzenetet közvetítenek, amely meghaladja őket. Néha ellentétes, hibákkal és mellémondásokkal telt nyelvezet révén érteti meg velünk a Biblia azt, amit Isten nekünk ad és azt, amivé bennünket alakítani akar.

A Bibliát akkor minősíthetjük Isten szavának, amikor az emberi írásokon túl meghalljuk az isteni hangot, amely megtérésre hív, és fogékonnyá tesz az új életre.

A szó eszköze

A Bibliával kapcsolatban négy megállapításom van:

A Biblia akkor Isten szólója, ha

- a) a prédikációt evangéliummá teszi,
- b) a Szentlélek tevékenységét megeleveníti,
- c) Krisztussal (Jézussal) való találkozásunkat teszi lehetővé,
- d) az emberi írásokon túl meghalljuk az isteni üzenetet.

Tartózkodom attól, hogy a Bibliát Isten szavának mondjam, mert ez pontatlan és helytelen értelmezésekre adna lehetőséget.

Ezt két példával világítom meg:

Luther a Bibliát ahhoz a nádkosárhoz hasonlítja, amelyben Mózes úszott a Níluson. A kosárnak csak attól volt értéke, hogy benne feküdt a kisgyermek. A kosár nem maga a gyermek, de kosár nélkül a gyermek vízbe fulladt volna. Ugyanúgy a Biblia nem Isten szava, de Biblia nélkül Isten nem jut el hozzánk.

Az egyik barátomnak van egy nagyon régi lemeze, amely Mozart egyik hegedűművét őrzi Jacques Thibaud előadásában. Néha újrhallgatom. Hangjában nincs meg a mai CD-k tisztasága, de ez nem csökkenti az értékét, mert általa

egy rendkívüli előadás élményében van részem. A zenét hallgatom, nem a lemezt. Ám a lemez nélkül ez a zene már elenyészett volna. Ugyanúgy a Biblia is *engedi* meghallani az Isten szavát. Mellesleg jegyzem meg: ahhoz, hogy megértsük a Szentírás tekintélyét, az esztétika felé kell fordulnunk, és nem a tudomány felé.

A két példa persze pontosításra szorul. Amikor azt mondom, hogy a Biblia szükséges feltétele, nélkülözhetetlen eszköze és legjobb helye az Ige hallgatásának, tudatosítani kell ennek az állításnak a személyes jellegét.

Isten megérintheti az embert – ha akarja – a Biblián kívül is, és hajlok arra, hogy higgyem: meg is teszi. Nem tagadom, hogy szavát máshol is meghallják – például más vallásokban. Számomra a Biblia a szükséges, de nem elégséges eszköz ahhoz, hogy az Isten szavához bejárom legyen. A Biblia nem von hátrált az isteni szabadságnak, még ha a keresztyén nem is tud ezen túljutni.

Törvénybe iktatni, szabályozni, ajánlani... az elvilágiasodás körüli viták még mindig nem ültek el. A különféle vallási áramlatok léte és gondolatisége nyilvánvalóan nélkülözhetetlen e vitában. Az alábbiakban a francia Lutheránus-Református Állandó Tanács elnöke, François Clavaïroly lelkész osztja meg velünk nézeteit.

FRANÇOIS CLAVAIROLY

AZ ELVILÁGIASODÁS „VAKFOLTJA”*

Az emberiség története szüntelenül összefonódik a vallás kérdésével. Senki nem tud megelenni „egy költemény, egy hosszabb elbeszélés, egy közösségi gondolat, egy bárhonnan jövő szikra” (R. Debray, *Isten, az útiter*, Párizs, Odile Jacob, 2003. 296.) nélkül ahhoz, hogy valóban éljen, és ne csupán túléljen. A vallásos történetek éppen amiatt érintik mindig mélyen az embert, mert létfontosságú kérdésekről szólnak, és rámutatnak a megoldásokra. És senki nem mellőzheti, vagy – ami ennél is rosszabb – nem irthatja ki egy hely vagy egy nép *vallását* annak kockázata nélkül, hogy ezzel magát a *kultúrát* sértené meg, amelyben az gyökerezik.

Az elvilágiasodás „keletkezése”

Franciaország történelmének fel kellett vállalnia ezt a valóságot. A jelenlegi helyzethez vezető újabb történelmi időszakok közül kettőnek jut meghatározó szerep: az első a felvilágosodásból kiinduló nagy gondolati mozgalom, amelynek történelmi állomásai az 1789-es forradalom és az 1801-es Konkordátum. A második pedig az az 1880-ban kezdődő országos vita, amely az 1905-ös törvény kihirdetéséhez vezetett. Ilymódon a világi köztársaság létrehozásától az egyházak és az állam különválasztásáig a francia társadalomnak sikerült az elvilágiasodás két „küszöbét” is átlépnie anélkül, hogy saját egységét vagy elveit veszélybe sodorta volna.

Emlékeztetvén itt a protestantizmusnak az elvilágiasodáshoz való kötődésére, amelyet senki nem vitathat komolyan, ismételten és még *szabadabban* kijelenthetjük, hogy az 1905-ös törvényben megfogalmazott egyház és állam közötti viszony francia felfogása a vallásgyakorlás tekintetében mennyire korlátozó jellegű, és mennyire megérdemel néhány adaptációt.

A „vakfolt”

Arról van szó tehát, hogy amikor eszmélkedéseink során valamely vallás hívének vagy éppenséggel ateistának vagy akár agnosztikusnak valljuk magunkat, egyik irányban se legyünk dogmatikusak. Szeretném itt – mintegy tiszteletteljes párbeszéd keretében – felidézni azt, amiről úgy gondolom, az *eszményi elvilá-*

* Forrás: Évangile et Liberté 2004 január. Farkas Júlia fordítása

giasodást védelmező látómező vakfoltja lehet. Ez egyfelől az a gondolat, hogy csak a fentebb említett két időszak – 1789/1801–1905 – igazán fontos, mint-hogy általuk vált lehetővé a köztársaság egyetemes elveinek rögzítése... Mintha semmi „meglátni való” nem lett volna előttük... vagy utánuk! Másfelől meg az a vélemény, hogy az általunk nagyrabecsült értékeket – szabadság, egyenlőség, testvériség, lelkiismereti szabadság... – úgy védhetjük meg leginkább, ha elvonatkoztatunk mindenféle kultúrától, tagadjuk a történelmet, és megmaradunk egyféle elméleti egyetemességben. Mintha ehhez az egyetemességhez – amelynek eredete egyféle szüzi szülés volna, nem kötődven semmiféle *előzmény*hez (a tórához, az evangéliumokhoz vagy mindazon zsidókhoz, keresztényekhez, muzulmánokhoz, más hitűekhez, ateistákhoz és gnosztikusokhoz, akiknek történelméből tevődik össze Európa) – csak úgy juthatnánk el, ha *elhisszük*, hogy kizárólag a *felvilágosodás eszményét* – amelyet a teljes filozófiai hagyomány racionalista humanizmusa előzött meg és készített elő – illeti meg az érdem, hogy felépítette az emberi jogok és az egyenlőség politikai és jogi modelljét. (H. Pena-Ruiz, *Mi a világiság?* Paris, Gallimard, 2003. 123, 251–252). Mintha ahhoz, hogy mindezt megértse és átélje, a muzulmánnak el kellene vetnie az iszlámot, a zsidónak a judaizmust, a kereszténynek a kereszténységet... Márpedig *hosszú idő óta és ezerféle módon* nem éppen *önnön hagyományában* volt képes mindenikük felfedezni, újraalkotni és magáévá tenni a szabadság, egyenlőség, testvériség, lelkiismereti szabadság, elvilágiasodás ezen egyetemes értékeit? Nem *hagyományából kiindulva, de* ugyanakkor egy társadalmi *közegben*, azaz tagjainak elvárásait tiszteletben tartva ér-e mindenkit a felhívás, hogy részt vegyen az élet értékeiről szóló vitában, a *holnapot* megvalósító döntések meghozatalában a világ kihívásaival – a szegénységgel, kiközösítéssel, erkölcsi kérdésekkel, gazdasági döntésekkel... – szemben? Értékekről, amelyeket szüntelenül újra kell fogalmaznunk, hogy együtt vizsgálhassuk felül helyességüket?

Bizalommal szőtt társadalmi kapcsolatok

Nem kellene tehát ezentúl az elvilágiasodás védelmezőjének is kritikusabb szemmel néznie a maga útkeresésére, elismervén, hogy a vallásról nem csak fenyegető hangnemben, a „közösségi szféra befolyásolásának” gyanújával lehet szólni, miközben a szociológusok úgy emlegetik a kereszténységet mint „a vallás kivételének” a vallását? Nem az ő és *minden polgár* feladata-e, hogy, a *szabadság, egyenlőség és testvériség szolgálatában*, viták révén bírja szó szerinti együtt-létre mindenkinek az álmát, bizalommal létesítve társadalmi kötelékeket, és inkább a meghallgatásra, találkozásra, közeledésre alapozva, semmint bizalmatlanságot szítva, a törvény szigorával fellépve, és semmit sem téve a társadalmi és kulturális kirekesztés ellen? Ilyen áron egyféle francia-izlám esetleges befogadása olyan lenne, mint az elvilágiasodás tartóssága, amely képes volna nyugodtan felvállalni önnön vakfoltját, de már rá merné emelni tekintetét a szükségszerű fejlődésre is.

SZÉKELY KINGA RÉKA

MAX WEBERTŐL
A CIVILIZÁCIÓ FOLYAMATAÍIG

A szociológia a 20. században

Bár a 19. században tudománnyá vált szociológia a 20. század kezdetén élte virágkorát, az első, majd a második világháború jelentős törést okozott e tudományban. Európa a háború tragédiáját élte, a szociológia pedig nem tudott oly ütemben fejlődni, ahogy egy fiatal tudománynak kibontakoznia lehetett volna. A szociológusok tömegesen menekültek az Egyesült Államokba, a társadalom sebeit feltárni – politikai megfontolásokat szem előtt tartva – nem volt ajánlatos, a politika a társadalom minden rétegébe, intézményébe beleártotta magát, a közép- és kelet-európai totalitárius politikai rendszerek ellehetetlenítették a társadalomkutatást. Mindezek ellenére e korszakból is maradtak ránk értékes szociológiai munkák, bár egyiket-másikat csak post mortem fedezték fel, és adták ki.

Az európai szociológusok mellett komoly munkát fejtettek ki az amerikai társadalomkutatók is, akik az empirikus tudományosságot helyezték előtérbe. A kulturális antropológia módszereit használták: meglátogatták, elemezték azt a helyet, környezetet, jelenséget, amelyről írtak, „helyszíneltek”, és beszélgettek, kérdéseket tettek fel azoknak, akikről és akikhez végső soron e tudomány szól.

A két világháború közötti időszakot két szociológiai iskola neve fémjelzi: a frankfurti és a chicagói.

Az első világháború és a bolsevik hatalomátvétel következtében az európai társadalom újra átélte Babel bibliai tragédiáját. 1919-ben jelent meg Max Weber *A politika mint hivatás* című előadása. Mostani, 21. századi szemmel olvasva ez az előadás olyan, mint az eposzok prológusa, s mint a bibliai prófétáknál az isteni büntetés jogosságának összefoglalása. Weber már a tanulmány legelső mondataiban figyelmezteti hallgatóit, hogy nem fog állást foglalni az aktuális napi politikai kérdésekben. Érezte, hogy súlya van beszédének, véleményének, hisz maga a közösség kérte fel őt, hogy szóljon e tárgyban. Érezte és tudta, hogy az illető történelmi kor ziláltsága, ellentmondásossága legalábbis két csoportra szakítja a társadalmat, nevezetesen az erőszakot alkalmazókra és a közömbösség tisztaságát hangoztatókra. Megpróbálta hallgatóit meggyőzni arról, hogy nem a végletekben kell keresni a társadalmi problémák megoldását, hanem a józan középút mentén. A társadalom és a politika vezetői egyenlő arányban kell, hogy használják higgadt értelmüket és az ügy iránti szenvedélyüket, s mindezek függvényében úgy kell döntéseket hozniuk, hogy a következményekért is felelősséget tudjanak vállalni. Megállapítja, hogy vannak politikából élők és vannak, akik a politikáért élnek.

Mindkét csoportot vezérelheti a jó és igaz eszme, és mindkettő el is bukhat a jó eszme szolgálatában. Hisz nem az a fontos, hogy az illető személy kap-e járadékot, „jutalmat” politikai munkásságáért, hanem az, milyen etika értékrendszere mentén politizál. Weber az érzületetika és a felelősségetika vagy következményetika egymást kiegészítő fontosságáról beszél. Az a politikus fogja a társadalmat jó irányban előmozdítani, aki mindkét etikát tiszteletben tartja az adott helyzetekben. Martin Luther őszinteségével és lelki tisztaságával kell szólnia minden politikusnak, aki részt akar venni a társadalomformáló munkában: „itt állok, másként nem tehetek.” Továbbmenve, az Újszövetség tanítását kell minden politikusnak is tudatosítania: „Tedd vissza kardodat a helyére, mert akik kardot fognak, kard által vesznek el” (Mt 26,52). A politikus tudatában kell, hogy legyen annak, hogy hatalom van a kezében, s a hatalom politikai szinten mindig összefüggésben áll az erőszakkal. Annak érdekében, hogy a politikus hatalmát a társadalom javára használja fel, rendelkeznie kell három minőséggel: szenvedéllyel, felelősségérzettel és „szemmértékkel”. Weber egyenesen kigúnyolja azokat a politikusokat, akik vezérként jelenítették meg magukat, ám képtelenek voltak bármily csekélyke jót is tenni a társadalomért. Tényként könyveli el, hogy a nép, a tömeg szinte messiásként vár egy *valóságos* politikai vezért, hisz akik eddig maguknak tartották fenn a „vezérség” jogát, a fent említett három minőség valamelyikének híján voltak.

Max Weber előadásának utolsó bekezdése így szól: „A politika olyan, mint kemény deszkák erőteljes és lassú átfürása – szenvedéllyel és szemmértékkel egyszerre. Teljesen igaz, amit minden történelmi tapasztalat is megerősít, hogy az ember a leghetesebbet sem érne el, ha időről időre nem nyújtózott volna a lehetetlen felé. De aki erre képes, annak vezérnek, sőt – a szó egy nagyon egyszerű értelmében – hősnek is kell lennie. S még akik se nem vezérek, se nem hősök, azoknak is olyan állhatatossággal kell a szívüket már most felvertezniük, mely dacolni tud az összes remény összeomlásával, máskülönben még azt sem tudják megvalósítani, ami ma lehetséges. Csak aki biztosan tudja magáról, hogy nem törik össze, ha a világ az ő szempontjából túl ostoba vagy túl alantas ahhoz, amit ő nyújtana, csak az, aki mindezzel szembenézve képes azt mondani: »mégis!« – csak annak »hívata« a politika.”¹

1919-ben jelent meg Webernek e fent említett, a politikusnak igen pozitív „kisugárzást” kölcsönző előadása. Weber a következő évben, 56 évesen halt meg, s előadása valóság tartalmából és vízióiból csak az európai társadalmak ziláltsága és értékvesztettsége maradt meg. A társadalom iránt elkötelezett politikusok helyett pedig diktátorok léptek színre.

Az 1919-es esztendő nemcsak a németországi, hanem a magyarországi társadalomkutatás terén is meghatározó esztendő. 1919-ig működött ugyanis az első, szociológiával is foglalkozó csoport. A *Huszedik Század* című folyóirat köré csoportosuló írókról van szó, akik Jászi Oszkár vezetésével foglalkoztak a magyar

¹ Max Weber: Tanulmányok, 209. oldal

társadalom kutatásával: Szabó Ervin, Braun Róbert, Leopold Lajos, Buday Dezső nevét emeljük ki közülük, akik nem voltak ugyan a mai értelemben vett szociológusok, de a magyar társadalmat kutató, elemző munkáik révén bizvást a magyar társadalomtudomány előfutárainak tekinthetjük őket. 1919 után a csoport tagjainak többsége emigrált. Hasonlóképpen ebben az időben telepedett külföldre két másik magyar társadalomtudós is: Polányi Károly (1886–1964) és Mannheim Károly (1893–1947). Polányi az Egyesült Államokba emigrált, majd Kanadában telepedett le. A magyar szociológia előfutáraihoz hasonlóan ő sem mai értelemben vett szociológus, hanem inkább gazdaságtörténész, a gazdaságtropológia megalapítója. Alaptétele az volt, hogy a gazdaság és a társadalom szerves egységet alkot. A gazdaság működése a társadalmi környezettől függ, egy társadalom pedig nem csupán piaci csere útján képes gazdálkodni. A hagyományos piaci mechanizmusok mellett még két lehetőséget fogalmaz meg: a kölcsönös ajándékozást és a megtermelt javak szétosztását egy központi kormányzat által. Polányi a nyugati kapitalizmus negatív hatásait tárgyalja, és a kapitalista rendszert tartja a totalitárius rendszerek melegágyának. Leghíresebb műve *A nagy átalakulás*, amelyet 1944-ben jelentetett meg.² Polányi munkásságát a szocializmus évei alatt kifejezetten marxista ideológiájúnak tekintették, ezért őt és munkásságát Magyarországon messzemenően elismerték. Napjainkban a nyugati kapitalizmus már nem viseli magán azokat a negatív jeleket, amelyekről a századfordulón vagy a két világháború közötti időszakban híres volt. A kapitalista gazdasági rendszeren alapuló avagy az azt használó társadalmak megteremtették azt a társadalmi védőhálót, amely az egyént a piaci érdek irgalmat nem ismerő mechanizmusaitól többé-kevésbé megvédi. Polányi prófétálása valóra vált abban az értelemben, hogy az adott társadalmak meg tudták előzni a bajt, az egyes embert és a különböző társadalmi csoportokat is meg tudták védeni az erőszaktól és az összeomlástól. Polányi nem tulajdonított nagy fontosságot a keresztény eszméknek, elméletével kapcsolatosan azonban elmondható, hogy összhangban áll az Újszövetség tanításával. Egymás kölcsönös megsegítése, valamint a szegényekkel való közösségvállalás összhangban van keresztény értékrendünkkel.

Mannheim Károly Németországba emigrált, majd 1933-tól Angliában telepedett le. Németországi tartózkodása alatt kifejtett munkássága tette őt a tudásszociológia megalapítójává. Fő műve az *Ideológia és utópia*, amelyet azonban csak 1996-ban fordítottak magyarra. Kinek kell az ideológia és kinek kell az utópia? Ezt a kérdést tárgyalja, és arra a következtetésre jut, hogy az ideológia azoknak kell, akik az uralkodó csoporthoz tartoznak, és szükségük van arra, hogy pozícióikat elméletileg is megerősítsék. Utópiára pedig azoknak van szükségük, akik az elnyomott csoportokhoz tartoznak, és így legitimitást keresnek az adott helyzet megváltoztatására. Mannheim szerint egyik ideológia mentén sem lehet a társa-

² E mű teljes mértékben nincs magyarra fordítva. A részleges magyar fordítás 1957-ben jelent meg.

dalmat tárgyilagosan vizsgálni. Csak olyanok képesek a társadalmat objektíve értelmezni, akiket semmilyen érdek nem befolyásol következtetések levonásában.³

A két világháború közötti időben, a kárpát-medencei magyarságra vonatkozó politikai és civil állásfoglalásoknak és a különböző ideológiájú társadalmelemzéseknek bő irodalmát olvashatjuk. Az akkori magyar társadalom anomáliáit bemutató irodalom áttekintése azért fontos, hogy megérthessük azt a képtelen állapotot, amely az akkori társadalomtudományt jellemezte. Nyilván nem célozom egy teljes áttekintés, csak a végletek felmutatására vállalkozom. Egyfelől Szabó Dezsőnek a magyar parasztot istenítő vallomását, a kisemmizett magyar középosztály fölötti kesergését, „a saját drágán vásárolt hazájukban másodrendű katolikusok”⁴ iránt kimutatott együttérzését, az általa elképzelt új, igazságos, gazdaságában és kultúrájában fejlődő magyar társadalmat kell szem előtt tartani. Másfelől a Lukács György által Marxtól átvett társadalomelméletet, amely az internacionalizmus megtartó erejét akarta – és bizonyos ideig tudta is – a széles társadalomban tudatosítani. A két világháború közötti időszakban minden nyilvánosságot elért értelmiségi és politikus kereste a megoldás lehetőségét. Hamarosan azonban az erőszakon alapuló politikai rendszerek vették át a hatalmat, és épp a tárgyilagoságot hirdető szociológusok kényszerültek hallgatásra.

Az 1930-as évek szociológiához kapcsolódó mozgalma a falukutatás, a szociográfia volt. Emellett voltak kisebb horderejű próbálkozások is – mint egy szociológiai tanszék létrehozása Dékány István vezetésével, közigazgatás-kutatás Magyary Zoltán vezetésével, valamint Hajnal István törekvése, hogy történelmi munkáiban szociológiai nézőpontot érvényesítsen. A kiemelkedő és meghatározó hatást gyakorló munka azonban mégis a falukutatás volt. Tudományos módszert egyedül Erdei Ferenc használt, a többi munka más műfajt választott e kérdés feltárásához. Irodalmi művek, újságcikkek, riportok, monográfiák születtek azzal a céllal, hogy egy tárgyként kiválasztott társadalmi réteg vagy csoport helyzetét, vagy egy társadalmi jelenséget kutassanak, bemutathassanak, és a megfelelő következtetéseket levonhassák. Illyés Gyulának a *Puszták népe*, Szabó Dezsőnek *Az elsodort falu* című regénye nyitottak utat a szociológiai elemzésnek. A falukutatók felosztották maguk között az ország különböző részeit, és bemutatták az adott tájegység társadalmát. Erdei Ferenc a Duna-Tisza közéről, Veres Péter a Hajdúságról, Féja Géza a Viharsarokról, Szabó Zoltán az Északi-középhegység területéről, Illyés Gyula a Dunántúlról írt. Fülep Lajos, Kodolányi János, Kovács Imre és Kiss Géza a dél-dunántúli egyke-jelenséget vizsgálta. Falumonográfiát írt többek között Darvas József és Szabó Zoltán. Ezek a munkák a magyar társadalom legmegalázottabb rétegeit, azoknak az életért folyó küzdelmeit írják le. A zsellérek, a jobbágyok rabszolga-életét hozzák ijesztő közelségbe, a nincstelen-

³ Mivel az Osiris kiadó által 2000-ben megjelentetett Tudásszociológiai tanulmányok című kötet anyaga 1964-ben került a nyilvánosság elé, csak a későbbi korszakot tárgyalva fogom bemutatni

⁴ Szabó Dezső: Az egész látóhatár, Válasz egy katolikus fiatal lánynak, 422. oldal

ség, a nyomor, a betegség, a halál rémképeit. E munkák szerzői fel akarták hívni azoknak a figyelmét, akiknek kezében a politikai vezetés összpontosul, akik tehetnének is valamit e társadalmi rétegek legalább viszonylagos felemelkedéséért. Az 1848-as jobbágyfelszabadítás még az 1930-as években sem vált valósággá – legalábbis a mindennapi életben nem. A jobbágy, a zsellér állapot módjára dolgozott, és lehetősége sem volt arra, hogy életformáján változtasson. „Vagyonát” csak utódjai jelentették, tehát a nyomorra ugyan, de gyermeket nemzett és szült, mert azokat legalább a magáénak tudhatta. A paraszt, akinek legalább saját háza volt (legalábbis ameddig az árendás el nem koboza tőle), rettegett attól, hogy bár egy kanál étellel is többet kelljen elfogyasztania, ezért nem nemzett és nem szült, legfeljebb egy gyermeket. Ezt az egyet annak családalapításakor „kiállította”, megadta neki a kor viszonyainak megfelelő elégséges induló tőkét. Gulácsi Irén és Móricz Zsigmond a mindig lehetetlen helyzetben levő magyar középosztály helyzetét mutatta be, valamint a felelős uralkodó, vezető csoport mulasztásait, bűneit ábrázolta. Erdélyi és unitárius szempontból két művet említhetünk: Balázs Ferenc falukutató munkáját, valamint társadalmelemző regényét, *A rög alatt* címűt és Böződi György *Romlás* című regényét, amely a falusi értelmiség tragédiáját mutatja be. De említhetném Bánffy Miklós trilógiáját (*Megszámláltattál...*), aki az erdélyi arisztokrácia társadalmi felelőtlenségét és gyengeségét mutatta be, Szenczei László regényét (*Korom és korona*), aki szintén az erdélyi arisztokráciának a társadalmi problémák iránt tanúsított közömbösségét írja le, megfűszerezve a nemzetiségi kérdés tragédiájával. A román falukutató nagy alapító atyja, Dimitrie Gusti s az általa vezetett iskola is komoly munkát folytatott a társadalomkutatás és -elemzés területén. Ebből az iskolából származó munkák magyar nyelvű fordítását csak egy esetben olvastam. A Vrancea járási falvak akkori tragédiáját mutatja be, a nyugati kapitalista gazdasági rendszer előzmények nélküli betörését ebbe a térségbe. A fanarióta rendszert megszokó, annak iratlan törvényeit már ismerő parasztok az első világháború után hirtelen szemben találták magukat a nyugati befektetőkkel, vállalkozókkal, akik kegyetlenül kizsákmányolták a helybelieket. A vállalkozók elindították a nagybani erdőkitermelést, s ezzel minden addigi szokást, hagyományt, életvitelt felborítottak, és gazdaságilag megrovidították a helyi birtokosokat. A mű a falusi életnek nemcsak a gazdasági oldalát mutatja be, hanem a népi hagyományokat is, néprajzi vonatkozású adatokat közöl, valamint vallásszociológiai eseteket is bemutat.⁵

1945 után egy újabb totalitárius rendszer kezdődött a közép- és kelet-európai országokban, így hamarosan vége lett mind a falukutatásnak, mind a társadalmat érintő többi, tudományos érdekű vizsgálódásnak.

A szociológia Nyugatra szorult, és ott fejlődött igazi tudománnyá.

⁵ A falukutató társa egy egyetemista lány, akivel egy említett falu papja nem óhajt szóba állni, mert ez nem engedtetik meg egy szent életű embernek. Természetesen ma már kirívó esetnek tűnik az ilyen, de az említett korban általános jelenség volt.

Norbert Elias (1897–1990) a későn felfedezett tudósok közé tartozik. Mannheim tanítványa és munkatársa volt. Munkáit csak 1970 körül fedezték fel, hatása azonban annál erőteljesebb – a legújabb szociológiai kutatásokra is. Fő munkáját csak 1987-ben adták ki még magyarul *A civilizáció folyamata* címmel. A munka az európai társadalmak több évszázados fejlődését fogja át. Vizsgálja és összehasonlítja a primitív és a civilizált társadalmakat, mindig középpontba állítva az egyént, a társadalom lelkiismeretét. Egy állandó párhuzam felállításával mutatja be az egyén és a vele kapcsolatban álló társadalom fejlődését. Amilyen mértékben a szégyen és a feszélyezettség érzése szabályozza az egyént, olyan mértékben nő az egyén belső kényszere, hogy szabályozza saját és mások viselkedését a társadalomban. Lehet-e összhangot teremteni az egyén szabadsága és a társadalmi szabályok betartása között? Hol a két valóság határa, mikor sérti meg a szabadság a szabályt és fordítva? Melyik kényszer az erősebb: a belső, úgynevezett lelki kényszer, vagy a külső, a társadalmi, a mások által ránk erőszakolt kényszer? Az egyén egyetértett-e, beleegyezett-e, hogy számára is szabály „alkotódjék”? Ilyen és hasonló kérdéseket feszeget Norbert Elias. Egyszerű, hétköznapi jelenségekről beszél, melyek bennünk, keresztény emberekben a Jézus által hirdetett életmodellt visszhangozzák. (lásd Róm 12,9–21)

Ajánlott irodalom

- Andorka Rudolf, *Bevezetés a szociológiába*. Budapest, 2000.
Erdei Ferenc, *A magyar társadalomról*. Budapest, 1980.
Féja Géza, *Viharsarok*
Féja Géza, *Nagy vállalkozások kora*. Budapest, 1943.
Hankiss Elemér, *Társadalmi csapdák. Diagnózisok*. Budapest, 1983.
Lukács György, *Történelem és osztálytudat*. Budapest, 1971.
Szabó Dezső, *Az egész látóhatár*. Budapest, 1991.
Max Weber, *Tanulmányok*. Budapest, 1998.

MAGYARI ANDRÁS

II. RÁKÓCZI FERENC ERDÉLYI FEJEDELEMMÉ VÁLASZTÁSÁNAK NÉHÁNY PROBLÉMÁJA

Mint ismeretes, a XVII. század vége s a következő század eleje hozta magával a magyar nép történetének egyik legbonyolultabb és ellentmondásokkal leginkább telített periódusát, amelyet „kuruc korszak” és „II. Rákóczi Ferenc szabadságharca” néven emleget a történetírás. És hogy az elmúlt három évszázad alatt a jelenség nem veszítette el aktualitását, annak megvan a magyarázata.

A kuruc korszak, amely már az 1680-as évektől az idegen Habsburg-uralommal és feudális elnyomással szembeni spontán népi ellenállást testesítette meg, a XVIII. század fordulójára új tartalmat és formát nyert. Ekkor ugyanis az úgynevezett népi kurucság vezetői, Esze Tamás és társai Lengyelországban felkeresték a bujdosó Rákóczit, és előadták a Bécs-ellenes küzdelem új tervét, mely szerint a népi erőknek is tömegesen be kell kapcsolódniuk a császáriak elleni küzdelembe, széles népi alapot kölcsönözve a Habsburg-ellenes mozgalomnak – ellentétben a Rákócziék által elképzelt magyar–francia–lengyel Habsburg-ellenes szövetséggel.

Rákóczi kezdetben bizalmatlan volt a népi küldöttek által előadott javaslattal szemben, és behatóan tájékozódott az országban kibontakozó népi mozgalom állása felől. Végül elfogadta a népi küldöttség ajánlásait, amelyekre az 1703. május 6-án kelt „Brezani kiáltványában” válaszolt.¹

A kiáltvány elfogadásával döntő fordulat állt be Rákóczi eddigi politikai elképzeléseiben a kuruc mozgalom jellegét illetően. A kiáltvány ugyanis történelmi jelentőségű feltételeket és kötelezettségeket szabott a Habsburg-ellenes küzdelemben résztvevők számára. Hangoztatja, hogy „országunk s hazánkhoz való szeretetüinktől s köteleességünktől viseltetvén, minden igaz hazaszerető, országunk régi dicsőséges szabadságát óhajtó egyházi és világi, nemes és nemtelen, fegyverviselő és otthon lakos, egy szóval minden rendű igaz magyarokat hazafiságunkra intjük és kényszerítjük, hogy [...] életükön uralkodó s kegyetlenkedő birodalom ellen fogjon fegyvert. [...]”²

A kiáltvány tehát minden társadalmi kategóriához szólott, a rebellis jobbakkal bezárólag. Végeredményben egy jelentőségteljes kompromisszum született, amely alapját képezhette az ellenséggel szembeni közös fellépésnek. A

¹ Esze Tamás, *II. Rákóczi Ferenc Brezani kiáltványa*. Budapest, 1954. 314–315.

² *Rákóczi hadserege 1703–1711*. Budapest 17–18.

Hóman Bálint és Szekfű Gyula által szerkesztett *Magyar történelem*ben, Szekfű találóan jegyzi meg, hogy „a magyar történet nagy eseménye volt, mikor a nagyúr és a szegény jobbágyok egymásra találtak, s mikor Rákóczi 1703. május 12-én Brezán várából – Lemberg mellől – kiadta első manifestumát az egyházi és világi, nemes és nemtelen igaz magyaroknak, első eset az újkori jobbágyiség kifejlődése óta – írja Szekfű –, hogy a privilegizált nemzet előkelő tagja az adózó, robotoló szegény népben szövetségest lát a nemzeti és állami élet védelmére.”³

A valóságban azonban a főnemesség magatartása számos kérdőjelet támaszt. Nincs igazi összhang a magyar társadalom két ellentétes pólusa között. Ez világosan kitűnik a fegyvert fogott felkelő sereg főhadnagyainak parancsából. Amint írják: „Alázatosan értjük kegyelmes urunknak [Rákóczi] ő nagyságának hozzánk mostan legközelebbvaló jóakarátját, ez iránt, hogy ha mi fogyatkozásunk és bánatódásunk volna, mostan specifikálván orvosoltatnék.”

Hasonló hangnemben reagálnak a Brezani kiáltványban a Rákóczi által mondottakra a marosszéki jobbágyok is: „Hallottuk az mű kegyelmes urunknak ő nagyságának kegyes jó ígérteit, hogy valamely jobbágy ő nagysága mellett felül, kardját felköti, szabadságot ad neki, ha Isten ő nagyságának boldog előmenetelt ad.”⁴

A Rákóczi-szabadságharc sorsának alakulása szempontjából tehát nagy jelentőséggel bírt a széles Habsburg-ellenes front kialakulásának kérdése is. Rákóczi véleménye szerint nagyon fontos volt a népi erők bevonása a császáriak elleni küzdelembe. Rákóczi ugyanakkor világosan látta, hogy a Habsburgokkal szemben a francia és lengyel szövetséggel együtt kellene a fegyveres döntést kimerőszakolni. Azonban csalódottan kellett tudomásul vennie, hogy XIV. Lajos francia király nem hajlandó szövetségre lépni a „rebellisekkel”, csak anyagi támogatást kész nyújtani a magyar felkelőknek, hogy azok gyengítsék a francia-ellenes frontot. Ez az álláspont a Rákóczi-szabadságharc egész tartama alatt megfigyelhető. Ezért az erdélyi felkelők táborában mind erősebbé válik a meggyőződés, miszerint a Bécs-ellenes harc problémáját csakis Rákóczi erdélyi fejedelemmé választása oldhatja meg, mivel ennek segítségével erős egységfront születhetik. Mind erősebben hangzik a követelés, hogy Rákóczi vegye szorosabb ellenőrzése alá Erdélyt.⁵ Pekri Lőrinc nem egyszer fejt ki véleményét, hogy „magát Rákóczit választják meg, mert Erdélynek olyan okos, nagy és messzelátó fejedelemre van szüksége, akiért hálát adhassanak Istennek.”⁶

Rákóczi Brezani kiáltványa hatására Erdélyben mind nagyobb számú „nemes és nemtelen” sorakozik fel a felkelők mellett. Rabutin császári főparancsnok igyekezett minden eszközzel megakadályozni a felkelés terjedését s a ma-

³ Hóman Bálint – Szekfű Gyula, *Magyar történet*. Budapest, 1935. 278.

⁴ R. Kiss István, *II. Rákóczi Ferenc erdélyi fejedelemmé választása*. Budapest, 1966. 144.

⁵ Trócsányi Zsolt, *II. Rákóczi Ferenc erdélyi kormányzata, Rákóczi-tanulmányok*. Budapest, 1980. 114.

⁶ Márki Sándor, *II. Rákóczi Ferenc*. Budapest, 1907. I.

gyarországi felkelők behatolását Erdélybe. 1703 nyarán gróf Bethlen Sámuel és Toroczkai István aranyosszéki főkapitányt több székely dandárral és osztrák katonákkal kirendeli Erdély fontosabb pontjaira, hogy a felkelők tevékenységét semlegesítsék.

A felkelők azonban Bethlen csapatait 1703 októberében a Dés melletti Szentbenedeknél, Toroczkai csapatait pedig november 10-én Bonchidánál szétverték. Toroczkait elfogták, s több mint 300 emberével Rákóczihoz küldték a tokaji táborba. Itt Toroczkai hűséget esküdött Rákóczinak, aki 1704 elején az erdélyi felkelő hadak vezérévé nevezte ki tábornoki ranggal, és a kurucok holdvilági vesztes csatája után – 1704. január 28. – Erdélybe küldte jelentős katonai erő parancsnokaként. Vele együtt érkezett Teleki Mihály, Pekri Lőrinc és gróf Mikes Mihály – katonai és politikai feladatokkal.

Ezekkel az intézkedésekkel megnőtt Erdély súlya a Habsburg-ellenes küzdelemben. Ilyen körülmények között jelent meg hangsúlyozottabban Rákóczi fejedelemmé választásának ügye is. Az erdélyi hadak új főparancsnoka, Pekri Lőrinc tábornok ismételten figyelmeztette Rákóczit, hogy jó volna, ha Erdélybe vonulna, ellenkező esetben a fejedelemség elvész a sok nyomorúság között.

Pekri emlékeztette Rákóczit Erdély viszonyainak kritikus voltára, igazoltnak véve Torda, Kolozs és Doboka megyék vezetőinek véleményét is, akik Rákóczi fejedelemmé választását szükségesnek tartják.⁷ „Minden valószínűség szerint helytálló a vélemény, miszerint gróf Pekri Lőrinc, az udvarhelyszéki főkapitány és Fehér-megyei főispán indítványozta, hogy a nagy Rákóczi-család derék sarját, II. Rákóczi Ferencet lelkes örömmel, teljes szívvel és szeretettel Erdély fejedelmévé válasszák.”⁸

Pekri Lőrinc arra irányuló tevékenysége, hogy Rákóczi fejedelemmé választása minél sikeresebb legyen, több síkon és több alkalommal megfigyelhető. A legradikálisabb indítvány a fejedelemválasztás kérdésében az volt, hogy a rendek éljenek jogtalanul elvett, de győzelmeik által visszaszerzett szabad választási jogukkal, és az ausztriai ház törvénytelen uralma helyett válasszanak maguknak fejedelmet.⁹

Hosszantartó előkészületek után végül mégis Rákóczi hívta össze az országgyűlést 1704. július 5-ére Gyulafehérvárra.¹⁰ Az erdélyi rendek Rabutin szigorú tilalma ellenére nagy számban jelentek meg a gyűlésen. A vármegyék és székelek mellett – Szeben, Szászsebes és Brassó kivételével – a szászok is képviselték magukat. A székelység külön sereggel jelent meg Gyulafehérváron, védőkordont szervezve egy esetleges, nem várt támadás elhárítására.

Az országgyűlést nem sikerült vakvágányra vinnie a szebeni főkormányzók drasztikus fellépésének sem, amely megfenyegette főleg az erdélyi nemességet,

⁷ R. Kiss István, *Századok*. 1906. 2–10.

⁸ *A háromszéki kuruc felkelés*, In: *Székely Nép*, 1906. szept. 24. 58 sz.

⁹ R. Kiss István, i.m., 1906. 40.

¹⁰ Márki Sándor, i.m. 453–454.

hogy „se magán, se közösség nevében a Rákóczi uram levelére oda, ahova kívánja, gyűlésre, menni senki se merészeljen, valaki elmegyen, hitesse el magával, hogy publikáltatik mint öfelsége rebellise és minden jószága vagy confiscaltatik, vagy teljességgel elpusztittatik.”¹¹

Az 1704. július 7-e és 12-e között lezajlott gyulafehérvári országgyűlés Rákóczi hosszúságú vita után Erdély fejedelmévé választotta. Rákóczi ez alkalommal is utalt rá, hogy ő nem óhajtotta a fejedelemséget és nem is tart igényt rá. De kérte az urakat, Pekri Lőrincet, Mikes Mihályt, Teleki Mihályt és Száva Mihályt, hogy Erdélyben teremtsenek rendet, s vegyék kézbe az ország dolgainak intézését.

Bécs részéről Rabutin császári generális – az Erdélyben állomásozó Habsburg-csapatok parancsnoka – tett kísérletet arra, hogy meggyőzze Rákóczi megválasztását. A Szebenben tartózkodó erdélyi Gubernium tagjaival és az oda besorozott erdélyi urakkal tiltakozó okmányt szerkesztett, amelyben törvénytelennek minősítette az országgyűlés eljárását és Rákóczi fejedelenné választását. Azonban a tábornok e próbálkozása is eredménytelen maradt.¹²

Rákóczi eddigi álláspontján ellenben bizonyos változások figyelhetők meg. Jóllehet továbbra sem tette magáévá a gyulafehérvári Diéta döntését – főleg azt, hogy Erdélybe vonuljon mint választott fejedelem –, nem utasította el a fejedelmi titulust, és Erdélyben tevékenykedő megbízottja, Radvánszki János útján utasításokat adott az ottani felmerülő problémák rendezését illetően. Egyben figyelmeztette őt, hogy különös gondot fordítsanak az erdélyi hadsereg ügyeinek intézésére s a vele kapcsolatos problémák körültekintő rendezésére.

Mivel a nemzetközi helyzet sem kedvezett a kuruc-szabadságharc biztató alakulásának, Rákóczi az erdélyi és magyarországi erők hadműveleteinek szorosabb összehangolására gondolt, s e célból szükségesnek tartotta saját politikai és katonai tevékenységének fokozását. Ehhez kedvező eszköznek tekintette az erdélyi fejedelmi hatalom közvetlen gyakorlását, a fejedelmi méltóságba való személyes beiktatása útján. Rákóczi erre tett kísérletet 1705 novemberében, mikor hadseregével Erdélybe vonult, de 1705. november 11-én – a vesztes zsibói csata következtében – próbálkozása kudarccal végződött. Végül 1707 áprilisában a marosvásárhelyi országgyűlésen sor került Rákóczi személyes beiktatására az erdélyi fejedelmi hatalomba. Formailag jelentős lépés történt a szabadságharc nemzetközi helyzetének erősítésére is, mivel Rákóczi – a fejedelmi hatalomba való beiktatása után – mint Erdély legális uralkodója jelenhetett meg a nemzetközi kapcsolatok terén, és nem mint rebellis. Ekkorra azonban mind az erdélyi, mind pedig a magyarországi Habsburg-ellenes felkelés helyzete egyre válságosabb fázisba jutott, és Rákóczi kísérlete nem tudott kedvező fordulatot előidézni a szabadságharc sorsának alakulásában.

¹¹ *A háromszéki kuruc felkelés*, In: *Székely Nép*, 1906. szept. 24. 58 sz.

¹² Szádeczki Lajos, *A Rákóczi forradalom Erdélyben*, In: *Erdélyi Múzeum*, 1900. 572.

DR. GAAL GYÖRGY

KINCSES KOLOZSVÁRTÓL ROMLOTT KOLOZSVÁRIG

Kolozsvár a Rákóczi-szabadságharc idején

Kolozsvár történetének a tatárjárást követően nem volt szomorúbb, tragikusabb korszaka, mint a 17–18. század fordulója. Több mint két évtizeden át a város állandó katonai megszállásnak volt kitéve, nem élhetett hagyományai szerint, nem gyakorolhatta előjogait. Valamelyes biztonságot csak a városfalak nyújtottak, azokon kívül minden java veszélyben forgott. Ismételten ostromokat kellett kiállnia, hatalomváltással kellett szembenéznie. A bevonuló seregek mindig sarcoltak, önkényeskedtek. A polgárok élete is minduntalan veszélybe került. A hadi eseményeket tűzvészek és járványok is tetézték. Így nem csoda, hogy aki csak tehette, menekült a városból. Jól mutatják ezt a népszámlálási, összeírási adatok. Míg 1660-ban 2558 családot írnak össze, ami 10000-es lakosságnak felel meg, az 1703-as számlálás már csak 1172 családot talál, vagyis 5500 főt. A korszak végét követő első, 1714-es számlálás pedig 1095 családot vesz nyilvántartásba, úgyhogy csak 5000 körülire tehető a lakosság. Így válik a fejedelemskori „kincses Kolozsvárból” a korabeli polgárok által is emlegetett „romlott Kolozsvár”.

A romlás tulajdonképpen még 1660-ban kezdődik, amikor a budai basa a lengyelországi hadjáratába belebukott II. Rákóczi György legyőzése után az akkor óriási összegnek számító 75000 tallérral megsarcolja a várost. 1664-ben – Nagyvárad elését követően – Kolozsvár végvár lesz, elveszti szabad királyi városi előjogait, önkormányzatát. 1687. október 18-án a császári csapatok elfoglalják a várost, s három regimentnyi állandó helyőrséget hagynak benne. Elkezdődik a Habsburg-berendezkedés. Az addig teljesen protestáns városba 1693-ban visszatérnek a jezsuiták, s számukra ki kell üríteni az óvári unitárius iskola épületét és a református templomot. 1694 áprilisában Bánffy György grófot, Erdély főkormányzóját kinevezik Kolozsvár főkapitányává is. 1695 májusában a főkormányzó állandó székhelyéül Kolozsvárt jelölik ki, bár e fővárosi státust még egy évig sem élvezheti a Szamos-parti város. A falak közt három nagyhírű tanintézet működik. A reformátusoké már a Farkas utcában, az unitáriusoké éppen berendezkedik a Főtéren a plébánia melletti három házba, a katolikusoké az Óvárban. A reformátusok nyomdáját a mesterségét művészi szintre emelő, Hollandiában tanult Misztótfalusi Kis Miklós vezeti. Az unitáriusok 1696-ban állítják fel nyomdájukat. Ugyanebben az évben Felvinczi György Bécsből kap engedélyt latin és magyar versek, színművek előadására, s ezzel kezdetét veszi a város hívatásos színjátszása. Az 1697. május 6-i nagy tűzvész az éhínség fenyegette vá-

ros kétharmadát elemészti templomaival, iskoláival együtt. Még békés időkben is nehéz ilyen csapásból kilábalni.

A 18. század első évtizedét a működőképes államhatalom hiánya jellemzi Erdélyben. Ahol nincs jelen a császári hadsereg, ott a magukat kurucoknak nevező szabadcsapatok uralkodnak. Ők is, akárcsak az átvonuló császáriak, a lakosságot fosztogatják. Kolozsvár mint megszállott város a császáriak egyik biztos pontjának számított. De falai alatt egyre gyakrabban jelentkeztek a kuruc különítmények. 1702 márciusának elején a Pálffi-regimentbeli három éve Kolozsvárt állomásozó Gottfried Henisch alezredes vezette helyőrség távozik, s a Thierheim-regiment Ludovicus de Gentisch őrnagy alá rendelt egysége veszi át a várost. Egyik első tettük, hogy augusztus 14-én keresztet állítanak a Kómál (mai Fellegvár) csúcsára.¹ Közben folyik a város falainak, kapuinak a megerősítése. 1702. november 10. táján a kilovagoló helyőrség Válaszútnál már kurucokkal keveredik tűzharcba.

A kurucvilág utolsó, legdicsőséesebb szakasza 1703 májusában kezdődik, amikor a 28 éves Rákóczi Ferenc a magyar császár-ellenes erők élére áll, kiáltványban szólítja fegyverre az országot, kibontja a „Cum Deo pro Patria et Libertate” (Istennel a hazáért és szabadságért) feliratú lobogóit.² Eleinte úgy tűnik, hogy a buzgó katolikus Rákóczi mellé nem fog felsorakozni a protestáns Erdély. A kuruc szabadcsapatok azonban rövidesen Rákóczi neve alatt garázdálkodnak. Rabutin tábornok, erdélyi császári főparancsnok igyekszik Kolozsvárt egyre jobban megerősíteni: „annyi prezídiumot küld, hogy a házakba is lovat kötnek” – jegyzi fel egyik korabeli naplóíró.³ Talán 300 német és 200 rác állomásozott a falak közt. 1703 augusztusában az országos ügyekkel elfoglalt Bánffy György helyetteseként Czegei Vass Györgyöt nevezik ki vicekapitánnyá,⁴ hogy legyen, aki a várost veszély esetén irányítsa. Szeptemberben már a környéken „nyargalásznak” a kurucok. November 10-én Bonchidánál a helyőrség megütközik a kurucokkal, s vereséget szenved. Úgyhogy Gentischt le is váltják, utóda Lorenz Kaltenplatt a helyőrség-parancsnokságban. Ekkoriban jegyzi fel az egyik polgár, hogy „Rákóczi híre lengedez”⁵, egy másik pedig december 26-áról keltezte a kurucok első monostori betöréséről ad hírt. Az év utolsó napján már Szamosfalva megszállását regisztrálja.⁶

¹ Szakál Ferenc történeti feljegyzései. In: *Kolozsvári emlékirók 1603–1720*. A bevezető tanulmányt írta és az időrendi áttekintést összeállította Bálint József. A forrásokat válogatta és jegyzetekkel ellátta Pataki József. Bukarest, 1990. [A továbbiakban: *Kolozsv. eml.*] 274.

² Általános vonatkozásokban tájékoztató: Jakab Elek: *Kolozsvár története*. III. köt. Budapest, 1888. 5–105; Márki Sándor: *II. Rákóczi Ferencz*. I–III. köt. Budapest, 1907.; *Erdély története*. II. kötet. Budapest, 1987. 894–920.

³ Vizaknai Bereczk (Briccius) György naplófeljegyzései. In: *Kolozsv. eml.* 241.

⁴ Czegei Vass György és Vass László naplói 1659–1736. Közli Nagy Gyula. Budapest, 1896. [A továbbiakban: Czegei Vass: *I. m.*] 363.

⁵ Szakál Ferenc történeti feljegyzései. In: *Kolozsv. eml.* 275.

⁶ Czegei Vass: *I. m.* 373.

Rákóczi figyelme 1703 végén fordul Erdély felé, november 29-én Erdélyországnak szóló pátenszt ad ki, s külön pátensben biztosítja a szászokat és románokat. Januárban az erdélyi csapatok főparancsnokául Thoroczkai Istvánt nevezi ki. Az erdélyiek egyre inkább felismerik, hogy csak Rákóczitól várhatják az anarchia felszámolását, a Habsburg-ellenes harc összefogását. A székelyek, majd Torda, Kolozs és Doboka megyék küldöttsége kéri, hogy állítsa helyre az erdélyi fejedelemséget, álljon annak élére. 1704. július 8-án a gyulafehérvári országgyűlés Rákóczit egyhangúlag Erdély fejedelmévé választja.

Kolozsvár ekkor már két hatalom közt öröldik. A polgárok többsége inkább Rákóczival tartana, de a helyőrség miatt kénytelen a császár pártján maradni. Így viszont a kurucok állandó zaklatásának vannak kitéve. A helybéli krónikások havonta több kuruc támadásról is hírt adnak. Rendre a várfalakon kívüli elővárosokat, hóstátokat kirabolják, felgyújtják. A házak, majorok, malmok sorra pusztulnak el a külső Magyar utca, a Kétvízköz a Hídeleve és a Monostor táján. Ha a városiak kimennek a földekre, szőlőbe dolgozni, a lesben álló kurucok rájuk ütnek, jó, ha le nem kaszabolják őket. Ha állatokat hajtanak ki legelni, azoknak is rögtön lába kél. Júliusban Czegei Vass György azt jegyzi fel, hogy mióta Teleki Mihály csapataival a város alá érkezett, az égések „megszűntek, jóllehet nem is igen van mit égessenek”.⁷ Augusztusban meg ezt írja: „Szüntelen környüljárnak a kuruc atyafiak, járnak s vigyáznak”. Nem ritkák a véres összecsapások. Ilyenkor a helyőrség pár száz emberrel kitör a falak közül, s rajtaütnek a kurucokon. Mindkét oldalon gyakori a kegyetlenkedés: az elfogottaknak fejét veszik, másnap fej nélküli holttesteket szednek össze a kapuk előtt. Május 6-án a németek állatokat legelőre kihajtva kelepcébe csalják a kurucokat. Aztán megkergetik őket. Tizenegyet sebesülten elfognak, s hiába könyörögnek, mind egyiküket lefejezik. Hét fejet a Híd kapu, négyet a Közép kapu elé tűznek karóba, s mind a városiak, mind pedig a kurucok nagy felháborodására 14-éig ott tartják azokat.⁸ A fogságba esett városiak nem egyszer kuruccá lesznek, családjukat a városban hagyván. Még a rácok is átállnak a kurucok oldalára. A kurucok ismételten levelet küldenek a város vezetésének megadásra szólítva fel őket. Erről azonban a német parancsnok hallani sem akar.

1704. június 28-án Teleki Mihály csapatai feladásra kényszerítik Beszterce védőit. Július 20-án Gyalu vára is kuruc kézbe kerül, ott és Bácsnál Csáki László csapatai tanyáznak. Kolozsvár körül egyre szorul az ostromgyűrű. Egy ekkoriban szerzett históriás ének⁹ ekképpen jellemzi a város lakóinak lélekállapotát:

⁷ Uo. 418.

⁸ Szakál Ferenc történeti feljegyzései. In: *Kolozsv. eml.* 289–290.

⁹ *A kolozsvári veszedelemről való história.* In: *Magyar költészet Bocskaytól Rákócziig.* [Budapest] 1953. 288–291.

Ki kedves magzatját, ki szép hütös társát,
Ki siratja bátyját, ki édes rokonát,
Jajszóval említi Kolozsvár határát,
Könnyével újítja ételét, italát.

Oh véletlen eset, jaj iszonyú romlás!
Jaj, szomorú példa, iszonyú pusztulás!
Megepedt lelkünkben nincs már vidámulás,
Orcánkon lecsordul keserves könnyhullás.

Írtam ez verseket ezerhétszáznégyben,
Midőn nemzetünknek szép piros vérében
Úsztanak a szabalyák Kolozsvár völgyében
Nyugossa meg Isten lelketek mennyégben!

Kelemen Lajos számításai szerint¹⁰ szeptember közepéig több mint félszáz kuruc támadás történt a város ellen, a védők vagy húszszor csaptak ki. A mezei munka, betakarítás eddig is csak katonai felügyelet mellett történhetett. De szeptember vége felé szabályos ostrom kezdődött. Eddig csak karabélyokkal lövöldöztek a várfalak alatt, a bástyákon viszont ágyuk voltak. A Beszterce megvívása után az ágyukkal, tarackokkal érkező Teleki Mihály már a vár bevételeire gondolhatott. Kolozsvár falai ugyan jól meg voltak erősítve, három oldalról külső fal is övezte őket, északról a Malomárok és a Szamos nehezítette a megközelítést. Viszont a Kőmál domboldala ágyúval könnyen sebezhetővé tette a várost. Maga Teleki jegyezte fel, hogy hóstáti unitárius mester biztatta: szállja csak meg Kolozsvárt, mert azt rövidesen feladják.¹¹ A város élelmiszertartalékai csak pár napra voltak elegendők. Miután a haditanács is az ostrom mellett döntött, Teleki szeptember 22–23-án ágyú-kasokat alakíttatott ki, s ezekből 24-én elkezdte két irányból, a Kövespad felől és a Kőmál oldalából lövetni a falakat és a várost.¹² 25-én már a Kőmál tetejéről is három tarack szórja a golyókat a városra. Különösen a Hídkaput és a Takácsok bástyáját, a mai Tűzoltótornyot, s a köztük levő falszakaszt veszik célba. A főtéri várdaházat és a Híd utcai parancsnoki lakást is megpróbálják eltalálni. Lövedéket kap az unitáriusok Belmonostor utcai sarokháza, egy Király utcai ház, a Farkas utcai református templom fedele. Több személy leli halálát. 29-én az ostromlók felszedik a Sza-

¹⁰ Kelemen Lajos: *Kolozsvár ostroma és fölmentése a kuruc ostromzár alól 1704-ben*. A kolozsvári Unitárius Kollégium Értesítője az 1907–908-ik iskolai évről. 35–41.

¹¹ Ifjabb Teleki Mihály II. Rákóczi Ferenc főtisztjének naplója. Budapest, 1960. [A továbbiakban: Teleki Mihály: *I. m.*] 55.

¹² A város ostromának eseménysorát Teleki Mihály, Czégei Vass György és Vizaknai Bereczk György naplói tükrözik, s ezek alapján feldolgozta Kelemen Lajos is idézett tanulmányában.

mos-hídat, nehogy a várból kitörjenek, s kárt tegyenek az ágyukban. Október 1-jén a Magyar kapunál üt ki a várórség, a kurucok viaszszorítják őket, de erősítést kapva végül megfutamítják az ostromlókat. 4-én már a takácsok bástyája mellett szinte a földig szétlövik a falat, úgyhogy Kaltenplatt fapalánkot csináltat oda, közben a munkásokat is célba veszik. Október 4-én Czegei Vass György kiüzeni unokatestvérének, Telekinek hogy rövidesen a várat feladják. 6-án a kurucok leveleket küldenek be: a parancsnoknak, a városi tanácsnak és Vassnak, melyekben megadásra szólítják fel őket. A város lakói egyetértéssel a kapitulációt illetően, Vass segítségét kéri: „hozzám jönnek s egyenlő akarattal diskurálunk, megegyezvén mind papi rendekkel, tanáccsal és várossal, hogy már majd szintén mindenkiből kifogyván és pusztulván, kommandáns uramat konzulálnák, hogy teljességgel extremitásra ne kellessék jutnunk.”¹³ 7-én a város Kaltenplatthoz – aki hallani sem akar a feladásról – előterjesztést intéz, melyben rámutat, hogy 11 hónapja állják a kurucok ostromát, ezalatt minden külső jószáguk, aratásuk, szüretük veszendőbe ment, a körülzárt helyőrséget is ők látták el, 14 napja már szoros ostrom alatt állanak, a város nem olyan, hogy tovább védeni lehessen, 1603-ban is 8 napi ostrom után Basta feladta Székely Mózesnek. Kéri a parancsnokot, hogy békésen egyezzen ki az ostromlókkal.¹⁴ A parancsnok nem veszi át az iratot. 7-én este a kurucok váratlanul szedelőzködni kezdenek, s 8-án hajnalban a táborhelyet felgyújtva távoznak.

A már-már győztes ostrom félbehagyásának előzménye az, hogy Rabutin október 4-én 2500 katonával és 8 ágyúval kiindul Szebenből Kolozsvár felmentésére. Ugyan Thoroczkai István erdélyi kuruc főparancsnok megpróbálja útját állni, de kudarcot vall. Úgyhogy 8-ára várható a császáriak érkezése. Haditanácsot tartanak. Ezen Teleki azt javasolja, hogy húzódjanak meg Gyalunál, s hagyják Rabutint bevonulni Kolozsvárra. Ott csak két dolgot tehet. Vagy elviszi a helyőrséget, s akkor a város átáll a kurucokhoz, vagy még több németet hagy ott, akkor pedig magát gyengíti, s könnyebben legyőzhető lesz.¹⁵ Ezzel szemben a tanács mielőbbi megütközés mellett dönt. 8-án délután Pata mellett, a Sóvölgyben – számbeli fölényük ellenére – a kurucok alul maradnak, sőt megfutamodnak. Rabutin a Szamos mellett ver tábor, s másnap, 9-én ebéd táján bevonul a városba, s „nagy dühösséggel” szidja a bennlévőket, hogy „csak ketten-hárman maradtunk meg a hűségbe; fiaink és apáink kurucokká löttek”.¹⁶ Azalatt a hat nap alatt, amíg a város mellett táboroz, naponta háromszor visznek neki ajándékot, hogy lecsendesítsék. Majdnem megbünteti a városvezetőket, mert kiderül, hogy a tanácsház pincéjébe ágyugolyókat rejtettek el. A városból minden muníciót szekérrel kihordanak. „Az kőfalat, palizátokat [karókkal erősített sánc], kiket nagy erővel, mun-

¹³ Czegei Vass: *I. m.* 432.

¹⁴ Vö. Jakab Elek: *I. m.* 8.

¹⁵ Teleki Mihály: *I. m.* 57.

¹⁶ Vizaknai Bereczk (Briccius) György naplófeljegyzései. In: *Kolozsv. eml.* 243.

kával és az szegénységnek nagy fáradságával s költségével csináltattunk vala, rontják, hányják, bástyák kőfoglalatját ássák, lyuggatják, hogy puskaporral őket felvettessék” – írja Vass György.¹⁷ A lakosság sem ússza meg: „másokon is prédát, sok károkat tesznek úgy, hogy az utolsó ítélet is talán ily félelemmel és rettegéssel végben nem mégyen, minémű félelemben és rettegésben az város vagon.” Végül a városvezetés kérésére Rabutin megtiltja a rablást. 12-éről 13-ára virradólag háromszori harangfélreverés után éjjél tájban a csizmadiák bástyája mellett felrobbantja a falat. Még egy helyen aláaknáztatta azt, de ott a polgárok megvizeték a lőport, s így nem robbant. 13-án reggel Rabutin a helyőrséget is magával vive távozik a városból. Tizenhét év után marad a város német helyőrség nélkül. „Gondolatunk és reménységünk felett Isten tőlük megszabadított és oltalmazott, miért Istené a dicsőség és dicsértesség szentsége” – fohászkozik Vass György.¹⁸

Másnap a polgárság megszervezi a kapuk őrzését, s tárgyalásba bocsátkoznak a kuruc vezetőkkel. Az agyonsanyargatott város csak a feladás mellett dönthetett, de ennek feltételeit rögzíteni kellett, s arra gondolva, hogy a németek bármikor visszatérhetnek, nem volt tanácsos a nagy örvendezés. Miután 26-án a városi tanácsnál „mind úri, fő-, nemesi, papi, városi rendek” a feladás mellett voksolnak, küldöttség megy ki tárgyalni. De a kuruc vezetők egyértelművé teszi, hogy a szabad prédálást csak úgy kerülhetik el, ha a város a kurucok oldalára áll, s nekik felesküszik. 29-én reggel a városi tanács elfogadja a feltételeket, s délben már bevonul Teleki, Csáki László és Radvánszki János seregeik kíséretében. Csákit beiktatják városi főkapitánynak. Az elpártolt urak vagyonát felbecsülik. A polgárok napokon át teszik le a hűségesküt. Csak az esküt tettek engedik ki a városkapukon.¹⁹

Kolozsvár még november elején Vizaknai Bereczk György orvosdoktor és Verner Mihály szücsmestert hódoló követségbe küldi a fejedelemhez, aki „jó válasszal” bocsátja el őket. A város meghódolása jutalmául december 19-én védlevelet kap, mely szerint kuruc vitézek sem költséggel, sem szállás-igényléssel nem terhelhetik Kolozsvárt, csak külön megbízólevéllel léphetnek a falai közé.²⁰ Az 1704. december 20-án kinevezett új erdélyi kuruc fővezér, Forgách Simon húszezer fős sereggel érkezik Erdélybe. Január 22-én Kolozsvárra is nagy ünneplés közepette bevonul, majd szeptember folyamán is visszatér. 1705. november 4-ére fejedelembeiktató országgyűlést hív össze Gyulafehérvárra Rákóczi. Október 24-én már Zilahon van, s onnan szándékozik Erdélybe jönni. Hanem az új uralkodó, I. József trónra kerülése után a magyarországi császári seregek főparancsnokát, Ludwig Herbeville tábornagyot erős csapattal Erdélybe vezényli a Szebenbe zárt Rabutin felmentésére. Rákóczi serege november 11-én

¹⁷ Czegei Vass: *I. m.* 433.

¹⁸ Uo. 434.

¹⁹ Uo. 438. és Teleki Mihály: *I. m.* 59–60.

²⁰ Jakab Elek: *I. m.* 10–11.

Zsibó mellett ütközik meg a császáriakkal, s csúfos vereséget szenved. Így a fejedelemeiktatás elmarad. A fejedelem bejön ugyan Erdélybe, 12-én este Szamosújvárt száll meg, látja, hogy a vár védhetetlen. Kolozsvár meglátogatásáról lemond, Bethlen várában tölt még egy éjszakát, s távozik Erdélyből.

Pedig a beiktatásra igyekvő fejedelmet Kolozsvárt nagyon várták. A város polgárain kívül a megyei urak is eljöttek tisztelni. Mindegyik felekezeti, illetve tanintézet valamilyen módon ki akarta fejezni elismerését. A leglátványosabban a jezsuiták jártak el. Kapi Gábor rendfőnök a fejedelem szálláshelye, a Fötér sarkán lévő Székely (utóbb Rhédey) ház elé diadalkaput állíttatott. A favázas barokk portálé leírása is fennmaradt.²¹ Mindkét oldalán képek és latin feliratok díszítették. Az első oldalon a félköríves kapunyílás felett az 1705-ös évszámot magába rejtő kronosztichonos felirat volt olvasható: PORTA PATET POSITA A DACIS TIBI MAGNE RÁKÓCZI (A dákok [értsd: erdélyiek] által neked felállított kapu nyitva áll előtted, nagy Rákóczi). Föléje Rákóczi lovasképét festették, jelezve, hogy ő az ötödik fejedelem a Rákóczi családból. Tőle jobbra Forgách Simon főparancsnok lovasképe, balra egy Erdélyt ábrázoló nőalak került. A kapu felső pereme alatt kilenc erdélyi fejedelem arcképe és címere volt látható. A két kapupillér aljára a PRUDENTIA (okosság), valamint a PIETAS (kegyesség) feliratú szobrot illesztették. Fölöttük mitológiai és bibliai képek következtek magyarázó felirattal. A hátsó oldal felső párkánya alá szintén kronosztichonos felirat került: DONO PRINCIPI CHARISSIMO COR HOC DAMVS (Ezt a szívet ajándékkal adjuk neked, legkedvesebb fejedelem). Alája egy hatalmas szív-mintát rajzoltak körülveve Erdély jelvényeivel. A szív egyik oldalán Kolozsvár, a másikon Gyalu látképe, alatta a Medgyesé és a Szamosújváré. A két kapupilléren is mind olyan várak és városok képe sorakozott, amelyekhez Rákóczi, illetve hadjárata valamilyen módon kötődött. Mindegyikhez pár soros szöveg is társult. Kolozsvárnál például ez: Muros tot, non qui appugnavit, / sed qui defendit, expugnavit, / simul tamen iste amisit, ille / obtinuit: hoc est Divinae / providentiae aenigma (A falakat nem az nyerte meg, aki ostromolta, hanem aki védte, mégis mihelyt ez elvesztette, az megnyerte: ez az isteni gondviselés titka). A szöveg az 1704 szeptember-októberi eseményekre utalt. A kuruc érzelmű Nagyajtai Cserei Mihály históriájában megjegyzi, hogy a jezsuiták két kézre akartak játszani, s hozzáfűzi: „Láttam én is azt a portát, s neveltséggel olvastam a szent atyák hazug invencióit.”²² Hanem amikor érkezik a fejedelmi sereg vereségének, s várható a császáriak érkezése, „a porta triumphalist futva, éjjel-

²¹ A diadalkapu két leírása is fennmaradt. Gyalogi János jezsuita jegyzetei alapján Jakab Elek (*i. m.* 77–79.) ír az építményről. Utóbb a bécsi Kriegsarchivumban előkerült a császári csapatok felküldte igen részletes leírás, ennek alapján Galavics Géza írt róla tanulmányt, s rajzvázlatát is közölte: *A Rákóczi-szabadságharc és az egykorú képzőművészet*. In: *Rákóczi-tanulmányok*. Budapest, 1980. 465–511.

²² Nagyajtai Cserei Mihály históriája. A szerző eredeti kéziratából Kazinczy Gábor által. Pest, 1852. [A továbbiakban: Cserei Mihály: *I. m.*] 351.

nappal rontják s hányják a jezsuiták²³ – jegyzi fel Vizaknai Bereczk György doktor. Kapi páter elszökik a városból. A németek pedig a porta megmaradt részéről gondos leírást készítenek, majd tűzre vetik őket.

1705. november 15-én érkezik Leopold Schlick lovassági tábornok Kolozsvárra. A város követeket küld elébe, de azokat a rácok levágják. Tolnai István kolozsvári polgár a tanács engedélye nélkül megnyitja előtte a város kapuját. Másnap Herbeville is bevonul, nagy csapata két hét alatt a városlakók mindenét megeszi és megissza – írja Bereczk György. A diadalmas német bevonulás úgy megijeszti a kuruc-párti urakat, hogy ki Magyarországra, ki Moldvába, ki pedig Havasalföldre menekül. A labanc-pártiakat december 15-re Segesvárra rendelik országgyűlésbe, hogy hűséget esküdjenek I. Józsefnek.

Miközben a segesvári diéta a vége felé közeledik, a Rákóczi-pártiak Huszton rendeznek országgyűlést 1706. március 8-tól kezdve, s ezen kimondják Erdély elszakadását az ausztriai háztól, s konföderációra lépését Magyarországgal. A közös uralkodó, a vezérlő fejedelem Rákóczi. Kolozsvárt közben Tollet báró a helyőrségi parancsnok. Ő közvetíti a hadvezetés utasítását, hogy a megrongált várfalakat állíttassák helyre. Majdnem egy hónapig másfélszázan dolgoznak az építkezésnél május–június folyamán.²⁴ Augusztus táján Erdély kuruc katonai főparancsnoka, Pekri Lőrinc érkezik Kolozsvár falai alá. A várost nem tudja bevenni, de kicsalja a helyőrséget, s Vizaknai szerint vagy kétszázat levág belőlük. Pekri majdnem egész Erdélyt felszabadítja, s Kolozsvárt állandó ostromgyűrűben tartja. Megint rettenetes a falakon belüli inség. Erről Felvinczi György híres versének²⁵ néhány szakasza nyújt érzékletes képet:

9. Szegény Óvár, bezzeg sok kár folyt te rajtad sokszor!
Van műszered, nincs kenyered, megapad most a bor;
E veszélynél jobbat vélnél, ha jutna rád a sor,
De jutalmod, lakodalmod megdúlta most a tor.

11. Haj, régi Híd, te is elhidd, megromlott sok ízben,
Hogyha látnád mostan orcád a szép Szamos vízben!
Pusztaságod ha vigyázod, nincs egy ép ház tízben,
Ami kellett, mindened lett, mikor voltál díszben.

19. Haj szép klastrom, hány volt ostrom, kiken általmentél!
Utcád rúttul, házad pusztult, kiket építettél;
Farkas neved, de már szíved nyúlnál is inkább fél,
Mert farkasok nagy éh-hasok által emésztettél.

²³ Vizaknai Bereczk (Briccius) György naplófeljegyzései. In: *Kolozsv. eml.* 245.

²⁴ Jakab Elek: *I. m.* 81.

²⁵ *Kolozsvár a kuruc ostrom alatt.* In: *Kincses Kolozsvár.* I. köt. Budapest, [1987] 263–269.

20. Sóhajts Torda, kin kihorda az halál sok testet,
Amivel bírsz, csak ritkán írsz azokról ma esetet.
Csak egy ház van, aki ugyan lehet benned festett,
Mert az ínség, sok ellenség tett belőled restet.
25. Aki szerzé, azt éneklé ezerhétszázhatban,
Kuruc sereg ott kevereg, van körül az hadban,
Szőlőnk szűri, népünk túri, van éhség sok házban,
Kézimalom, mert unalom – hitesd el magadban!

A szorongatott Szeben és Kolozsvár felszabadítására a Debrecen környékén állomásozó Rabutin Johann Tige ezredest küldi Erdélybe 2000 német és 800 rác katonával kíséretében. Déván át érkeznek Szebenbe, s onnan indulnak ki a feladást fontolgató kolozsváriak megsegítésére. Pekri ostromló kurucok be sem várják a február elején ideérkező császáriakat. Tige a várost szokásos módon megsarcolja, nem rég kijavított falait pár helyen felrobbantatja, majd az 500 fő körüli német helyőrséget magával vevén vissza indul Szebenbe. Székelykocsárdnál Esze Tamás hajdú megátadja Tige seregét, jelentős veszteséget okoznak neki, de nem győzik le. Kolozsvár újra szabad préda lesz a kurucoknak. A labanc Cserei Mihály így kommentálja az eseményeket: „Baron Tige a kolozsvári prezídiumot kihozta békével, a várost pusztán hagyta, a kurucok beszálltak, s megsarcolták a szegény kolozsváriakat. Nem is forgott Erdélyben egy város annyi változásokban, a kincses Kolozsvárból koldus Kolozsvár lőn a kétféle had között; annál több kerített magyar város sem vala Erdélyben, az is elpusztula Rákóczi miatt.”²⁶ A kurucok február 24-én vonultak be Kolozsvárra.

Így, mikor Rákóczi Ferenc elindul a február 15-ei keltezéssel meghirdetett marosvásárhelyi fejedelemeiktató országgyűlésre, már csak Déva, Fogaras, Szeben és Brassó van német kézen. Felmerült annak is a lehetősége, hogy három színhelye legyen az eseménysornak: Kolozsvárt nyissák meg az országgyűlést, Gyulafehérvárt tartásuk a beiktatási ceremóniát, majd Marosvásárhelyen történjen a tanácskozás és berekesztés.²⁷ Ezt azonban elvetették, mert Kolozsvár helyzete még bizonytalan volt, Gyulafehérvárra könnyen átcsaphattak volna Szebenből, hogy megzavarják az ünnepséget. A fejedelem március közepén indul ki Munkácsból, 23-án a szilágysági Szamosudvarhelyen fogadja az erdélyiek tisztelgő küldöttségét, gróf Mikes Mihály mond üdvözlő beszédet. Désen, Bálványosváralján keresztül ér Mezőbándra, itt négy napot tölt a beiktatás és az országgyűlés előkészületeivel. Április 5-én vonul be Vásárhelyre, ahol még aznap a Posta-terten megtörténik a beiktatási ceremónia. Április 8-án pedig a vártemplomban megnyitja az országgyűlést, melynek elfogadott törvénycikkeit 21-én szentesíti.

²⁶ Cserei Mihály: *I. m.* 373.

²⁷ Márki Sándor: *I. m.* I. köt. 592.

Aznap el is hagyja Marosvásárhelyt. Radnóton és Egerbegyén megszállva április 23-án, nagyszombaton érkezik Kolozsvárra.

A frissen beiktatott ifjú fejedelem közel öt napot tölt Kolozsváron, s mégis alig maradt feljegyzés arról, hogyan zajlott le ez a látogatás. Bizonyos, hogy az ünneplés és a pihenés jegyében teltek e napok. A kolozsvári szokásokból némileg következtethetünk egyes mozzanatokra. Rákóczi valószínűleg a Középkapun át jött be a városba. Ez elé vonult ki a tisztelgő küldöttség. Talán az akkori Nagypiacon, a mai Főtéren, a tanácsház előtt is elhangozhatott valamilyen tisztelgés, üdvözlő beszéd a város főkapitánya és főbírója részéről. Feltételezhető, hogy a Főtér sarkán álló Székely Lászlóné tulajdonát képező díszes csarnokkal bíró emeletes épületben (a későbbi Rhédey-ház helyén) szállásolták el. 1705 novemberében is ide szándékoztak bekvártélyozni, korábban Rabutin tábornagyot is itt juttatták lakosztályhoz. Ünnepe első napján a fejedelem katolikus szertartás szerinti misén vehetett részt. Akkor a belvárosban az óvári templom volt a katolikusok, pontosabban a jezsuiták használatában. Tehát őket tisztelte meg jelenlétével a fejedelem. Az egész nap az ünnep jegyében telhetett.

Az egyetlen nagyobb jelentőségű esemény a látogatás során 25-én, húsvét hétfőjén történt, amikor Rákóczi felavatta a Nemesi Társaság fiataljait. Erről emlékiratában²⁸ is megemlékezik:

„Innen a fallal körülvett Kolozsvárra mentem, ahol száz nemesből álló századot avattam föl Nemesek Társasága néven, és én lettem az ezredesük. Akik ebbe beléptek, azoknak a vármegyéjüktől hiteles bizonyítványokat kellett hozniok, hogy régi nemes családból származnak. Karabéllyal, karddal és pisztollyal voltak fölfegyverezve, s ketten közülük mindig szobám ajtaja előtt álltak őrt. Gyalog és lovon is gyakoroltattam őket. Az volt a tervem, hogy idővel katonai rendet alapítok Isteni Gondviselés elnevezéssel, és e századnak kellett volna a rend alapjául szolgálnia. Alezredesük, Kemény Simon, a hasonló nevű fejedelem [helyesen: Kemény János] unokája, e század élén lakásom elé lovagolt, és miután az egész század leszállt a lóról, a kihallgatási terembe vezette őket. Ott felolvasta alapszabályaikat, és megesküdtek, hogy háborúban soha nem hagyják el egymást, és hogy nem követnek el semmilyen, nemességükhöz méltatlan cselekedetet. Ezek után a társulás jeléül valamennyiüket megöleltem. Ez az intézmény nemes versengést támasztott Magyarország és Erdély egész nemességében, és egy napon beváltotta volna várakozásomat, ha Isten, akit dicséret illet meg mindenért, amit tesz, nem rendelkezett volna másképpen.”

Kétségtelenül e társaság alapítása Rákóczi egyik legelőremutatóbb tette volt: a magyar nemesség ifjú tagjait akarta európai műveltségben részesíteni, s ugyanakkor egy új szellemű hadseregnek is megvetette az alapjait. Hasonló célok vezérelték fél évszázad múlva Mária Teréziát is, mikor a Bécsi Magyar Testőrséget

²⁸ II. Rákóczi Ferenc emlékiratai. A magyarországi háborúról, 1703-tól annak végéig. Budapest, 1979. 182–183.

felállította. Az esküt tevő nemes ifjak egyike az 1702 óta a jezsuitáknál diákoskodó Mikes Kelemen volt.²⁹

Rákóczi Kolozsvárt állami ügyekkel is foglalkozott. Innen keltezi április 27-éről a lefolyt országgyűlés katonaságra vonatkozó határozatait nyílt parancs formájában. Ugyanaznap ad utasítást a szász mesteremberek összeírására. Még 27-én felkeresi s megtekinti Gyalu várát, majd a Szilágyságon át tér vissza Magyarországra.

Kolozsvár közben újra építkezésbe kezd, falait erősíti. Június 30-án fényes ünnepséget rendeznek Teleki Mihály főispáni beiktatása alkalmából. Augusztus 15–22. között itt tartják az erdélyi rendek országgyűlésüket. Ezen főleg Rákóczi lengyelországi trónra kerülésének lehetőségéről tárgyalnak.³⁰

1707 őszén mintegy hétezer fős sereg élén Rabutin visszatér Erdélybe, s október folyamán rendre kiűzi a kurucokat. Az új kuruc fővezér, Károlyi Sándor generális nem tud sikereket elérni. Károlyi adja fel Kolozsvárt is, de előbb még október közepén felrobbantatja a szabók bástyáját, hogy így a várost védhetlenné tegye, s a lakosságot is elzavarja, hogy csak a puszták épületek maradjanak a császáriaknak. Wesselényi István ezt így örökíti meg naplójában: „Ugyan ma hozának levelet [...], írják, hogy a kurucok a kolozsváriakat mind elkergették volna a városból, és hogy mikor a generális odaérkezett, csak egy lelket is a városban nem találtak volna. Min az úr [Bánffy György] igen megháborodék, hogy olyan városa, mint Kolozsvár, aki amióta építették, semmi ellenségtől soha el nem futott, s most a maga nemzetsége mint kergeti ki, búskodván azon, hogy most a hadak minden temetőhelyeket, ahol az úr halottjai és az fejedelem Apafi halottai vadnak, s ugyanott nékem is egy kis leánkám szegényke nyugodott, hogy azokat most mind felhányják. [...] Csudálkozván azon is, hogy a sok szegény, marhátlan emberek hogy-hogy tudtanak elköltözni nyavalyások.”³¹ A császáriak október 26-án vonulnak be Kolozsvárra.

Novemberben már jóformán egész Erdély a németek kezére kerül. Csak Görény vára állja még az ostromot. Így e hónapban szétküldheti Bánffy György főkormányzó a császár amnesztialeveleit, s közölheti, hogy Erdély visszatért a Habsburg-uralom alá. Kolozsvár újra építkezhet, s próbálkozhat a polgári élet beindításával. 1709. augusztus 10-én I. József teljesíti a kolozsváriak régi kívánságát: visszaállítja a szabad királyi város jelleget és az ezzel járó előjogokat. Kriechbaum generális, az új erdélyi katonai főparancsnok még ebben az évben

²⁹ Vö. Hopp Lajos: *Rákóczi és Mikes a törökországi emigráció előtt*. In: *Rákóczi-tanulmányok*. Budapest, 1980. 415–443.

³⁰ Vö. Teleki Mihály: *I. m.* 72.

³¹ Wesselényi István: *Sanyarú világ*. Napló 1703–1708. Közzéteszi Demény Lajos, Magyarai András. II. köt. Bukarest, 1985. 342–343.

újjáépítteti a szabók bátyáját, mint erről egy emléktábla is tanúskodik.³² 1708-ban és 1710-ben is pestisjárvány pusztít a városban. Az 1711. április 30-án megkötött, s a Rákóczi-korszaknak véget vető szatmári béke a kolozsváriak számára már egy több éves helyzet megpecsételését jelenti, reményt, hogy a háborús viszonyok többé nem térnek vissza. Ugyanakkor a még mindig protestáns többségű város felkészülhet a német berendezkedés véglegesítésére, a kioroszakolt katolikus térhódításra. A berendezkedés egyik jele, hogy 1715 májusában elkezdik a Kőmáli tetőn a Fellegvár építését. Az 1704-es kuruc-ostrom bebizonyította, hogy innen lehet legjobban lőni, s egyben uralni a várost.

Nehéz időkben élő emberek nehezen tudnak elveikhez, nézeteikhez hűek maradni. Döntéseik vitathatóságát nagyon is átérzik. Innen ered az igény, hogy önmaguk, az utókor számára megörökítsék, min mentek át, érthetővé tegyék, mit miért cselekedtek. Erre jó eszköz az emlékirat, napló, jegyzetkönyv. Maga a fejedelem is megírta emlékezéseit, s a Kolozsvárt élők vagy átmenetileg megfordulók közül is többen naplót vezettek, amelyekből elég részletesen kibontakozik a korszak eseménysora. Főleg az 1703–1705 közötti időszaké. A kolozsvári vicekapitány, főúri családból származó Czegei Vass György az 1659–1705, az orvosdoktor kolozsvári polgár Vizaknai Bereczk György az 1668–1720, az unitárius szász asztalosmester, Szakál Barth Ferenc az 1698–1718 közötti eseményekről készített feljegyzéseket. A labanc-párti hivatalnok, Cserei Mihály *Históriája* valamint a kuruc hadvezér, főúr Teleki Mihály naplója sok vonatkozásban utal a Kolozsvárt történetekre. Sajnos, még ezek felhasználásával is nehéz pontos dátumokhoz kötni az eseménysort, mert gyakran másodkézből vették a híreket, csak később rögzítették az eseményeket, s már nem tudták tisztázni a történés napját.

Rákóczi neve, egyénisége hamar szimbólummá vált, a Bécs-ellenességet, a magyar függetlenségi vágyat jelenítette meg. Ennek jegyében ünnepelték meg országosan Rákóczi felléptének, a szabadságharc kezdetének kétszázados évfordulóját. Kolozsvárt 1903. május 24-én, vasárnap került sor a tisztelésre.³³ Reggel az egyes felekezetek templomaiban istentiszteleten áldoztak a fejedelem emlékének, majd 11 órától a város díszközgyűlésére került sor a Redut nagyertermében. Ezen Márki Sándor, a háromkötetes Rákóczi-életrajz szerzője mondott emlékbeszédet. Itt hagyták jóvá a képviselőháznak küldött előterjesztést: hozzák haza a fejedelem hamvait Törökországból. A több testület részéről elhangzott javaslatot tett követte: 1906-ban sor került a hamvak hazahozatalára. Október 28-án és 29-én az ország minden sarkában megemlékeztek az eseményről. Kolozsvárt az Unitárius Kollégium fiataljai abban az órában, amikor a ham-

³² A latin nyelvű tábla a szabók bátyája (Bethlen bátya) északnyugati oldalának földszinti részén található. Eredeti szövegét és fordítását közli Löwy Dániel–Demeter V. János–Asztalos Lajos: *Kőbe írt Kolozsvár*. (Kolozsvár, 1996) című kötete a 79. lapon.

³³ Vö. Ellenzék, 1903. máj. 23.

vak a haza földjére értek, az iskola udvarán gyülekeztek, s áhítattal énekelték a Himnuszt és a Szózatot. A kollégium dísztermében tartott 28-i vasárnapi istentisztelet keretében Benczédi Pál papnövendék emlékezett meg az eseményről. Másnap, 29-én délelőtt a díszteremben az ifjúság Rákóczi-ünnepélyt tartott. Ezen Pálfi Márton tanár mondott szónokias emlékbeszédet, szavalatok, kuruc nóták hangzottak el, s persze a Rákóczi-induló.³⁴

A fejedelem-beiktatás évfordulójára készülődve 1907. március 8-án Kolozsvárt Rákóczi-emlékmű bizottság alakult.³⁵ Díszelnökül báró Wesselényi István koronaórt választották, Apáthy István és Kecskeméthy István lettek az alelnökök. Megindították a gyűjtést, s Szádeczky Lajos történészprofesszort egy Rákóczi-monográfia elkészítésével bízták meg. Sajnos, az emlékmű felállítására nem került sor. A fejedelemebeiktatást április 5-én Tordán ünnepelték meg a városi vigadóban.³⁶ Szádeczky mondta a múltidéző beszédet³⁷, szavalatok, énekszámok hangzottak el, élőképet mutattak be. Lőrinczi Dénes unitárius lelkész felavatta a Rákóczi-zászlót. Már száz évvel ezelőtt is Rákóczi neve a kolozsváriaknak nem a városra mért csapásokat, szenvedéseket idézte fel, hanem a magyar történelem egy dicsőséges korszakát.

³⁴ Vö. Ellenzék, 1906. okt. 26., okt. 27.; A kolozsvári Unitárius Kollégium Értesítője az 1906–907. iskolai évről. 62.; Pálfi Márton beszéde: 3–9.

³⁵ Vö. Ellenzék, 1907. márc. 9.

³⁶ *Ünnep Tordán*. Ellenzék, 1907. ápr. 6.

³⁷ Nyomtatásban is megjelent: *II. Rákóczi Ferencz Erdélyben*. Írta és Tordán a Rákóczi-ünnepélyen – fejedelemségbe iktatásának 200-adik évfordulóján – 1907. április 5-én felolvasta Dr. Szádeczky Lajos. Kolozsvár, 1907.

THOROCZKAY SÁNDOR

ADATOK A THOROCZKAY CSALÁD TÖRTÉNETÉBŐL

A torockószentgyörgyi Thoroczkay család az Ákos nemzetség legkeletebbre eljutott ágából származik, ilyen alapon rokonságban lévén a szintén ebből a nemzetségből származó Bebek, Csetneky, Csire, Eördögh, Méhy Sággy családokkal. Tévesek azok a feltételezések, amelyek a Thoroczkay családot székely vagy német ősöktől származtatták.

A család a XIII. század első felében – de elképzelhető, hogy már a XII. század végén – a tordai ispánságból kiszakított uradalmában élt. A Thoroczkayak uradalmát, Torockószentgyörgyön kívül, Bedelő, Gyertyános, Alsó-Felsőszolcsva, Podsága, Újfalu, Vidaly, Borrév falvai alkották.

Bár az Ákos nemzetség ideérkezésekor a terület nem volt lakatlan, a vidék benépesítésében jelentős szerepet játszott a Thoroczkay család. A térség fejlődését befolyásolta a vasbányászat megindulása, és azoknak a német telepeseknek a megjelenése is, akiket az utolsó Árpád-házi királyok telepítettek be a feltárt bányák művelésére. Ők alapították meg Torockó városát.

A Thoroczkay-uradalom központja idetelepedésük kezdetétől fogva Torockószentgyörgy volt. Torockó vára 1284-ben már állt, idemenekült családjával a pusztító tatárok elől Thoroczkay Vencel alvajda.

Az ostromoltak megsegítésére a kézdi székelyek siettek, akik elűzték a tatárokat, majd IV. László intézkedése folytán letelepedtek az elpusztított vidéken. A letelepített székelyek az Aranyosmenti falvakon kívül királyi adomány formájában – közös birtokként a Thoroczkay családdal – megkapták a Székelykőn épült Torockó várát is.

A család – tulajdonjogának fenntartása mellett – a várat átengedte a letelepített székelyeknek, új várat építtetve a maga számára Torockószentgyörgyön. A várat feltételezhetően Thoroczkay Vencel kezdte építtetni, erre utal a vár mellett ásott kút elnevezése is – Vajda-kút (Orbán Balázs és Kővári László egyaránt említi).

A XIV. században a család befolyása és tekintélye jelentősen emelkedett. A Thoroczkayak aktív szerepet játszottak Erdély közigazgatási életében. Orbán Balázs Thoroczkay Illést erdélyi vajdaként tartja számon (1321). Ugyancsak a XIV. században, 1366-ban Nagy Lajos király a családnak pallosjogot adott összes birtokain. 1467-ben egy másik Thoroczkay Illés részt vett az erdélyiek Mátyás király elleni lázadásában. A lázadás leverése után a király büntetésképpen elkoboztatta a család birtokainak jórészét – Torockószentgyörgy várát is. Bár Thoroczkay Illés utóbb kegyelmet kapott, a család az elkobzott birtokokat csak 1473-ban, új adománylevél által kapta vissza (Thoroczkay László és Ferenc).

Nem került el Torockó vidékét a Dózsa György vezette felkelés sem. A felkelő parasztok elfoglalták Torockószentgyörgy várát, és megsemmisítették levéltárát. A megsemmisített okmányokat a család igyekezett rekonstituálni, és 1516-ban Thoroczkay Ferenc családi birtokaira új adománylevelet kapott II. Lajos királytól. A királyi adomány már kiterjedt Torockó városára is, jobbágy sorba juttatva annak lakóit. Ezzel vette kezdetét a család és a város között kialakult, több mint 300 évig tartó konfliktus.

Az ország három részre való szétszakítása után az önállóvá vált Erdélyi Fejedelemségben a Thoroczkayak megtartották befolyásukat Torda-Aranyos megye politikai életében. Jelen voltak az országgyűlésen és a fejedelmi udvarban. Bizonyítja ezt az a körülmény is, hogy 1656-ban II. Rákóczi György látogatásával tisztelte meg Torockószentgyörgyöt.

Az önálló fejedelemség megszűntével a XVII. század végén Erdély Habsburg-uralom alá került. Az ebből az alkalomból kiadott Diploma Leopoldinum, amelynek értelmében a császár mindenkit megtartott régi szabadságában, felébresztette a torockóiakban a reményt, hogy visszaszerezhetik (vélt) kiváltságukat, amelyet 1516-ban vesztek el. Így került sor 1702. november 17-én arra a súlyos konfliktusra a család és a város között, amely Ekárt András és Szabó Gergely halálával, a város feldúlásával és felgyújtásával ért véget.

A XVIII. század más változásokat is hozott a család életében. Ekkor szakadt a Thoroczkay család három ágra. Thoroczkay János 1733-ban báróságot nyert. Thoroczkay Zsigmond pedig 1757-ben erdélyi, 1786-ban magyarországi grófi címet kapott. A család harmadik ága megmaradt köznemesi sorban. Megoszlott a család felekezeti szempontból is: katolikus, református és unitárius vallásúakra.

A XIX. és XX. században is ott találjuk a családot a közélet különböző területein. A közel nyolcszáz éves múltra visszatekintő család országos ismertségre szert tett tagjai közül megemlíthetjük a következőket: Thoroczkay Ehellós vagy Vencel erdélyi alvajdát, a lázadó Illést, báró Thoroczkay Viktor nemzetiségi politikust, országgyűlési képviselőt, Thoroczkay Sándor 48-as főhadnagyot, gróf Thoroczkay Pál 48-as hadnagyot, Thoroczkay Gyula kúriai bírót az Országos Földbirtok-Rendező Bizottság elnökét és – mindenekelőtt – Thoroczkai Istvánt, II. Rákóczi Ferenc tábornokát.

Thoroczkay István kuruc tábornok

Thoroczkai István, II. Rákóczi Ferenc fejedelem erdélyi főparancsnoka 1649-ben született Thoroczkai János és Torma Borbála gyermekeként. Gyermekkorá és ifjúsága Erdély történelmének egyik mozgalmas és viszontagságos korszakára esik. II. Rákóczi György, Rhédei Ferenc, Barcsai Ákos, Kemény János gyorsan váltották egymást a fejedelmi székben, politikai bizonytalanságnak és véget nem érő, sokszor sikertelenséggel végződő katonai vállalkozások ter-

hének téve ki az országot. Feltételezhetően az ifjú Thoroczkai István is megélte ezeket az eseményeket, amelyek minden bizonnyal családját is érintették.

Felnőtté válása és közéleti pályájának kezdete I. Apafi Mihály (1661–1690) uralkodásának idejére esik. Az erdélyi országgyűlés – tekintettel a válságos helyzetre, amely Erdélyt császári részről fenyegette – 1685-ben, Bécs sikertelen ostroma után a fejedelmi tanács mellé egy 30 tagú honvédelmi bizottmányt nevezett ki, ennek lett tagja Thoroczkai István is. Erdély viszonylagos önállósága ekkor már közeli veszélybe került, Teleki Mihály kancellár pedig már egyengette a Habsburg-uralkodó útját a fejedelmi szék felé. A rendek még ellenálltak a jezsuita Antid Dunod császári megbízott nyomásának, és nem fogadták el I. Lipótot uruknak, de Dunod fenyegetése – „nolentes volentes protegit vos sua Majestas” – a beteljesedés felé közeledett.

1687-ben megjelent Erdélyben, és a várakban berendezkedett a császári hadsereg. Apafi Mihály fejedelem is letette a hűségesküt I. Lipótnak. Apafi halála után a *Diploma Leopoldinum* gyökeres változásokat hozott Erdély életében. Megszűnt önállósága, részévé vált a Habsburg-birodalomnak. A bekövetkezett változásoknak azonban nem voltak negatív következményei Thoroczkai István pályájának alakulásában. 1690 utántól 1703-ig táblai „assessor” volt. Ez a tisztsége arra enged következtetni, hogy alapos jogi ismeretekkel rendelkezett. 1702-ben aranyosszéki főkapitány lett, és mint ilyen katonai feladatokat látott el a megye fegyveres erejének szervezésében és irányításában. Mint Aranyosszék katonai parancsnoka – 1703-ban már ezredesi rangban – kerül szembe azzal a nemzeti felszabadító mozgalommal, amely II. Rákóczi Ferenc zászlaja alatt bontakozott ki Erdélyben is.

Az erdélyi nemesség bizalmatlanul szemlélte a mozgalom megerősödését, és ennek a bizalmatlanságnak kifejezést is adott 1703 márciusában a gyulafehérvári országgyűlésen. A nemesség aggodalma már csak azért sem volt alaptalan, mert Rákóczi egyik hadnagya elfoglalta Szilágysomlyót, és ennek helyőrsége Kaszás Pál parancsnok vezetésével átállt a kurucokhoz.

Erdélyben is kezdetét vette a szabadságharc.

A Gyulafehérváron tanácskozó rendek felkérték Rabutin császári tábornokot, hogy vegye elejét a felkelésnek, felajánlva az erdélyi hadak közreműködését. Ez utóbbit Rabutin elutasította, de a kisebb erdélyi haderő segítségét igénybe vette. Mivel a kurucok – a várakat és egyes városokat kikerülve – lendületesen nyomultak előre, Rabutin Bethlen Sámuel és Thoroczkai Istvánt indította el a Szamos mentén, kis létszámú, mintegy 1000–1000 fős haderővel. Bethlen Sámuel 1703. szeptember 20-án ütközött meg Szentbenedeknél, de vereséget szenvedett, serege jó része átállt a kurucokhoz, akik októberben már Gyulafehérvárra értek.

Hasonló balszerencse kísérte Thoroczkai István bonchidai parancsnok vállalkozását is, aki szintén csatát veszített Kaszás Pál ellenében 1703. november 10-én Bonchidánál.

A bonchidai csatában Thoroczkai István fogságba került. Fogolyként vitték – Teleki Mihállyal, Pekry Lőrincsel, Csáki Istvánnal együtt – Rákóczi táborába, ahol mindnyájan átálltak Rákóczi pártjára.

Mivel a kuruc felkelés továbbterjedt, a Gubernium Kolozsvár és Gyulaférvár után Szebenbe menekült. A kurucok ekkor már sorra foglalták el a városokat és várakat is. Így Torockószentgyörgy várát is, amelyet 1703. november 30-án Thoroczkay Péter feladott Guthy István kurucainak. November 15-én Szebenben összeült az országgyűlés, de Rabutin letartóztatta a megjelent rendeket. A Gubernium tagjait, Bánffy György gubernátort és a számottevőbb nemesi családok tagjait Szebenbe internálta. Így került ide Thoroczkay Péter is a vár feladásáért.

De a császári csapatok sem tétlenkedtek: ellentámadásuknak megvolt az eredménye: báró Tige ezredes több győzelmet is aratott a kurucok felett. Ezt elensúlyozandó Rákóczi fejedelem a kuruccá lett Thoroczkai Istvánt tábornoki ranggal erdélyi seregei fővezérévé nevezte ki, és hadsereg élén 1704 telén az országba küldte.

Thoroczkai István hadseregével Belső-Erdély felé vonult. 1704. február 8-án Kolozsvár alá érkezett, február 25-én Tordán, március 1-jén Tövisen, március 3-án Enyeden volt. A hír hallatán a sikeresen hadakozó báró Tige ezredes elhagyta a Székelyföldet, és Kolozsvár felé vonult. Útjában elpusztította Nagyenyedet, mert a város – bízva Thoroczkai István seregeinek közelségében – megadásra kényszerítette a német helyőrséget (1704 március). Mire Thoroczkai István megérkezett a város segítségére, már csak a romjait találta. Lakói Torockón lettek menedékre.

Nagyenyed elpusztítása után Tige ezredes ostrom alá vette Torockószentgyörgy várát is. A kuruc őrség hősiessen védekezett, a harcok során hősi halált halt Kovács Mózes hadnagy és Szakács Miklós. Thoroczkai István megkísérelte a vár felmentését, eredménytelenül. Tige az elfoglalt várat 1704. március 15-én felrobbantatta. A császáriak azonban nem kímélték meg a szomszédos Torockót sem.

1704 nyarát Thoroczkai István és serege váltakozó szerencsével harcolta végig. A fővezér nemcsak a labancokkal, hanem az ellene áskálódó alvezére, Pekry Lőrinc ármánykodásaival is meg kellett, hogy küzdjön. Pekry a Szász universitas küldötteit arra akarta rábírní, hogy folyamodványban tájékoztassák a fejedelmet Thoroczkai István alkalmatlanságáról, és őt ajánlják a fővezéri tisztségre. A Segesváron összegyűlt szászok erre nem voltak hajlandók.

1704. szeptember 11-én Thoroczkai István 3500 katonáját Szeben mellett rajtaütésszerűen megtámadta Rabutin tábornok, és súlyos csapást mért a kurucokra. A menekülő sereget Thoroczkai István ágyútűzzel és kardlapozással próbálta meg visszafordítani, eredménytelenül. Ő maga is életveszélybe került, fáradt lova nem tudta az útjában lévő árkot átugrani. Thoroczkaynak nyoma veszett a csatatéren, később halálhírért keltették.

A szebeni vereség után Rákóczi felmentette Thoroczkai Istvánt tisztsége alól, de helyette nem Pekry Lőrincet, hanem Forgách Simont nevezte ki fővezérré.

1705 telét és tavaszát Thoroczkai átbetegeskedte, katonai pályája azonban nem szakadt meg, s a közéletből sem vonult vissza. A fejedelem beiktatása után, 1707 májusától tagja lett az Országtanácsnak, sőt elnöke az összegyűlt rendeknek is. Nem sokkal beiktatása után azonban Rákóczi ügye hanyatlani kezdett, nemcsak Erdélyben, de Magyarországon is.

1708 elejére Erdély ismét a császár fennhatósága alá került. Nyilván Thoroczkai István számára sem hozhatott kedvező fordulatot a fejedelem ügyének rosszra fordulása. 1710 végén moldvai emigrációba kényszerült. Nem sokkal visszatérése után, 1712-ben halt meg, sírkövének felirata szerint 63 éves korában.

Hogy teljes képet alkothassunk Thoroczkai István életéről, röviden foglalkoznunk kell családi körülményeivel is. Kapy Borbálával kötött házasságából több gyermeke született és érte meg a felnőttkort: János, György, István, Sámuel, Mihály és Kata – ez utóbbi ifjabb Teleki Mihálynak lett a felesége.

A család nagy árat fizet Thoroczkai István közszerepléséért és a fejedelem iránti elkötelezettségéért. 1704. február 3-án Rabutin elfogatta Kapy Borbálát, leányát és fiait, megtiltva nekik Szeben elhagyását. Thoroczkai István hajthatatlan magatartása miatt az elfogottakkal szemben alkalmazott bánásmód csak rosszabbodott. Rabutin a család férfi tagjait börtönbe záratta, a nők házi fogságát szigorította, fegyveres katonákat állítva ajtajuk elé.

Rabutin rosszindulata Thoroczkai Istvánnal szemben nyilvánvaló: míg a várat kuruckézzre adó Thoroczkai Péter óvadék ellenébe szabadon mozoghatott a városban, Thoroczkai Jánost (a tábornok fiát) még felesége sem látogathatta meg börtönében. A császáriak kíméletlen viselkedése odáig terjed, hogy a család halottaira sem voltak tekintettel, meg akarván akadályozni Thoroczkai István másfél éves unokájának tisztességes eltemetését.

A családját ért bánatalmak ellenére Thoroczkai István nem volt hajlandó kapcsolatot tartani Rabutinnal, egyezkedni vele még kevésbé. A császári fővezér értesére adta, hogy feleslegesen keresi fel őt leveleivel. (Ugyanezt nem mondhatjuk el Pekry Lőrincről.) Magatartásának fiai és felesége látták kárát, hiszen a császáriak szigorították fogvatartásuk körülményeit. Bevallása szerint Thoroczkai István vonakodott elfogadni a fővezérséget, mert számított családjá üldöztetésére. E tekintetben említésre méltó továbbá fiának, Thoroczkai Jánosnak a beszélgetése Bánffy György gubernátorral. A fogoly Thoroczkaiak 1705 júliusában 4000 forint ellenében elhagyhatták a börtönt. Bánffy rá akarta venni Thoroczkai Jánost, hogy apját próbálja a császár pártjára állítani. Thoroczkai János nem utasította ugyan el a gondolatot, ám pár napi megfontolás után azt válaszolta a gubernátornak, hogy – megbeszélve a dolgot édesanyjával – arra a következtetésre jutottak: nem találnának olyan embert, aki Thoroczkai Istvánt eltéríthetné szándékától.

Szószerk – Úrasztala – Szerartások

KATONA DÉNES

ISTEN LELKE LAKOZIK BENNETEK

„Nem tudjátok, hogy ti Isten temploma vagytok, és az Isten Lelke bennetek lakik?” (1Kor 3,16)

A *templom* szó hallatán felemelő, nagy ünnepek emlékei: nyugalom, összhang, az Istennel és egymással való bensőséges találkozásaink élményei ébrednek fel bennünk.

A bibliás ember e szóra Salamon ékes templomára gondol: 80 ezer kőfejtőre, 70 ezer teherhordóra, 3600 felügyelőre, egyházunk össz-lélekszámát dupláján is meghaladó kétkéziék és szellemiek nagy erőbedobására, a cédrussal, ciprussal, ébenfával, arannyal, ezüsttel, rézzel, vassal, karmazsinnal díszített, pompát, gazdagságot sugárzó templomra – melynek láttán „Dél királynője” is elámul.

De hol volt benne az Isten, mikor a szentek szentjében elhelyezett frigyládában sem volt más, mint két kőtábla, amint a krónikástól tudjuk.

De épp ez volt Salamonnak és korának nagy felfedezése, előrelátása és bölcsessége, hogy a Mózes által megtalált „hordozható Istent” nem fosztották meg mozgásterétől, nem törték az idő kerekébe, nem keverték el érzéketlen anyagba, hogy abba dermedjen bele! Bölcsőbbek voltak, mert különbséget tettek a teremtő Szellem és a teremtett anyag között!

Hiányosnak, üresnek, élettelennek érezték ők is e templomot. Már a tervezők is rájöttek arra, hogy ezüst, arany, kő, márvány, ében – csak egyik helyről a másikra költöztetett, idomított anyag, óriási értékhalmoz, amiben minden benne van ugyan, ami embertől csak telik, egy azonban hiányzik belőle: az Isten.

Őt az Írás, a Törvény, a Tízparancsolat, pontosabban ennek szelleme vitte be a templomba, és ettől lesz szent a hely, az alkotás egyeteme, vagyis ettől lesz a templom – Templom! Most már benne van az anyagon túli, az időn felüli, a térhez nem köthető, az Isten, a Szellem, az anyag rabságából kiváltott makulátlan: a Szentség. Az Isten szellemi és erkölcsi természetének felismerésével és megragadásával olyan rendszert fedezett fel a zsidóság, és tökéletesített a próféták sora – beleértve Jézust is –, amelynek segítségével a Világszellem kisugárzásait feldolgozhatta az értelemben, „monitorizálhatta” a képzeletben, kihangosíthatta a lelkiismeretben, és elő-visszahívhatóvá tette az emlékezetben! Hát nem csodá-

latos? – anyag és szellem ilyenén elvegyülése és tiszta szétválása, körforgása, teremtése és újraterepítődése a Mindenségben.

Nos, azt mondja az apostol: ezek vagytok ti, anyag és szellem csodás keveréke – Isten temploma, mert „Isten lelke lakozik bennetek.” És ez nem valamilyen apostoli elragadtatás, egyetlen gőg vagy szentségsértés, hanem tény, megfogható igazság.

Hogy megértsd, megérthesd, jöjj, testvérem, kerüljünk beljebb, lépj önmagadba, és lásd meg, hogy léted és éned mikrokozmoszában hány szorgos kőfejtő, teherhordó szaladgál megállás nélkül a vér áramán! Hány ürge ötvösmester és munkás forralja, kavargatja s önti formákba arcodnak mosolyát, hány kovács fűjtat, kalapál testednek alkatán, hány Prométheusz hordja szemedbe a fényt, hány emberi idegsejt strázsál bőröd alatt vagy csak ujjaid begyében, parancsra várva! Hány tudós, tervező, mérnök, gyógyító orvos, intő nevelő töpreng, alkot szünet nélkül homlokod mögött!

Joggal mondhatja bárki ezek után: ez mind szép és igaz, de hol van itt az Isten, a Lélek, a Szentség? Hiszen mindez csak építmény, ugyanolyan anyagghalmaz, mint Salamon temploma, sőt, annál is törekenyebb, szegényebb.

Ott van, Testvéreim, ahol ez a nyugtalan anyag rendszerbe szerveződik, életre kel, és öntudatra ébred... Ahol a fő gondolkodik, a szív érez, s az akarat alkotásba kezd. E hármass ténykedésünk jelzi ki, hogy lakhelyéül választott, templomává szentelt és letelepedett bennünk az Isten.

Hát ezek vagytok Ti: az Isten élő templomai! Sőt, ennél is többek, hiszen igazi kincseitekről még nem is beszéltem; nem szóltam a szeretetről, amelyben megfogantunk, e világra jöttünk, és amelynek gondoskodása nélkül világ árvái volnánk.

Nem szóltam jó szüleink, oktatóink, mártírjaink áldozatáról, akik tisztogatták lelkünk ablakát, hogy mindig élesen és minél messzebbre láthassunk.

Nem szóltam lelki nevelőinkről, akiknek tisztességünket, becsületünket, jellemünket köszönhetjük.

Nem szóltam a nagy családokról, az egyházzól, nemzetről, amelyek a testvérek közösségébe fogadtak.

Nem szóltam orvosainkról sem, vizsgasztalóinkról, jó és hű barátainkról, akik időnként visszaadták életünket, erőnket, egészségünket, örömeinket, reményeinket, hitünket.

És végül – szándékosan – egy szót sem szóltam Istenünkről, Atyánkról, aki gyermekévé fogadott, aki Lelkét megosztotta velünk, aki kevéssel tett kisebbé Önmagánál, de drágábbá minden színaranyánál, aki tisztességgel és méltósággal koronázott meg minket! Aki teremtményei közül *éppen minket* választott ki, hogy bennünk lakozzék s ezáltal Lelke szentséges templomává avasson bennünket!

Íme, Testvéreim, így, ilyenek és főként ennek látlak Titeket, magunkat a hivatás, a küldetés vagy a megbízatás tükrében: vissza nem téríthető hitelből épült, kamatmentesen megelőlegezett, gyönyörű Templomnak, akiben otthonra talált és jól érzi magát az Isten!

Ha tévedtem volna, Testvérem, ha önérzetedet bánatná e Rólad alkotott, eszményien finom vagy túlzottan drága kép, ha nem ismernél benne önmagadra, úgy tudd meg, hogy irántad érzett rokonszenvből és Isten remeke iránti tiszteletből tettem: hittel, szándékosan! De ha tévedtél volna eddigi életeddel, ha nem találnád legbelül az Istent, úgy halkán, csendben – mintha önmagunkban – mondjuk, imádkozzunk együtt, valljuk és lendüljünk munkába a költővel:

„Egy istenarc van eltemetve bennem,
Tán lét-előtti létem emlékképe!
Fölibe ezer réteg tornyosul,
De érzem ezer rétegen alul,
Csak nem tudom, miképp került a mélybe.

Egy istenarc van eltemetve bennem,
Néha magamban látom, néha másban.
Néha állok, mint fosztott ág, szegényen,
Ha rossz órámban eltűnik egészen
Alteregóm az örök vándorlásban.

Egy istenarc van eltemetve bennem,
A ráarakódott világ-szenny alatt.
A rámrakódott világ-szenny alól
Kihűlt csillagok hamuja alól
Akarom kibányászni magamat.

Egy istenarc van eltemetve bennem,
S most ásót, kapát, csákányt ragadok,
Testvéreim, jertek, segítsetek,
Egy kapavágást ti is tegyetek
Mert az az arc igazán én vagyok.”

(Reményik Sándor: *Istenarc*)

KISS GERGELY

CSELEKVŐ SZERETET*

„Ha embereknek vagy angyaloknak nyelvén szólok is, szeretet pedig nincsen én bennem, olyanná lettem, mint a zengő érc vagy pengő cimbalom.” (1Kor 13,1)

„Gyermekeim, ne szóval szeressünk, ne is nyelvvvel, hanem cselekedettel és valóságosan.” (1Jn 3,18)

Tudom, hogy már János, a szeretet apostola ajkáról elhangzott a legszebb prédikáció, hogy már Augustinus megírta: szeress, és tégy amit akarsz. Tudom, a főtanácsi beszédem alapgondolataként felolvasottak túl ismerősnek tűnnek, „lerágott csontnak”, amiről már unalomig beszéltek talán e szószéken is. És mégis, elgondolkodva, hogy milyen időszerű alapgondolatra lehetne felépíteni e főtanácsi beszédet: a felolvasott bibliai szavak mellett döntöttem. Mert úgy gondolom, érdemes és időszerű beszélni róla, a szeretetről. Főleg arról a szeretetről, amely cselekedeteinkben nyilvánul avagy nem nyilvánul meg, és a szeretetszolgálatról, amelyre akkor vállalkoztunk, amikor eldöntöttük, hogy részt veszünk az egyházépítő munkában. Mind, akik itt vagyunk, Dávid Ferenc követőinek valljuk magunkat, sőt, szellemi, lelki hagyatéka örököseinek, és az örökség, a tiszta jézusi kereszténység ügyét kívánjuk szolgálni. A tiszta jézusi kereszténység ügye nem jelent mást, mint Isten országa építését, ügyének szolgálatát. Isten országa pedig nem más, mint a szeretet és a békesség országa, és Jézus eme országról szóló tanításának középpontjában a szeretet áll, János első levelének fogalmazásában: a cselekvő szeretet. És mert a szeretet közösségformáló erő, hiánya a közösség bomlásához vezet. Nélküle olyanok leszünk, mint zengő érc vagy a pengő cimbalom.

Figyelve az elmúlt évi zsinat választási eseményeit, elnézve résztvevőinek, szereplőinek magatartását, az utóbbi időben, egyházunkban történeteket és a világeseményeket, úgy érzem, érdemes szót ejtenünk e központi kérdésről. És ennek kapcsán a bennünk hullámzó, néha dühöngő szeretetről is. A tiszta jézusi kereszténység ügye egységet kíván, mi pedig versengünk, torzsalkodunk veszélyeztetve a szeretet és egyházunk belső egységét. Mert gyakran hasonlítunk a vitatkozó tanítványokhoz: ki üljön Jézus országában a jobb, illetve bal keze felől, és a vitában, a versengésben a magunk hangjától nem halljuk a jézusi figyelmeztetést: „aki első akar lenni köztetek, az legyen a ti szolgátok.” Mert Isten országa ügyének felvállalása nem más, mint szeretetszolgálat. És csak akkor

* Elhangzott 2003. augusztus 28-án Kolozsváron, a főtanácsi istentiszteleten.

tudunk eleget tenni e kihívásnak, ha egyetlen percre sem lankad el bennünk a szeretet. Sajnos, – akárcsak a nagybetűs világban – egyre inkább lankadni lát-szik a szeretet, lassan, de észrevehetően fogyni kezdett és végül „a szeretet koldusaivá” válunk, mert hasonlók leszünk azokhoz, akikről ezt mondja a Korál együttesnek *A szeretet koldusai* című dala: „Te is elmegy mellettem, én is elme-gyek melletted, / és visszafordulni sincs idő. / Ki ne mondd, hogy szerettél, én is úgy hallgattam el, / mintha szégyen volna, hogy valahol, valamikor, valakit sze-rettem. / Hova futsz, állj meg és nézd a szeretet koldusait. / Egyetlen percre nézz körül. / Ne rohanj, állj meg, és nézd..., / Ne sírj, hogy itt állsz egyedül! / Talán van még egy lehetőség, talán van még egy esély, / hogy egy kicsivel job-ban figyelj rám, én egy kicsit jobban figyelek rád.”

Mielőtt még az egyedüllét bánatának könnyeit kellene törülnünk, mert a kö-nyöklő küzdelemben magunkra maradtunk, vegyük észre, hogy gyakran elme-gyünk egymás mellett, nem figyelünk egymásra, pedig a szeretet feltételezi az egymásra figyelmet, a segítőkészséget. Csak amikor magunkra maradtunk, akkor döb-bentünk rá, milyen jó volna hallani legalább egy jó szót, a szeretet szavát. De nem halljuk – vagy csak nagy ritkán. Szavainkból ritkán csendül ki a szere-tet. Még messzebb állunk a szeretetből való cselekvéstől, s ha cselekszünk is, részrehajlóan tesszük. Csak időnként jut eszünkbe, hogy tennünk kellene vala-mit szeretetből, hogy valami jót is cselekedjünk, s akkor is csak szűk körben, mintha korlátai lennének a szeretetnek, s nem lenne egyetemes jellege.

Huszár Sándor kórház-látogatási élménye kívánczik ide még a '80-as évekből. Az év utolsó napján egy anya által elhagyott szép és kedves ötéves gyermek számára kívántak a kórház alkalmazottai szeretettestét varázsolni. A gyermek mindenkit elbűvölt, és vagy tíz pótmamát szerzett magának. Mert aki csak meg-látja, beleszeret. És a gyermek, Zolika, mamának szólítja a kórház valamennyi nő tagját, mindenki igyekszik a kedvében járni. Orvos és alkalmazott csoma-gocskával a kezében siet egy ajtó felé, ahol természetesen ott a gyermek van. Az író elbűvöli ez a kollektív szeretet, és igyekszik, hogy ő is megnézze a gyermekeket, amikor egy félreeső sarokban egy másik gyermeket fedezett fel. „Volt a kifejezésében valami határozott bambaság is, ahogy hosszan, szót se szólva rám bámult – írja Huszár. – Engem a ruhája zaklatott fel. Egy szinte fel-nőttnek való pizsama fedte méternyi magas, vézna testét. Összeszorult a szívem, és szükségét éreztem annak, hogy szóljak hozzá. Közelebb mentem, szóltam hozzá magyarul, románul, de nem szólt. Ekkor az a gyanúm támadt, hogy talán a szeretet szava fogja szóra bírni, lehajoltam hozzá és megsimogattam az arcát. Valaki megszólalt a hátam mögött: »tessék hagyni, nem hall – mondja az illető –, küldöm a nővért.« Nem a száraz, elutasító hang döb-bentett meg. Egyéb. Az, hogy a nagy, fekete, szomorú szemekben hirtelen könnycsepp jelent meg. Az arc, a tartás változatlan volt, a lélekben omlott össze valami. Talán épp a simo-gató tenyér hatására. Hisz úgy lehet, ő is árva. Eddig jutottam, mikor rájöttem, hogy a gyermek megmozdul. Hozzám jön, megfogja a kezemet, és húz magá-

val. Engedek a húzásnak. De csak az iméti, olyan forgalmas ajtóig kell men-
nem. Ott a gyerek elengedi a kezem és kitárja Zoltika kórtermének ajtaját. A fe-
hér éjjeliszekrényen apró télifát pillantok meg. És egy ajándékkal tele ágyat. És
egy gyereket, aki az ágyon trónol. És a hódolókat fogadja. A kis néma akkor
már nem az ünnepetet nézte, hanem engem. Valami alaktalan hang is elhagyta
a torkát. Valami rettenetesen fájdalmas, panaszos hang. Álltam. Elakadt léleg-
zettel. Nézttem a gyermeket és segítségért akartam kiáltani. Úgy éreztem, meg-
fulladok a körülöttem hullámzó szeretet tengerében.”

Bizony, gyakran vagyunk részrehajlók, gyakran szűk látókörű a szeretetünk,
és gyakran hullámzó. Másoktól várjuk a szeretet felénk áradását, de magunk rit-
kán kívánjuk azt másokkal cselekedni.

Ki vagyok én, s hogy merészelek így beszélni? Lelkész vagyok, aki – miután
reál beállítottságú diákból lett lelkész – a rockopera szavait parafrázálva el-
mondhatja magáról: „Lelkész vagyok Uram, a te akaratokból”. Mert úgy lettem
lelkész, hogy megértésre, szeretetre vágyva, akkori meggyőződésem szerint a
szereket intézményéhez, az Egyházhoz menekültem, az igazságtalanság és gyű-
lölet elől, mert fülembé csengtek Babits Mihály *Zsoltár gyermekhangra* című
versének szavai, amelyet a leégett kökösi templom megsegítésére rendezett Dá-
vid Ferenc-ünnepélyre a még olvasni nem tudó gyermeknek megtanítottak, és
amely így hangzik: „Kard ha csörren, vár ha csobban, csak az ember vétkes ab-
ban. Az Úristen örök áldás, sír, élet és virágzás.”

Az élet pedig csak szeretetben tud virágozni, és az Isten- és emberszeretetet
hirdető egyház csak a szeretet intézménye lehet, és kell, hogy legyen. Azt sze-
retném, ha valójában a szeretet intézménye lenne, szeretetközösség maradna a
mi Unitárius Egyházunk. És azzá lehet, mert mindannyiunkban él a szeretet-
vágó. A szeretet utáni vágyakozással nem vagyunk egyedül, és nem is újkeletű,
hiszen már sokan megfogalmazták. De legszebben Ady Endre, amikor így írt:

„Sem utódja, sem boldog őse,
Sem rokona, sem ismerőse
Nem vagyok senkinek.
Nem vagyok senkinek.

Vagyok, mint minden ember: fenség,
Észak-fok, titok, idegenség,
Lidérces, messze fény.
Lidérces, messze fény.

De, jaj, nem tudok így maradni,
Szeretném magam megmutatni,
Hogy látva lássanak.
Hogy látva lássanak.

Ezért minden: önkínzás, ének,
Szeretném, hogyha szeretnének
S lennék valakié.
Lennék valakié.”

Tudom, a szeretet utáni vágy megvan bennünk, és ezzel a vágyunkkal nem vagyunk egyedül, de ez nem elég; nem elég csak vágni a szeretetre, tenni is kell érte, nem csak szóval, nyelvvel, de cselekedettel, igazi jézusi étellel.

Szép, szép elméleti szavak ezek, de egyáltalán megvalósíthatóak, s ha igen, hogyan? – merülhet fel a kétség. Mielőtt lemondóan legyintenél, hadd mondjam el, hogy lehetséges. Lehetséges és egyszerűbb e megvalósítás, mint gondolnád.

A '90-es évek derekán történt. Hittanórán a szeretet kettős parancsolatát tanultuk. Elmondtam a gyermekeknek, hogy Jézus nemcsak tanította a Tízparancsolatot, de gyakorolta is a szeretetet, és szeretettel hajolt le a gyermekekhez is. Előkerült az ének is: Jézus szeret minden kicsi gyereket, téged is szeret. Óra végén az unitárius jelszó elmondása után egy szőke kislány felém tartott, azt gondoltam, mondani akar valamit, lehajoltam hát hozzá. Erre minden szó nélkül megpuszilt, egy kicsit megemelve a csöppséget én is megpusziltam, és ekkor egy másik gyerek érkezett, mondván: nekem is. Ő is megkapta a pusztit, és akkor hangos kiáltással érkezett az egész osztály, mintha csak Gellérd Imre egyik beszédéből kölcsönözték volna a szavaikat: „Nekem is kell, nekem is”. És tudjátok, ki kérte a leghangosabban és ki volt legboldogabb a puszi után? Az a kisfiú, akit mostohaapja nevelt. Azóta a Székelyszentmihályon tartott hittanórák a jelszó után egy puszi és egy fejbúbra adott barackkal érnek véget, amelyért óra végén egymással versengve jelentkeznek az I–IV. osztály minden tanulója.

A gyermekek ösztönösen megéreztek: a Jézust követők táborában a szó és cselekedet összetartozik. S aki jézuskövető akar lenni, annak nem csak szóval, de cselekedettel is bizonyítani kell, hogy ő a szeretet, egyben Isten országának útját választotta. A szeretet útja Isten útja, és nincs más út. Az *István, a király* című rockopera szavai szerint: „Nincs más út, csak az Isten útja.”

Ezen az úton figyelni kell egymásra, szavainkat és cselekedeteinket összhangba kell hozni. Még akkor is, ha sérelmeink, fájdalmaink mást sugallnak. A különböző sérelmek és fájdalmak háttérbe szorítják a szeretetet. De kinek nincs valami sérelme, fájdalma, panasza? Ha egyenként megkérdeznénk, mindenkinek volna miért háttérbe szorítania a szeretetet, és se vége, se hossza nem volna a panaszoknak.

A jézusi szeretetnek az a titka, hogy nem a maga sérelmét, fájdalmát helyezi előtérbe, hanem minden emberét, Isten minden gyermekéét, és az istengyermekek felé áradó szeretetet. Amikor ezt mondom, Jézusnak a kereszten mondott szavaira gondolok, amelyet édesanyjához intézett: „Asszony, ímhol a te fiad!”, és a tanítványhoz szólókat: „Ímhol a te anyád.” Sérelmeink, „világfájdalmaink”, igazságaink hangoztatása helyett Garai Gábor magatartását próbáljuk követni, aki így vall egyik versében:

„Nem mutatom sebeim az utcán, úgy zenélek, mintha semmim sem fájna.
Nem kérek alamizsnát – úgyse tudnám meghálálni.
Fázom, s várok a nyárra, amikor jut majd napból, szeretetből nekem is, akkor is,
ha nem könyörgök.
Nem alázatból, nem félelemből építem gyöngé hajlékom e földön, de építem
s vakolom szerelemmel
kételyes hitből, bizonyos halálból.
Világot gyújtok, ha betér egy ember, s mond valami igazat a világról.”

Amikor a tiszta jézusi kereszténység ügyét, unitárius hitünk, vallásunk, egyházunk, megmaradásunk fenntartása, megtartása ügyét felvállaljuk, annak nem mindig könnyű munkáját végezzük, legyünk tekintettel egymásra, figyeljünk egymásra, és minden dolgunk szeretetben menjen végbe. Szentírásunk szavai szerint: „Gyermekeim, ne szóval szeressünk, ne is nyelvvel, hanem cselekedettel és valóságosan.”

Ámen.

JAKAB DÉNES

„SZÍVEMET HOZZÁD EMELEM!...”*

„Emeljük föl szívünket és kezünket Istenhez, aki a mennyekben van!” (Jeremiás siralmi 3,41)

Mi, akik az év minden ünnepi pillanatában különböző templomokban imádkozunk, ma együtt imádkoztunk, a szoltár szellemében és dallamával emelkedünk Istenünk közelségébe: „Szívemet Hozzád emelem...” E fenséges pillanatban fenséges gondolatok és érzelmek kifejezésére érzek indíttatást.

Előbb azonban kitekintek a templomablakon, visszanézek a hétköznapokra, oda, ahonnan idejöttünk. Nem tehetek mást, kimondom: bizony eléggé közönséges és hétköznapi, túlságosan is földi az az élet, amelyben élünk. Így lesz belső parancsszó, „végtelenbe nyúló ünnepi harangzengés” a próféta felhívása: „Emeljük föl szívünket és kezünket Istenhez, aki a mennyekben van!” A felémelt kéz az imádkozás éber keze. Olyan, mint az összekulcsolt kéz, olyan, mint a térdre borulás és az imádkozás többi külső kifejezési formája.

Amikor a próféta azt mondja, „emeljétek fel szíveteket és kezeteket” az ég felé, akkor az Istennek őszinte, „lélekben és igazságban” való imádásához kíván elvezetni minket is. Úgy érzem, mintha azt is mondaná: ne csak kezetek mozdulatán lássék, ne csak külsőtök mutassa, ne csak szátok mormolja! Imádságotok legyen őszinte, lélek szerinti Isten-felé-fordulás! Külsőtök és bensőtök jelezze a Vele való kapcsolatot!

Akik pedig teljes szívvel, teljes lélekkel, teljes elmével és teljes erővel nyújtják kezüket Isten felé, azok előtt fenséges út nyílik meg, amelyen elérhető Isten felénk nyújtott keze. Így, kézen fogva emeli fel Isten az imádkozó embert a hétköznapok fölé. Így lesznek a hétköznapokban élő embereknek gyakori fenséges pillanatai.

Az Isten kezét fogva a vallásos ember megmenekül attól, hogy belekeveredjen a hétköznapok világába. Az Istennel való állandó kapcsolat segít felemelkedni a porból.

Kedves Atyámfiak, Testvéreim, ünneplő Gyülekezet! Mi, lelkesek hivatásunknál fogva imádkozó emberek vagyunk. Istennek lélekben és igazságban való imádását hirdetjük és éljük. Az egyházközségi gondnokok, presbiterek is vallásos, egyházszerető emberek. Ám mindenkor tudatában kell lennünk annak, hogy a föld nemcsak tiszta búzát, de konkolyt is terem; nemcsak otthonunk, de gyarlóságaink melegágya is: „ápol és eltakar” ugyan, de ott gyűl össze a szemét és a por is.

Nekünk lámpást adott kezünkbe az Isten. Ezért egy régi, ismert megállapítással fogalmazom meg a követelményt: a világítótoronynak, hogy világítani tudjon, magasra kell emelkednie a hullámok fölé.

* Elhangzott 2004. jún. 26-án, a II. negyedévi köri közgyűlésen a székelykeresztúri unitárius templomban.

Nekünk is magasra tartva kell hordoznunk Isten lámpását, és nem szabad elkeverednünk a minket körülvevő hétköznapi élet földi tényezői között. Amikor ezt kimondom, nem a közönséges, emberi bűnökre gondolok. Az csak természetes, hogy ezektől elfordulunk. Nem a Tízparancsolatban felsorolt tiltásokat sorolom elő, mert természetesnek tartom, hogy ezeket tiszteletben tartjuk, kötelező érvényüket nem vitatjuk. A közönséges bűnök mellett annyi minden van, ami hozzájárul ahhoz, hogy tekintetünket, szívünket – kezünkkel egyetemben – elfordítsuk az isteni dolgokra való odafigyeléstől.

Úgy érzem, ki kell mondanom: nem szabad összetévesztenünk a haladást, a modernséget a Nyugatról jövő idegen hatással.

Nem kell összetévesztenünk az állampolgári kötelességet egyházi önállóságunk feladásával.

Önazonosságunk megőrzése rendjén nem szabad elvesznünk a napi politikai csatározások útvesztőjében, hogy a pártoskodás dühében egymás ellenségeivé váljunk.

Nemzetiségi elnyomásunk nem vezethet a másik nemzet iránti gyűlölethez.

Élni akarásunk nem lehet egyenlő a haszonelvűséggel, amelynek a pénz hajszája a következménye, majd annak folytatásaként a megvesztegetés és a harácsolás.

Az ember méltósága nem azonos a pozícióba-jutással és a méltóság nem egyenes arányban nő a ranglétrán való felkapaszkodással.

Különbséget kell látnunk az erkölcsi érték és a valutaárfolyamok között.

Szabadelvűségünk nem vezethet a langyos közömbösségig a hitbeli kérdések mellett való kiállásban.

Napjainkban az elvilágiasodás, az egyháztól való elidegenedés nyilvánvaló – gyülekezeteinkben és nemzetközi fórumokon egyaránt. Gyermekeink az úrasztala előtt szívre tett kézzel esküsznek: hiszem és vallom... ígérem és fogadom, de olyan ritkán láthatjuk őket a gyülekezeti életben! Nemzetek, országok, régiók hatalmasai a Bibliára teszik kezüket, amikor felesküsznek, de legtöbb intézkedésük aztán elmarad a Biblia szellemétől.

A készülő Európai „Alkotmányba” a többség már nem tartja érdemesnek bevenni egy félmondat erejéig e földrész keresztény vonatkozásaira való utalást.

Ezért időszerű nekünk, egyházi képviselőknek a prófétai üzenet: „Emeljük föl szívünket és kezünket Istenhez, aki a mennyekben van!” Következétesen és öntudatosan tartsuk mindig szem előtt hivatásunkat. Földi dolgok között, mindennapi életünk létfeltételeivel bajlódva ne feledjük, hogy az Isten akaratát szem előtt tartva tudunk a felszínen maradni, örök értékeket gyűjteni, jó lelkiismeretet szerezni, megnyugvást találni.

S ha eltévednénk a földi dolgok között, mindig jusson eszünkbe Isten felé közeledni. Így lesznek egyre gyakoribbak fenséges pillanataink, nemcsak ritka ünnepi találkozások rendjén, de mindennapi munkánk végzése közepette is.

Ámen.

VASS MÓZES

Kapuink, útjaink*

„Mert szoros az a kapu, és keskeny az az út, amely az életre visz, és kevesen vannak, akik azt megtalálják.” (Mt 7,14)

Mindannyian vándorok vagyunk e földi élet rövid és keskeny útján.

Mint minden vándornak, nekem is a vállamon van az átalvetőm – a palást alatt. Első rekeszében van a könyvek könyve, a *Biblia*, a másik részében Orbán Balázs könyve, *A Székelyföld leírása*. Ma ehhez a helyhez ez a kettő hívott: a hit és a szülőföld szeretete. Én is hívlak, jöjj, légy ma az én vándortársam, bárhol élsz a nagyvilágban! Legyen eszményképünk Jézus, mert ő is vándor volt harminchárom évig, a keskeny úton Názárettől Jeruzsálemig, a Golgotáig. Minden vándor a bölcsőtől a megállásig mehet csupán. Nem kérdezhetem meg tőled az utadat, azt sem, mit cipelsz az átalvetődben, kincsedet, vagyonodat, életed keresztjét? De azt megkérdezhetem mint vándortársad: milyen érzés van a szívedben és a lelkedben? Kik voltak előtted? Kik jönnek utánad? S kik állnak őseid közül a hátad mögött, akik a cselekedeteidre tekintenek?

Itt van a vándorok mellett a szejkei tó, legyen ez mától a Genezáret tava, s itt van a talpunk alatt ez a történelmi domboldal, legyen ez a Hegyi beszéd helye minden esztendőben, amikor egy-egy lelkész elmondhatja Istent dicsőítő és magasztaló gondolatait.

Itt vannak jobbra tőlünk a székelykapuk – legyenek ezek a Bibliában emlegetett szoros kapuk, sorsunk kapui, életünk keskeny útján. Nekünk unitáriusoknak a jézusi ünnepek mellett van egy őszi hálaadási ünnepünk is, szeptember utolsó vasárnapján, s íme, lett és van együvé-tartozásunknak is egy ünnepe, a nyár derekán. Majd néhány nap múlva, augusztus 20-án az összmagyarság ünnepe is a kereszténységre és Szent Istvánra fog emlékeztetni.

Ezen a mai úton, ahogyan erre jöttünk, szerettünk volna látni egy székely átalvetős asszonyt és egy magvető embert, aki az elvetett búzamagvak után már kalangyába rakta volna a kéréket, munkájának gyümölcsét, a kenyér magvát. Értitek, kikről beszélek! Ők tették asztalunkra mindennap a kenyeret és az eledelet, s ők vetették el lelkünk láthatatlan mezejére a hit magvát, Isten imádatát.

Szerettük volna mi, vándorok úgy látni falvaink kapuit, ahogyan a keresztbe tett seprűvel, a becsületesség jelével hagytuk, amely azt jelentette, hogy a gazda nincs odahaza. Elment egy napra imádkozni a homoródfürdői búcsúra vagy a szejkei dombra.

* Elhangzott 2004. augusztus 14-én a VI. szejkefürdői Unitárius Világtalálkozón.

Szerettünk volna sok-sok falusi gyermeket látni, amint jönnek a harmatos fűben. Mezítláb jönnek, s aztán megállnak az étető kútnál, hogy megmossák lábukat, felhúzzák cipőjüket, s feljöjjenek a Kossuth Lajos utcáján csodálni a templomot és az iskolát – ahogyan mi jöttünk gyermekkorunkban.

Szerettünk volna látni még borvizes szekereket is cserépkorsókkal, ahogyan házszám szerint beadták a szejei étető borvizet.

Sok mindent úgy szerettünk volna látni, ahogyan ezelőtt 50–60 esztendővel volt, de vándorlásunk sok változást hozott. Hiába zörgetünk falvaink kapuin, mert minden harmadik kapu be van zárva, a ház vakolata és talpzata minden negyedik kapun belül omladozik, az emberek a minden ötödik kapu előtti keskeny útról a széles autópályák felé, Nyugatra költöztek el.

Valahányszor elgondolkodom a keskeny úton, amely az életre visz, mindig elkezdem visszabontogatni emlékeim aranyozott fonalait, azokat a szálakat, amelyeket az élet öröme és nehézsége font be gondolataim közé évtizedeken keresztül.

Ahogyan ma jöttem egy más megyéből székely városunk fele, Orbán Balázs kapui mellé, emlékeim árnyékai kísérték végig. Az én emlékeim főleg akkor szaporodtak meg, amikor szülőfalum keresztútjához értem, amely ezelőtt 42 esztendővel elbocsátott a jézusi keskeny útra. Akkor választhattam volna egy széles utat is, amelyen barátaim jól haladtak, de már akkor éreztem, hogy az igazi életre csak a keskeny út visz el. Azon az első utamon – Brassó felé – talán átmásztam az ég kapuja alatt: egy szivárvány volt látható a Nagy- és Kis-Homoród völgye felett. Ama szép és pompás színek alatt fogadalmat tettem: Rád bízom életem, lesz ami lesz velem, törvényed szerint élek, Istenem.

Isten törvényéről Wass Albert így fogalmazott: „Az igazság, az összhang, a szépség a mindeneket összefogó és egybekapcsoló nagy együttműködés törvénye, melynek összhangjában az óriási naprendszerek épp olyan fontosak, mint a legapróbb porszemek. Ez a megdönthetetlen erejű törvény az, amit ősi magyar szóval Istennek nevezünk.

Az Isten törvénye: a jóság és szeretet törvénye, az örökkévalóság törvénye, az élet törvénye is. Valahányszor beállunk engedelmesen ennek a törvénynek a sodrába, és azt cselekedjük, amit ez a törvény tőlünk megkíván, mely bennünket létrehozott, és életben tart: akkor se nyomorúság, se betegség, se halál, se erőszak, se álnokság, se semmiféle földi hatalom nem győzedelmeskedhetik fölöttünk, de még csak meg sem félemlíthet bennünket. Ez a tiszta színigazság, magyarok. Ez az Úr szolgáinak öröksége és az ő igazságuk, mely tőlem való, így szólt vala az Úr...” (*Kard és kasza*, 408. old).

Jézus is erre utalt, amikor a következőket mondta tanítványainak: „És megismeritek az igazságot és az igazság szabadokká tesz titeket” (Jn 8,32), hogy keressétek „a szoros kaput és a keskeny utat, amely az életre visz”. (Mt 7,14). „Én vagyok az út, igazság és élet.” (Jn 14,6)

Ahány ember, annyiféle élet. Ahány élet, annyiféle törvény, annyiféle cél, annyiféle szándék, akarat. Nem lehet kiszámítani, ki milyen utat választ. „Egy

bizonyos, a sors útjáról letérni nem lehet.” (*Kard és kasza*, 133. old.) „Az elhívás és az isteni parancs elől elmenekülni sem lehet még a barlangok mélyébe sem.”

Előnkbe tárul a damaszkuszi út, amely széles volt ugyan, de a keresztényeket üldöző Saul előtt hirtelen elkeskenyedett – és ez a látomás az életre vitte őt... Megtért, és Pál apostol lett belőle.

A könyörülő szamaritánus a széles út mellett megvert és kifosztott embert visszahozta a keskeny útra a felebarát szeretetével, pedig azelőtt talán ellensége is volt.

A Jákób kútja mellett elvezető széles utat, ahol az emberek elkerülték egymást, Jézus keskeny úttá változtatta, amidőn a víz tükrében megmutatta a testvéri, felebaráti mosolyt az asszonynak.

Jézus utolsó jeruzsálemi útján könnyein át a Gecsemáné-kertben talán keskenynek látta az utat, de miután könnyeit letörölte, így szólt: Kitérnem Isten akarata elől nem lehet, vállalom a töviskoszorút, a szenvedést, a keresztre-feszítés fájdalmát és az utolsó sóhaját is.

De a jeruzsálemi széles útról most jöjjünk vissza, és zörgessük meg *történelmi* kapuinkat:

A wittenbergi vártemplom kapuja is szoros kapu lett, amidőn Luther Márton 95 tételét ráfüggesztette. A keskenyre formált jézusi útra vitte népe egy részét.

Kálvin János is egynéhány lépéssel előbbre vitte népét a reformáció keskeny útján.

A kolozsvári széles út Torda felőlről benyíló kapuja is megszűkült, amint annak szegletkővéről Dávid Ferenc elmondta Isten üzenetét, s megismételte az országgyűlési kimondott szavait, hogy „A hit Isten ajándéka”.

A fejedelmi udvar kapuja is szoros kapu lett, amikor János Zsigmond Dávid Ferencet meghívta udvari papjának – és maga is unitárius lett.

És vajon nem volt-e nagyon is „szoros kapu” a dévai vár börtöncellájának ajtaja is, amelyen át Dávid Ferenc egyházalapítónk eljutott az örök élet fenséges boltíve alá?

Munkásságával, nyugvóhelyével, székelykapuival Orbán Balázs is a hitet, az igazságot, az egyházszeretetet hagyta ránk örökségül.

Az Udvarhely központjában levő új „bejárat” és annak néhány méteres útja is az életre viszi a belépőt az Emlékezés parkjába. Ezen a szoros kapun ma nem zörgettem, hanem alázattal beléptem nagyjaink elé és a „Vándor székely” mellé.

A vándor székelyek és vándor magyarok közül, akik átmentek a szoros kapun, és megmaradtak istenhitükben a keskeny úton, sokan (többé-kevésbé elismert) tudósokká váltak itthon. Vagy Nobel-díjat kaptak az idegenben.

Tudom, most is vannak közöttünk idegenből hazajött keresztény testvérek. Én most titeket egyik legszebb énekünk szavával köszöntelek: „darumadár-sorsú” barátaink, akik mindennap hazaszálltok a boldogságkereső utatokról, mert érzitek, hogy igazi boldogok csak itt lehettek, ahol bölcsőtöket ringatták a

szülői házban. Vigyétek üzenetemet az idegenbe a többi „darumadár-sorsú” vándornak, hogy mindig várja ez a hely őket is.

Ott fent a dombon évezredek óta vadalmafák vannak, s nem pusztultak ki. Annyi bajt, nehézséget és keserűséget megízlelő székely népünk sem semmisült meg az évszázadok folyamán szülőföldjén, mert gondolatainkban, tudásunkban, adottságainkban, kezügységünkben „Isten kiválasztott népe voltunk és vagyunk ma is”.

Imába illő költői szavakkal zárom mondanivalómat:

„Uram, adj békességet a Kárpátok között,
Sehol még földet annyi könny s vér nem öntözött.
Sehol még annyi színes álom nem fakadt,
s árvábbak prófétáink sehol sem voltak.
Sehol annyi virág és sehol annyi bánat,
szerezd jobban, Uram, az én szegény hazámat.”

(Wass Albert: *A bujdosó imája*)

Ámen.

GYERŐ DÁVID

KELJ FEL, ÉS JÁRJ!

Egyházi beszéd őszi hálaadásra

Néhány nap múlva ismét elment Kapernaumba, és elterjedt a híre, hogy otthon van. Erre olyan sokan gyűltek össze, hogy még az ajtó előtt sem volt hely; ő pedig hirdette nekik az igét. Oda akartak hozzá menni egy bénával, akit négyen vittek. Mivel a sokaság miatt nem fértek a közelébe, megbontották annak a háznak a tetefjét, ahol ő volt, és nyílást vágva leeresztették az ágyat, amelyen a béna feküdt. Jézus pedig látva a hitüket, így szólt a bénához: „Fiam, megbocsáttattak a bűneid.” Ott ültek néhányan az írástudók közül, és így tanakodtak szívükben: „Hogyan beszélhet ez így? Istent káromolja! Ki bocsáthat meg bűnöket az egy Istenen kívül?” Jézus lelkében azonnal átlátta, hogy így tanakodnak magukban, és ezt mondta nekik: „Miért tanakodtok így szívetekben? Mi könnyebb: azt mondani a bénának: »Megbocsáttattak bűneid!«, vagy azt mondani: »Kelj fel, fogd az ágyadat, és járj?!« Azért pedig, hogy megtudjátok: az Emberfiának van hatalma bűnöket megbocsátani a földön – így szólt a bénához: – Neked mondom, kelj fel, fogd az ágyadat, és menj haza!” Az pedig felkelt, azonnal felvette az ágyát, és kiment mindenki szeme láttára; úgyhogy ámulatba estek mind, dicsőítették az Istent, és ezt mondták: „Ilyet még sohasem láttunk.” (Mk 2,1–12)

A ma felolvasott bibliai rész bevezető versei („Néhány nap múlva ismét elment Kapernaumba, és elterjedt a híre, hogy otthon van. Erre olyan sokan gyűltek össze, hogy az ajtó előtt sem volt hely; ő pedig hirdette nekik az igét.”) az őszi hálaadás, és általában a keresztény ünnep emberi vonásait fogalmazzák meg. Először, hogy aki őszi hálaadáskor igazán ünnepelni akar, az menjen oda, ahol otthon érzi magát, ahol a leginkább el tud csendesedni, önmagába nézni, számot vetni az életével, és választ találni a hogyan tovább-okra. Másodsor, hogy ilyenkor nem egyedül, hanem közösségben kell ünnepelni, ahová annyian jönnek haza, hogy még az ajtó előtt sincs hely, ahol az ember érzi, hogy nem önmagának él, hogy élete másokéval összefonódik, s e kötelék által részévé válik önmagánál valami nagyobbak, többnek, jobbnak, erősebbnek, hatalmasabbnak. Harmadszor pedig az ünnepi együttlét az isteni jelenlét által teljesedik

ki, ahogy az evangélium írja, az ige hirdetése által, azáltal, hogy az emberi élet és az isteni élet az ünnepben találkozik.

A beszédem alap gondolatául választott bibliai történet tulajdonképpen ezen isteni valóságnak az emberi világban való megjelenéséről szól. Jézushoz az istentiszteletre egy bénát vittek, hogy azt meggyógyítsa. A tömeg miatt az ágyat nem tudták közel vinni Jézushoz, de mert hittek a gyógyulásában, a tetőn engedték le hozzá. Jézusnak ez a hit elegendő is volt: azt látván, kinyújtotta kezeit, és meggyógyította a bénát. Mielőtt tovább folytatnók a történetet, gondolkozzunk el az eddigieken. A mai ember általában hitetlenkedve húzza fel a szemöldökét, amikor Jézus gyógyításairól hall, pedig a módszer, amit alkalmaz, egyszerű és hatékony orvosi beavatkozás. Jézus a test meggyengülését a lélek meghibásodásának, a bűn hatásának tulajdonítja, mert ismeri azt a lélektani folyamatot, ahol az elkövetett rossztett a lelkiismeret vádolása miatt a testi épség megtörésében fejeződik ki. A bűnöst bántja a bűne, annyira, hogy egészsége, épsége, fizikai ereje is odalesz emiatt.

Jézus azonban nemcsak a megbetegedés, megcsorbulás folyamatát ismeri, hanem a gyógyulását, a helyreállását is. Azt tanítja, hogy a bűnös a bűnbánat és bűnbocsátás révén képes megtisztulni bűneitől, a beteg ember képes meggyógyulni, csak akarnia kell. Ennek a gyógyulási folyamatnak a lépcsői a beismerés, hogy betegségem, elesettségem oka valami rossz, amit elkövettem, aztán a felismerés, hogy ezt igenis jóvá lehet tenni, helyre lehet hozni, végül a szükség, hogy ezt ki is fejezzem, láthatóvá is tegyem, akarjam, kérjem, hívjam a gyógyulást, a szabadulást, a segítséget. Jézus tanítói munkássága során gyakran bebizonyította ennek a folyamatnak az életképességét, a valóságát. „Fiam, megbocsátattak bűneid” – mondta az eléje cipelt bénának is.

Az őt hallgató emberek azonban nem mindig értették meg azonnal ezt a folyamatot, s bár látták a hatását, gyakran hitetlenkedésüknek adtak hangot. „Hogyan beszélhet ez így? Istent káromolja! Ki bocsáthat meg bűnöket az egy Istenen kívül?” – kérdezték azok is, akik tanúi voltak a béna meggyógyításának. Jézus válasza jó példája volt annak, ahogyan tanításait az elméletek elvontabb szintjéről kiindulva a gyakorlati élet terén bebizonyította. Elmondta, hogy a bűnbocsátat egyet jelent a gyógyulással, a megtérés egyet jelent az ember eredeti, egészséges állapotának a helyreállításával, a hit, a szeretet, a megbocsátás pedig igenis képes az ember életében csodákat, helyesebben csodáknak tűnő valóságos életfolyamatokat művelni! Nemcsak az Istennek, hanem az emberfiának, az embernek is hatalma van a bűnöket megbocsátani a földön, s ezáltal a gyógyulást, a megigazulást, a szeretetet keríti hatalomra! „Neked mondom, kelj fel, fogd az ágyadat, és menj haza” – mondta szavai bizonyításául a bénának, s ezzel a hitetlenkedők megértették tanítását.

Az igazi kérdés ma azonban az, hogy vajon mi, az itteni unitárius egyház-község és, tágabban, ezen község lakói megértjük-e a tanítást önmagunkra nézve, és sejtjük-e, hogy miért éppen ez az alapja a mai beszédnek? Azért, mert ha

a mából visszanezünk az elmúlt 11 évre, vagy akár a politikai változások óta eltelt 15 esztendőre, egy olyan folyamatot láthatunk, amely ezt a közösséget sok szempontból a bénaság állapotába juttatta. Milyen a béna közösség? – kérdezhetitek. Olyan, mint a béna ember: magatehetetlen, mozgásképtelen, földhözragadt, ereje odalett, hite megtört, szeretete megfogyott, s élete a teremtés, az alkotás, az építés helyett a vegetálás, a helyben topogás, a várakozás állapotába zuhant.

Az őszi hálaadás ünnepének egyik alapvető tartozéka az önvizsgálat; e nélkül nem igazi, sőt hiábavaló az ünneplésünk. Tegyük hát a mai nagy kérdést terítékre, és nézzük meg, őszintén és jóakarattal, hogy melyek a közösségi bénaság összetevői, aztán pedig azt, hogy melyek az esélyei az e bénaságból való kigyógyulásnak? Az unitárius templom ölén első megállapításunk nem lehet más, mint az, hogy a béna közösségnek béna a hite. Valaha e falu népe más erejű egyházszeretről, áldozatkészségről, odaállásról, templomba járásról volt híres, mint ma. Először a hit erejét kell életre kelteni az emberben: a hitét, hogy a vallás, az egyház, s az általuk képviselt értékek nélkül nem tud egészséges, teljes körű életet élni; a hitét, hogy az egyháznak az én erőmre, az én eszemre, az én pénzemre, az én jelenlétemre is szüksége van; a hitét, hogyha őseimnek volt ereje és tehetsége felépíteni mindazt, amivel ma rendelkezünk, akkor nekem is legyen erőm és tehetségem azt legalább megtartani, megjavítani, megőrizni! Mert nélkülem, a hozzájárulásom nélkül egyházi feléledés, egyházi gyógyulás, egyházi egészség itt nem lesz!

Másodszor: mondjuk ki azt, hogy a béna közösségnek béna nemzettudata van. Valaha e falu más erejű nemzeti öntudatról, magyarságról, hovatarozásról volt híres, mint ma, még a sokkal nehezebb politikai körülmények között is. A magyar nemzethez való tartozás tudatát kell hát életre kelteni a közösségben, azt, hogy az én őseim a magyar nemzet részeként többnyire elnyomásban alkották meg e közösséget és intézményeit, azokat épségben hagyták rám, ezért nekem a szabadság idején kötelességem megtartani, étellel megtölteni, és továbbadni azokat! Magyarának maradni nem azt a mellveregető módot jelenti, hogy minden vasárnap elénekeljük a templomban a székely himnuszt, hanem azt, hogy a hétköznapi szintjén, a való élet jeleneteiben kifejezzük, és méltósággal megéljük ezt a magyarságot. Megéljük úgy, hogy gyermekeinknek magyar nevet adunk, és nem mást, őket magyar iskolába járattuk, és nem másba, beszédünkben magyar szavakat használunk, és nem mást, szórakozásunkban magyar zenét hallgatunk, és nem mást! Megéljük úgy, hogy földjeinket nem adjuk el, erdőinket nem hagyjuk odaveszni, iskoláinkat nem hagyjuk megszűnni, intézményeinket nem hagyjuk elsorvadni. A magyarság megélése nemcsak alapvető emberi jog, hanem alapvető emberi kötelesség is, ha azt akarjuk, hogy e közösség magyar közösségként ébredjen fel bénaságából! És e kötelesség megélése másokat ne zavarjon, mindenki élje meg azt, aki, és a másét ne akadályozza, mert mindenkinek a magáét megélni vele született joga van!

Harmadszor: mondjuk ki azt, hogy a béna közösségnek béna a kultúrája, a műveltsége. Valaha e hely más fényű kultúrájáról, más erejű műveltségéről, más látókörű érdeklődéséről volt híres, mint ma. A kultúra iránti igényt, mint szükségletet kell tehát életre kelteni a közösségben, azt a minőséget, amely nélkül nemcsak egészsége nincs az embernek, de embersége sincs, mert a kultúra az emberség fokmérője. Az itteni emberben fel kell tehát ébreszteni a kulturált élet iránti igényt: azt, hogy az élet a táplálkozásnál és munkánál jóval többről szól, hogy a test mellett a szellemnek is szükségletei vannak, igénye van a szépre, a jóra, az énekre, a zenére, a könyvre, a versre, az irodalomra, a színházra. Szüksége van mindarra, aminek az intézményeit valaha elevenen működtette az itteni nép – volt énekkar, ifjúsági egyesület, szeretetotthon, színjátszókör, könyvtár –, de amelyek mára már javarészt kihaltak, s ami maradt, a kocsmák, a televízió s a szerencsejátékok már nem elegendők az élet kulturált fenntartására, sőt, éppen ezek voltak a bénaság állapotának egyik legerőteljesebb előidézői.

E bénaságot vizsgálva az okokat nem máshol kell keresni, hanem itt, a házunk táján. Ha pedig valaki a bűnös után kutatna, se jobbra ne nézzen, se balra, hanem befelé, elsősorban önmagába, mert a bűnös ott van, legbelül. A bűnöst pedig a mai napon ne a büntetőtörvénykönyv meghatározása szerint értsük, hogy valaki ölt, vagy csalt, vagy hazudott, hanem valláserkölcsi értelemben úgy, ahogy Jézus is értette, s ahogy a káténk is megfogalmazza, amikor a mulasztási bűnről beszél. Bűnösnek az találhatik a mai önvizsgálat által, aki a jót megtenni elmulasztotta, aki az igent kimondani gyáva volt, aki az odaállást vállalni félt, aki hagyta magát legyőzteni a bénaságtól.

„Neked mondom: kelj fel, és járj!” – Jézus felhívása a mai napon az itteni embernek, az itteni közösségnek szól. Ma mi vagyunk a betegek, ma mi vagyunk a bénák. Nekünk kell felkelnünk mindabból, ami a bénaságé, az igénytelenségé, a lemondásé, a beszűkülésé, az elidegenedésé. Nekünk kell kilábalnunk mindabból, ami hitetlen, ami vallás nélküli, ami istentelen, aztán mindabból, ami magyarságunkat, nemzeti értékeinket rongja, s végül mindabból, ami a műveletlenségé, az eldurvulásé, az erőszaké. És ugyancsak nekünk kell elindulni, és haladni egy másik úton: az öntudatra ébredés, az önmagunkat összeszedés, az önmagunkat megmentés útján. Azon az úton, amely vallásos, mint régen volt, amely magyar, mint régen volt, s amely kulturált, mint régen volt. Mi még azt sem mondhatjuk, amit a hitetlenkedők mondtak Jézusnak: „Ilyet még sohasem láttunk!”, mert, igenis, e falu látott még ilyen időket, s nekünk nem is kell kitárlnunk, hanem csak újra fel kell élesztenünk azokat!

Ha valaki ezek után megkérdezné, hogy akkor van-e okunk ma hálaadásra, azt válaszolnám, hogy éppen elég van. Nekünk ma is, így is hálát kell adnunk Istennek. Először azért, hogy legalább ennyire megmaradhattunk, legalább ilyeneként megtartott, legalább ebből kiindulhatunk, amink ma van. Másodszor azért, hogy szeretetével, gondviselésével figyelmeztet, int, tanít, felhív, sarkall a gyógyulásra, a felébredésre. Harmadszor pedig azért, hogy a közeljövő láthatá-

rán már most derengenek új lehetőségek, már most érezni lehet a szelét új időknek, már most körvonalazódnak elképzelések, tervek, álmok. Csak még nem elég: több tudatosságra és kevesebb véletlenre, több felébredésre és kevesebb álmatagságra, több odaállásra és kevesebb elbújásra, több összefogásra és kevesebb széthúzásra, több áldozatra és kevesebb közönyre, és főként több emberre, emberre és emberre van szükség a bénaságból való kigyógyuláshoz.

Mától kezdve tegyük meg hát újra mindazt, ami tőlünk telik, ne csak a házunk, hanem a közösségeink táján is. Őszintén nézzünk szembe mindazzal, akik lettünk, s amiben benne élünk. Adjunk hálát Istennek, hogy megtartott, hogy megsegített a túlélésben. Köszönjük meg, hogy vannak még erőforrásaink, amikhez nyúlhatunk, van még, akihez szólunk. Aztán lássunk hozzá: a tenni-való sok, az idő kevés. Hozzálatásunkban pedig ne felejtjük Jézus nekünk is szóló felhívását: „Neked mondom, mai ember, neked mondom, itteni nép: kelj fel, és járj!”

Ámen.

PÁLFI DÉNES

HÁLA MINDENKOR MINDENÉRT ISTENNEK!

*„Adjatok hálát az Istennek, az Atyának mindenkor mindenért,
a mi Urunk Jézus Krisztus nevében.” (Ef 5,20)*

Őszi hálaadás ünnepe van. A népnyelv Szent Mihály napjának is nevezi ezt az ünnepet, de ez az elnevezés – múltbeli maradványként – egyáltalán nem jó. Miért? Először is azért, mert nekünk, unitáriusoknak, nincsenek szentjeink, szentté avatott embereink. Mi egyedül Istent tartjuk szentnek. Másodszor: nem hiszünk az angyalokban, s tudvalevő, hogy Szent Mihályt angyalnak, arkan-gyálnak, főangyálnak, az angyalok fejedelmének tartják, hiszik az illetékes fele-kezetek. Harmadszor pedig azért, mert Szent Mihály vagy Mihály napja szeptember 29-én van, s erre a napra csak ritkán esik a mi hálaadó ünnepünk. Összegezve, a mai ünnep helyes elnevezése: őszi hálaadás ünnepe úgy, ahogy azt századokkal ezelőtt őseink meghatározták.

De vajon helyes-e a hálaadásról csak ilyenkor, szeptember végén beszélni? Vajon helyes-e csak ősszel hálát adni Istennek? Sokan gondolkodás nélkül rá-vágják: igen, nagyon is helyes, mert ilyenkor vesszük számba fáradalmunk, kö-zel egy éves verejtékhullásunk gyümölcseit, s mivel Isten a mostoha időjárás, az aszály dacára, idén is megáldotta kezünk munkáját, földjeinket, hálát kell ad-nunk neki, megköszönve jótéteményét, áldását. Önmagában véve ez a válasz jónak mondható, de vajon a többi évszakban: tavasszal, nyáron, télen, nem áld meg bennünket Isten, nincs miért hálát adni, köszönetet mondani Neki? – koc-káztatom meg a következő kérdést. Lehet, hogy e kérdés hallatán csak a földet látó ember nagyon is törné a fejét azon: vajon mit köszönhet meg Istennek ta-vasszal vagy télen, amikor még, vagy már nem terem a föld? Az ilyent talán nem is lehetne meggyőzni az Isten iránti hála mindenkori létjogosultságáról, mert csak azt látja, ami a szeme előtt van, s nem érzékeli – láthatatlanul is – Is-ten felbecsülhetetlen áldásait. Következésképpen nem is jut el szívéig az aposto-li felhívás: „...adjatok hálát az Istennek, az Atyának mindenkor mindenért...”!

Milyen más ezzel ellentétben annak a lelkésznek az őszinte hálaadásból fakadó vallomása, aki gyülekezete templomának sikeres felépültével ezeket mondta: „Mindeniütt szép ígéreteket kaptunk, de az Úristen mindig adott”, tehát mindenkor volt oka az Isten iránti hálaadásra, köszönetre. Igen, így van ez: az emberektől leg-többször csak be nem váltott ígéreteket kapunk, de Istentől mindig áldás árad ránk! Hogy ezt az áldást sokan nem veszik észre? Ennek nagy oka – úgy, amint azt az egyik gondolkodó megfogalmazta – az, hogy: „Ritkán gondolunk arra, amink van, és túl gyakran arra, amink nincs. Ez a magatartás több nyomorúságot okozott már az emberiségnek, mint az összes háború és járvány együttvéve.” (Schopenhauer)

Tehát: ne arra gondoljunk, amink nincs, hanem arra, amink van, és akkor rájövünk, hogy sok mindenért és mindenkor hálaadással tartozunk Istennek. S hogy ezt még közelebb hozzam hozzátok, és érthetővé tegyem számotokra, egy magyarországi újság vallási rovatából idézem a következőket:

„Ha a hűtődben van ennivaló, van ruhád, hogy felöltözz, tető a fejed felett és egy ágy, amibe lehajthatod a fejed, akkor gazdagabb vagy, mint a világ összlagosságának a 75%-a.

Ha van egy kis pénzed a bankban, egy kevés a pénztárcádban, és van néhány fityinged a porcelán malackádban, akkor ahhoz a 8%-hoz tartozol, akik a leggazdagabbak a világon.

Ha reggel inkább egészségesen ébredtél, mint betegen, akkor sokkal jobb helyzetben vagy, mint az az 1 millió, aki nem fogja megérni a hétvégét.

Ha sohasem élted át a háború szörnyűségeit, a börtön magányát, a kínzókamra szenvedéseit, vagy sosem gyötört éhség, akkor sokkal jobban áll a szénád, mint 500 millió embernek a Földön.

Ha el bírsz menni a templomba anélkül, hogy zaklatásnak, letartóztatásnak, kínzásnak, megöletésnek lennél kitéve, akkor szerencsésebbnek mondhatod magad, mint 3 milliárd ember a világon.

Ha a szüleid élnek és még mindig házasságban, akkor egy ritkaságszámba menő vagy, még itt a mi országunkban is.

Ha mosolyogva felemeled a fejed és hálálkodsz, akkor egy szerencsés kiválasztott vagy, mert igaz, hogy sokan tudnak hálálkodni, mégsem teszik azt.

Ha meg tudod fogni valakinek a kezét, meg tudsz ölelni valakit, vagy vállon tudsz veregetni valakit, akkor szerencsés vagy, mivel érintésed gyógyító hatású.

Ha meg ezt olvasod, akkor mondhatni, hogy szerencsés csillagzat alatt születtél, mert 2 milliárd ember a világon még csak olvasni sem tud!” (Boldogházi Hírek 2003/1)

Lehet, nem mindenki mondhat magáénak minden fenti „szerencsés” helyzetet közülünk, de az elhangzottak félreérthetetlenül igazolják, hogy számtalan olyan áldásban van részünk életünkben, amelyet magától értetődőnek, természetesnek veszünk, s amelyet a legtöbbször talán nem is tartunk Isten áldásának. Azonban ha hiányként kell elkönyvelnünk, rögtön rádöbbenünk arra, hogy egy isteni áldást veszítettünk el benne. Aki ért az elhangzottakból, akinek van füle, szíve a hallásra, annak könnyen érthetővé válik Pál apostol felhívása is: „...adjatok hálát az Istennek, az Atyának mindenkor mindenért...”, s az nemcsak ősszel, a hálaadás ünnepén, hanem tavasszal, nyáron és télen, szeles ifjúkorban és komoly öregségben, elégedettségben és ínségben, egészségben és betegségben, mindenkor hálát ad Istennek, és nemcsak a jó termésért, kövér esztendőért, degesz pénztárcáért, fényűző gazdagságért, hanem mindenért, amiről eddig nem tudta, de most már tudja, hogy köszönettel tartozik szerető Atyjának mindhalálíig. Az így értők és „hallók” táborát gyarapítva legyen igaz és Istennek tetsző a mi mindenkori és mindenért való hálaadásunk. Ámen.

A MEGVÁLTÓ JÉZUS

Az angyal pedig ezt mondta nekik: „Ne féljeteK, mert íme, hirdetek nektek nagy örömet, amely az egész nép öröme lesz: Üdvözítő született ma nektek, aki az Úr Krisztus, a Dávid városában.” (Lk 2,10–11)

A Biblia leírása szerint az első karácsonykor angyalajakról hangzott a szózat: „Ne féljeteK, mert íme, hirdetek nektek nagy örömet, amely az egész nép öröme lesz: Üdvözítő született ma nektek, az Úr Krisztus, a Dávid városában.” És megszületett Jézus, hogy elűzzön szívünköl minden félelmet, sötétséget, és lelkünket eltöltse az öröm tiszta fényével. Megszületett üdvösségünkre, megtartásunkra, megváltásunkra úgy, amint a különböző bibliafordítások is más- és másféleképpen adják vissza Jézus Istentöl kapott szerepét, feladatát, Üdvözítőnek, Megtartónak, Megváltónak nevezve Öt.

Én most megváltói szerepét emelem ki, unitárius felfogásom tükrében. Kétségtelen, hogy Jézus jöttével, szeretetével, evangéliumával megváltotta, megváltoztatta az embert, következésképpen a világot is. A jézusi szeretet által megváltott, megváltoztatott ember változtatta csodálatossá, színezte ki képzelőereje segítségével Jézus születésének helyét és körülményeit, s tette ezt a Mester iránti hódolata jeléül. Ö, Jézus változtatott büszke, világot rettegésben tartó népeket, köztük minket, magyarokat is, alázatosakká, szelidekké, szerető szívűekké, előtte hulltak porba égig magasztalt, halhatatlannak hitt istenek, s szöktek az égbe az egy Isten dicsőségét hirdető templomok szédítő tornyai, szeretetével, lassan, de biztosan, kereszténnyé változtatta a pogány világot. Prohászka Ottokár katolikus püspök így ad hangot e „megváltásnak”: „Lelkemben visszaszállok a múltba s szemlélem ennek az én szülőföldemnek határát, mikor az első karácsonyest ereszkedett a világra. Ez a nagy Duna úgy folyt akkor, mint most; a Garam völgyének mocsarai az alkony elhaló világosságát tükröztették; a márianosztrai csúcsos hegyek, a Pilis, a Duna trachitszegélye részvétlenül merültek el a homályban; a lázkereszt sziklája alatt zsongott a hullám, de keresztet még nem látott csúcsán; vadludak gágogó csataélei vonultak el fölötte, a római legionárius megítatta lovát s nyugalomra készült; túl a Dunán kigyúltak a barbár táborok tüzei. Mily világ! S most a bazilika nagyharangja zúg, s elnémítja a Garam hídján robogó gyorsvonat zörgését; a lakóházakban kigyúlnak a karácsonyfák illatos gyertyái; városok és faluk életébe bele van szöve annak az első karácsonynak áldása... Ezt mind a betlehemi gyermek tette; elváltoztatta a világot. Mint vízben a cukor, s tűzben a vas, s a napsugárban a jég megolvad: úgy olvad el keze közt s szeme édes tekintetétöl a kemény, a jeges, a vasas világ... Ó, Uram, folytasd művedet bennem s körülöttem! (Gondolatok mindennapra)

Igen, Jézus születése óta, szeretete által megváltozott bennünk és körülöttünk a világ! De ez a változás még nem teljes. Sok minden szorul még változásra, megváltoztatásra. Ez az oka annak, hogy a mai, kétezer év utáni karácsony sokak számára csak múló, felszínes öröm ajándékozója, s alig emelkedik ki a test- és lélekölő rohanással telített hétköznapiokból. „Most karácsony lesz, karácsony lesz, / Püffednek a megrakott, ezer színben rikító / Kirakatok mindenfelé, szemtelenül vihognak / A sarki hordárra és az utcaseprőre / És a vánszorgó és loholó sok-sok kopott életre, / És rám is, aki zsebredugott kézzel, / Előregörnyedt hátal és állítólagos huszonhárom évemmel / Szeretném megállapítani, hogy tulajdonképpen / Miért jó az, hogy én élek, / És hogy miért kell nekem boldog karácsonyt kívánnom / A jóltáplált öröm felé, / Holott az én karácsonyom csak annyi, hogy két napig / Nem kell dolgozni.” (Bálint György: Karácsony előtti vers) – önti versbe fájaldmát a költő a csupán munkaszüneti napokat hozó, de igazi örömet nem ajándékozó karácsonyok sivár hangulatában, mely hangulatot, immár a harmadik évezredben sokunknak tapasztalunk kell. Tapasztalunk kell, hogy: „Az ünnep, a karácsony szent ünnepe Krisztusé; de az élet az még nem az övé. Márpedig Krisztus nem azért jött a világra, hogy az évnek egy napja legyen a békesség s testvériség ünnepe, hanem azért, hogy az egész év s az egész élet, a szürke, a munkás esztendőnek valamennyi 365 napja ünnepnap legyen, nem a kérges kezek, hanem a lélek ünnepe, hogy a világ evangélium szerint berendezett életnek s a gyakorlati testvéri érzésnek folytonos karácsonya legyen. Úgy állunk tehát, hogy a Megváltó megérkezett, s van már karácsony a világon; de még nincs karácsonyi világ, mert a karácsonynak, a krisztusi igazságnak s szeretetnek még nincs az a folytatása, hogy igazság s békesség legyen tőle a világon.” (Prohászka Ottokár: i. m.) S hogy nagy öröme az egész nép, mindenki öröme legyen!

Ahhoz, hogy ez valóra váljon, hogy igazán karácsony legyen, ahhoz nem elegendő a puha hó, a feltündöklő betlehemi csillag, az ünnepi, foszlós kalács, a szépen feldíszített fa. Ahhoz változnia kell, a jézusi szeretet által megváltoznia ennek a világnak: bennünk és körülöttünk! Az kell, „...hogy ne a hóban, csillagokban, / ne ünnepi, foszlós kalácson, / ne díszített fákon, hanem / a szívekben legyen karácsony” (Szilágyi Domokos: *Karácsony*). Adjon Isten ilyen karácsonyt szívünkbe, mindenki szívébe, hogy ünnepivé változzon egész életünk, az egész világ élete.

Amen.

VELÜNK AZ ISTEN!

Mindez pedig azért történt, hogy beteljesedjék, amit az Úr mondott a próféta által: „Íme, a szűz fogan méhében, fiút szül, akit Immánuelnek neveznek” – ami azt jelenti: Velünk az Isten. (Mt 1,22–23)

A felolvasott bibliai verseket karácsony előtörténetéből vettem. Az ezeket megelőző versek Jézus Szentlélektől való fogantatását próbálják elfogadtatni velünk, amit az unitárius felfogás lehetetlenségnek tart. Hitünk szerint Jézus ember volt, József és Mária gyermeke. Az említett bibliai versek szerint József, megtudva, hogy jegyese, Mária, gyermeket vár, titokban el akarja bocsátani, mert különben a házasságtörő nőknek járó megkövezés lett volna a sorsa, Mózes szigorú törvénye értelmében. Ekkor az Úr angyala megjelent neki álmában, és ezt mondta: „József, Dávid fia, ne félj magadhoz venni feleségedet, Máriát, mert ami benne fogant, az a Szentlélektől van. Fiút fog szülni, akit nevezd el Jézusnak, mert ő szabadítja meg népét bűneiből”. (Mt 1, 20 – 21) „Mindez pedig azért történt, hogy beteljesedjék, amit az Úr mondott a próféta által: Íme, a szűz fogan méhében, fiút szül, akit Immánuelnek neveznek – ami azt jelenti: Velünk az Isten.” – olvashattuk az idézett bibliai versekben. A próféta, akiről szó van, Ézsaiás volt, próféciája pedig Akház király fiatal hitvesére vonatkozott, aki valóban fiúgyermekkel ajándékozta meg a királyt. A két név: Jézus és Immánuel, alakjukban eltérnek egymástól, de lényegében ugyanazt jelentik: Jézus – zsidóul Jehosua = Jahve, az Úr a segítség, Immánuel pedig úgy, amint olvastuk, azt jelenti: Velünk az Isten. Mindkét jelentés talál Jézusra, mert Istentől segítségül jött, hogy népét megszabadítsa bűneiből, kivezesse gyarlóságai rabságából, élete, példája, szeretete pedig örök bátorítás: Ne féljetek emberek, testvéreim, mert velünk az Isten!

Karácsonyt azért ünnepeljük, mert Jézus Istent, az ő atyai szeretetét hozta közel a sötétségben, félelemben, bűnben élő emberhez. De igazán csak az ünnepelel majd, aki az Istent közelítő Jézushoz, s ezáltal Istenhez, maga is közelebb kerül. Akinek életében a Jézussal való újabb találkozásból nemcsak a „Velünk az Isten” felismerése születik meg, de hozzá való viszonyulása, ténykedései alapján bizonyítja, hogy ő is Istennel van! Ez pedig lelkiekre való odafigyelést, lélekben való felkészülést igényel. S pont ez az, ami a legtöbbször kimarad a karácsonyvárásból!

Egy buddhista utazó, Európában járva, a karácsonyt megelőző lázas készülődés, sürgés-forgás láttán megkérdezte valakitől: Mire készültök ilyen nagy igyekezettel? A Megváltó születésnapjára – hangzott a válasz. Érdekes – jegyezte meg az utazó – hallani ételről, italról, ajándékról, szórakozásról, pénzről,

de a Megváltó nevét senki sem emlegeti! Sajnos, megjegyzése mára is érvényes, tisztelet a kivételnek. A karácsonyt a legtöbb ember esetében anyagiakban való készülődés előzi meg csupán, s elmarad a Jézushoz, Istenhez közelítő lelki felkészülés. Sokaknak ez a karácsonyi jelszava: legyen kolbász a padláson, meleg a szobában, pazar ajándékok a dúsan rakott karácsonyfa alatt, egyszóval: pénz, pénz és pénz, s ezért minden áldozatot meg kell hozni, mert enélkül nem is ünnep a karácsony. Jól ábrázolja ezt a világnézetet az a szellemes rajz, amelyen nem a Nap, hanem egy nagy pénzeszsák körül keringenek a bolygók, a Föld és a csillagok.

Nem mondom, a pénzre, mint „szükséges rosszra”, a külső karácsonyi kellékekre valóban szükség van, de mit ér mindez, ha nem jut táplálékhoz a lélek, ha hideg marad a szív, ha a karácsonyfat és ajándékokat nem aranyozza be a szeretet ragyogása, ha a pénz konok akadályként áll köztünk és Jézus, Isten között, ha rideg csengése elnyomja az angyalok örömmüzenetet hozó énekét?! Jézus „csak a kifosztott szíveken uralkodik, a kapzsik szíve kisiklik keze közül. Mammon – a pénz – teszi Krisztust örök bolyongóvá, aki elől minden helyet – szívet – elfoglalt, bárhová érkezik”. (François Mauriac) Az olyan szív, amelyet Jézus elől elfoglalt a pénz, a külső csillogás, amelynek karácsony a „Velünk az Isten” örömmüzenete helyett a „velünk a pénz” hétköznapi frázisát hozza, az nemhogy közeledne, de egyre távolodik Jézustól, Istentől, attól a csodálatos lelki örömtől, amit a karácsony valóban jelent, amellyel Isten megajándékozza a hozzá szüntelenül közeledő szívet. Azt a Jézus, Isten után őszintén vágyakozó szívet, amely vágyakozását gyakorlattá, valósággá változtatva, lelkének ünnepelőbe öltöztetésével, lelkes cselekedetekkel siet Jézus elébe, csengő csilingeléssel visszhangozva az adventi harangzúgást: Velünk az Isten!

Ezt az adventi harangzúgást visszhangozta az 1993. december 12-én, már tíz éve, sajnos, idejekorán, 61 évesen elhunyt magyar miniszterelnök, Antall József szíve, lelke, becsületes, türelmes, nemzetét hűséggel szolgáló, szeretetteljes életével. Három és fél éves – viszonylag nagyon rövid – miniszterelnöksége alatt talpra állt az ország, az annyiszor megalázott „büszke nemzet”, megszabadulva a kommunista és az idegen zsarnokság léleksorvasztó bilincseitől. Nemzete megtapasztalhatta, hogy „Velünk az Isten”, s mély vallásosságban gyökerező életével Isten közelségébe emelte nemzetét. Mert aki Istennel van, az, nemzetével is van, s annak felemelkedéséért és javáért felajánlja, odaáldozza életét. Aki Istennel van, az nemcsak Isten boldogító közelségét tapasztalja meg, de nemzete hű fiainak szeretetét, ragaszkodását is. Halálakor valaki nagyon szépen így fogalmazott: „...nem szerette a tapsot, nem igényelte az elismerést, ám ha most az égi ösvényekről lenéz ránk, megtudja, hogy nemcsak a jó Istenhez tért meg lelke, de megérkezett a magyar nép szívébe is mindörökké! Mindannyian egy-egy forró könnycsepp vagyunk az Ő halott szívében”.

Antall József – Istent közelítő szeretetével – a mi miniszterelnökünk is volt! Ezt a gondolatot Sütő András írónk így fogalmazta meg búcsúbeszédében:

„...a kegyelet és elismerés hangján azt kell felidézni, hogy Antall József egyik vezérelve így szólt: lélekben tizenötmillió magyar miniszterelnökének tekinti magát. Mondta ezt higgadtan, politikai felelősséggel, hátsó szándékok nélkül, a világos szavak értelmében bízva. Mások értelmében is bízva tehát. Mondta ezt annak reményében, hogy a lélek fogalmát senki sem tévesztheti össze tankhadosztályokkal. Mondta ezt közel fél évszázaddal egy letűnt magyar politikai vezetés szintjén elárult, nemzetközi szinten is közönnyel szemlélt kisebbségi sorsban vergődő magyar nemzeti közösségek védelmében. Mondta ezt alapvető emberi jogokra gondolva, az államilag erőszakolt asszimiláció (beolvadás) kígyótorkában vergődő milliók segélykiáltását hallva, megértve, amiként más népek, európai nemzetek kormányai is mindig szót emeltek vértestvéreik védelmében bárhol a világon, és ez természetes joguk is volt. Antall József keserű tapasztalatai között szerepelt az összmagyarság érdekeit föl vállaló szándékának tudatos félremagyarázása. Újból kiderült ugyanis, hogy kelet-európai politikai körökben némelykor a legvilágosabb szavaknak sincs értelmük, csak érdek szerinti értelmezésük. Így van ez ma még. Ám tudatos félreértések veszedelme nem kényszeríthet bennünket immár sohasem kényesnek tartott kérdéseink elhallgatására.” (...) „...Senki, aki utána jön, senki, aki a nyomába lép, ezután meg nem kerülheti őt abban, amit a határokon kívül élő magyarságért cselekedett.” Harmati Béla evangélikus püspök így búcsúzott tőle, Istenhez imádkozva: „...aki veled volt életedben, maradjon veled az örökkévalóságban!” Isten veled volt, és ő Istennel, így lett egész, szép, áldott, nemzetet gazdagító, derékbatörtnek látszó, idejekorán sírba omló élete. Mely étellel, akárcsak Mesterünk, üzeni nekünk: Ne féljete, velünk, veletek az Isten! Bárcsak válaszolhatnánk szép étellel, keresztényi tettekkel mindannyian: Én is veled vagyok, Uram! Ámen.

Könyvszemle

Judit Gellérd: *Prisoner of Liberté, Story of a Transylvanian Martyr*.
Uniquet Chico, CA, 2003

Szabadság foglya – jelképes cím –, néma kiáltással, zokogó kacagással megírt vallomásos kisregény. Az alcím már világos: egy erdélyi vértanú története. Innen tehát a soha fel nem oldódó ellentmondás.

A könyvborítón kettős vaskereszt, az egyikről vasgolyós bilincs csüng alá. Mintha „mozgóképfilm” lenne. A vaskeresztet tartó márványtalapzaton a vértanú neve: Rev. Dr. Imre Gellérd. A könyv 136 oldalas, könnyen forgatható és oly szépen kinyílik, mintha rügy fakadna. Olvasásra kínálja szírom-lapjait.

Olyanok e rövid írások, mint egy-egy virágszirom. Amíg a csupán egy napig illatozó tölcseres kaktuszvirágot csodálhatjuk, akár el is olvashatunk egy „szíromnyi” elbeszélést. Ezek az elbeszélések viszont életregénnyé állanak össze. Ritkán, de akkor bőven áldó eső és szikkadt homoktalaj csodálatos szép virágszirmai. Hatalmas nagy, fává növő kaktuszon, amelynek tövisei – csodálatos módon – nem szúrnak, hanem mintha kapaszkodókká lennének azok számára, akik fel szeretnének hatolni e kaktuszfa magasságába, hogy messzire lássanak. Bátorság és elszántság kell e kaktusz-óriásra felmászni. Bátorság, mert ha nem megyünk közel hozzá, *akkor* szúr, de ha közel megyünk, *akkor* véd, mert tüskéi tövénél kapaszkodhatunk fel az illatos virágok nyomán. Nem tudom, van-e a valóságban ilyen kaktuszfa, de azt tudom, hogy az életrajz írója valóságos életet örökített meg e könyvben.

Az „oral history” műfajába is sorolható e szellemi-lelki munka. Számomra élmény-feldolgozó és -megosztó, őszinte és hiteles életrajzi kisregény. A szerző maga is rácsodálkozik e regényes életre, és kívülről tudja „szemléltetni” magát, vállalva ezáltal a kritikai kockázatot is. A kritika csakis a megírt munkára és nem a megélt életre vonatkozhat, még ha egybefolyik és folytatódik is a regényes valóság a jelenben.

Kiről szólnak e „kaktusz-szirmú” elbeszélések? Magáról a szerzőről, családjáról és legfőképpen a mártír unitárius lelkészről, néhai édesapájáról. Bátorság kellett e könyv megírásához. Tetszett e bátorság és tetszik az írás. S mintha manapság csak a rövid szövegek végigolvasására lenne igazán időnk... Ezen az áron abba lehet hagyni, és újra lehet olvasni...

Csakis a köszönet hangján írhatok, amiért egyáltalán kezembem tarthatom és olvashatom e munkát. Nem a leírt életről, hanem a regényről, magáról a könyvről írom mindezt.

Hogy jobban megtudjuk, ki a szerző és kiről ír, mielőtt belelapoznánk, nézzük meg a könyvborító hátlapját is. A borító felső jobb sarkában – a jövő időzőnében – a kisregény főhősének a fényképe: a néhai édesapa a szószéken, prédikáció közben. Mellette az ajánlás, amely a könyvet a „tanúskodó irodalom” („literature of witness”) kategóriájába sorolja, és röviden beszámol arról, hogy a totalitarizmus idejében az állami titkosrendőrség által bebörtönzött vértanú emlékének adózik, akinek az áldozata *a maga korában* hiábavaló volt.

A hátlap alsó fele a szerzőt mutatja be, a bal alsó sarokban – a múlt védelmében – imádkozó fényképével együtt: George M. Williams hitvese, aki 1988 óta az Egyesült Államokban él. Judit és George az Unitárius Univerzalista Testvérgyülekezeti Program megalapítói, amelynek a szerző, dr. Gellérd Judit jelenleg tiszteletbeli elnöke, 1995-től a Californiai Berkeley-e Starr King School for Ministry tiszteletbeli doktora. Az Unitárius-Univerzalista Testvérgyülekezeti Tanács 1999-ben a „Living the Mission” kitüntetést adta neki. 2002-ben a Boston University’s School of Theology-n diplomázott, majd az Erdélyi Unitárius Egyházban szentelték unitárius lelkésszé. Tanára, a Nobel-díjas Elie Wiesel biztatására és irányítása mellett kezdte el az „oral historyt” tanulmányozni, amelynek gyümölcse lett e könyv is.

Lapozunk be a szétbomló oldalakból összeálló életrajzi regénybe:

Függőleges időben... Kénosban egy tíz éves pásztorfiúcskával találkozunk... majd a diákévek... „Ștefan Octavian” ... az 1940-es évek ... amikor a háború elveszti a fullánkját ... a zokogó menyasszony lilimos nászágya: szinte-ravatal a siménfalvi parókia Szeretetthonából hat fiatal indul el az Unitárius Teológiára pár hónap alatt, önkéntes munkával épül a Művelődési Otthon, majd színjátszó-csoport és táncegyüttes veri fel a port a színpadon, a foci pályán egészséges emberek kergetik a labdát ... ebben az időben Judit (Zizi) már akkora volt, hogy Jézuskának nevezte Andor testvérét ... és 1956 ... a doktori dolgozat elkészült (gyakorlati teológia) ... de megjelent a „fekete autó” ... szemtől szembe a Securitatéval ... és kábító-injekciók ... 1959 ... Karácsonykor ezt kérdezte Zizi: hol van Édesapám? ... dr. Simén Dániel ... a fogoly élet művészete és szövevényes tortúrák ... és közös rab-karácsony ... munkatábor és az első, nem anyanyelven megírt képeslap ... a hamis hírek ... és közben csak Zizi maradt meg unitáriusnak ... nádvágás szomjasan a piszkos vízben ... élet és halál között ... az „átnevelés” ... a szabadság válsága a szabadulás után ... hímzett rongyok ... közbömbös fogadtatás ... „Szárnya és motorja leszek mindazoknak, akik szállani szeretnének, de nem tudnak. Kantára leszek a káros szenvedésben elveszetteknek. Őrült fegyvere leszek a fősvénységnek és a gyűlöletnek.” ... egyedül meggyógyul ... – 30 fokos hideg télben a csőd-parókián ... az idő harangjai ... New Yerseyből, a Montclair Unitárius Univerzalista egyházközségtől 1920 óta ... szépre festett székelykapu ... válság és lehetőség a *Keresztény Magvető*nél ... megüresedett marosvásárhelyi szószék – és a püspök döntése ... Izsák Vilmos ... és a román nyelvre fordított disszertáció ... az Erdő János főjegyzőnek írt szomorú le-

vél ... Zizi a fénysugár ... a megüresedett kolozsvári szószék – és az állami választási inspektor ... az elmaradt második házasság ... szobrász-házasság ... Gellérd Imre Budapesten ... újabb fenyegetések ... homoródszentmártoni karácsony: Zizi az angyal ... 1980. január 3-a, hatvanadik születésnapja ... majd két napra rá a székelyudvarhelyi temetőben a nagy hidegben Szász Dénes és Székely László tiszteletesek gyászbeszéde ... Farkas Dénes és a megtalált búcsúlevél ... „függőleges idő” Kénostól Homoródszentmártonig, a szabadság foglyaként ... gyalog közel van ... és időben lejtőre haladt, aki arra járt.

A könyv olvastán az első, sóhajtásnyi gondolat: köszönjük e megélt küzdelmes életet és e szolgálatot! És köszönjük e kisregény megírását is.

Az angol nyelvű könyvet ajánlom a tanuló teológusok számára angol nyelvismereti vizsgatételnek (is). Ajánlom minden angol nyelvet ismerő unitáriusnak és nem-unitáriusnak egyaránt. És várom a magyar nyelven is megszólító folytatást, ahol a kaktusz virágai számunkra havasi gyopárrá válnak.

SÁNDOR SZILÁRD

Sághy Gyula: *Házsongárdi rekviem*. [A bevezetőt írta és az I., II., III., és IV. fejezet életrajzait összeállította: dr. Györkey Jenő.] Recski Kiadó. Budapest, 2003. 291 l.

A Házsongárdi temető ma már nemcsak a kolozsváriak kincse, büszkesége, hanem összmagyar viszonylatban is számon tartott. A Magyarországról Erdélybe rendezett turistautak egyik programpontja. Tavasztól őszig bolyongnak benne a híres sírokat kereső érdeklődők. Nemrég a „magyar örökség”-jegyzékbe is beiktatták. A róla szóló irodalom egyre gazdagabb. Többen közöltek tanulmányt róla, Herepei János kötetbe gyűjtötte az 1750-ig keletkezett régi sírkövek adatait. E sorok írója is térkép-füzetet és könyvet jelentetett meg róla. 1999-ben majd 2001-ben Kiss Melitta és Pápai Ferenc a turisták igényeit kielégítő színes térképet tett közzé Budapesten.

A temető kétségtelenül háládatos fénykép-témákat nyújt. Szép fekvése, impozáns, művészi síremlékei, vagy éppen a jeles halott miatt számon tartott nyughelyei megörökítésre érdemesek. Annál is inkább, mert az állandó pusztulásnak, szándékos pusztításnak vannak kitéve. Az első róla készült album 1989-ben a Helikon Kiadó gondozásában jelent meg *Házsongárd* címmel. Százhárom felvételét Kántor László készítette, az ihletett kísérő esszészöveget Lászlóffy Aladár írta. A kitűnő minőségű fehér-fekete képek néhány ma már dokumentum értékű, hisz a rajta szereplő kő, felirat végleg eltűnt, vagy lényegesen módosult.

Az új évezred beköszöntével Sághy Gyula budapesti filmrendező ismét aktuálisnak vélte egy Házsongárd-album összeállítását, ezúttal színes képekből, a modern nyomdatechnika nyújtotta lehetőségek felhasználásával. A kötet fővédnőekéül megnyerte Jókai Annát, s így a Nemzeti Kegyeleti Bizottság támogatását, továbbá még néhány minisztériumi osztály, intézet, múzeum, közalapítvány biztosította az anyagi lehetőséget ahhoz, hogy a Recski Kiadó gondozásában 2003 decemberében megjelent kötet pompás kivitelezésű legyen.

A most Budapesten divatos, 31×23 cm-es óriásméretű album a *Házsongárdi rekviem* címet viseli, 291 oldal terjedelmű, 204 sírról, valamint 43 temetői útról-tájról készített felvételt, továbbá 234 archív képet tartalmaz. A kötet felvételei jónak mondhatók, a sírkövek kontúrja élesen kirajzolódik a tájban, rendszerint a feliratuk is olvasható. Az őszi és téli tájfelvételek, az itt-ott feltűnő kóbor kutyákkal, a halottas kocsival megragadják a temető hangulatát, de túl sok van belőlük. A kötet szerencsés újítása, hogy nemcsak a temetői képeket tartalmazza, hanem lehetőleg a halott arcképet, néhány kötetének a címlapját is mellékelik.

Azon is lehetne vitatkozni, hogy miért pont a kötetben szereplő 204 sírről készített felvételt Sághy, hiszen a jelentős személyiségek kövei nem mind kerültek lencsevégre. De mondhatjuk, hogy ezek a sírok ihlették meg a művészt. Ha-

nem a kötetbeli elrendezés igen vitatható. Az életpályák szerinti besorolás eleve számos buktatót rejteget, hiszen a régebbi időkben a sokoldalúság jellemezte az erdélyieket. Vagy nagyon sok kategóriát kell felállítani, vagy túl szélesen kell megszabni őket, akkor pedig alig van hasznuk. E kötet a felvételeket öt csoportba sorolja: I. Hadisírok; II. Írók, költők, orvosok, tanárok, festőművészek, szobrászművészek...; III. Püspökök, tudósok, építészek, mesterek, polgári családok, művészettörténészek, zenészek, zeneszerzők és egyéb közszereplők; IV. Kripták, nyughelyek; V. Színészek, rendezők, igazgatók, operisták [sic!]. Ez aztán lehetőséget ad a szerzőnek, hogy két kedvenc témáját, a hadisírokat és a színészetét alaposan kidolgozza, részletezze. A második és harmadik csoport szétválasztása szinte fölösleges. Az egyes csoportokon belül nagyjából ábécé-rendben következnek a sírok.

A Hadisírokat igen tágan értelmezi a szerző. A hősök temetőjének világháborús sírjait és az 1989-es decemberi halottak emlékműveit is lencsevégre kapja. (Különb. csak a történelmi résszel foglalkozik.) Már nem létező katonasírok emlékét is felidézi. Azért Kendeffy Ádám sehogy sem illeszkedik ebbe a fejezetbe, még Méhes Sámuel, Reinisch Ágoston 1848-as képviselők sem voltak katonaelemek vagy hősi halottak. A II. és III. fejezet olyan bő, hogy szinte mindenki ide és oda is sorolható. Mi a magyarázata annak, hogy a több évtizedig egyházfő Ferencz József vagy Kiss Elek nem a püspökök, hanem az írók, költők sorát gyarapítja? S hogy lehet, hogy egyetlen református vagy lutheránus püspök sem akadt lencsevégre. S miért került a katonatiszt de Gladis ezredes vagy Bodrogi János nagyenyedi tanár a III. csoportba. A legegységesebb az utolsó, színházi fejezet. Itt számos régi képpel illusztrált színháztörténetet kapunk, amelybe még négy – ma is élő! – kolozsvári színgazgató arcképe is belefér. Aztán 62 színházi ember sírja, arcképe, néhol színpadi szerep-képe következik.

A kötet bevezetőjét és a képek kísérőszövegét dr. Györkey Jenő történész szakértő jegyzi. Sajnos, nemcsak szakértelméhez, hanem fogalmazási készségéhez és etikai magatartásához is kétség férhet. Ugyanis a temetőre vonatkozó ismeretei nagy részét alulírottnak a *Tört. kövön és porladó keresztén* (Stúdium Könyvkiadó. Kolozsvár, 1997) című kötetéből veszi. Gyakran a mondatokat egyszerűen átmásolja. S jó, ha nem hagy ki belőlük egy-egy szót, vagy nem illeszt olyan helyre vesszőt, hogy az a szöveget értelmetlenné tegye. Az életrajzok esetében, ahol talált rá forrást, egy-egy lexikonból kiegészítette az adatokat, száraz, kronologikus sorrendben adva az eseményeket. Csupán véletlenszerűen jelöli meg a sírt tartalmazó parcellát, a Lutheránus temető „Kertek” parcellájáról beszél, az – sajnos – nem oda tartozik. Ugyanakkor a kötet térképe az I.A parcellát beviszi a Lutheránus temetőbe. A fénykép és a szövegben közölt felíratmáskolat gyakran nem egyezik. Például az I. világháborús katonasír képén ez olvasható: „Pista / élt 18 és fél évet / megh. 1918./ édesapja /Marusán Géza /1921”, alatta így nyomtatják ki: „Pista éltaz 18 és 1 évet, meghalt 1918-ban, édesapja Marosi Géza állította”. (A korrektor is megéri a pénzét!). Az már apró-

ság, hogy a grófi család sírjain mindig Esterházy szerepel, a szövegben pedig Eszterházy, hogy a makfalvi Dózsa család mákfalvi, Zsakó István Zsakó, Pákei Lajos Pákay, Gyalui Farkas Gyulai, Körösi Csoma Sándor csak Körösi Sándor lesz. Az 1989-es áldozat, Ballai Zoltán Balbei-ként fordul elő. Az is figyelmenlenségre vall, hogy Inczedy Sámuel 1848/49-es honvédtisztnél a szövegből kiderül, hogy sírja eltűnt, a képnél viszont báró Inczedy Sámuel országgyűlési képviselő kriptája tűnik fel. A tiszt egészen más helyen nyugodott, síroszlopa volt. Talán elmosolyodunk az ilyen kifejezéseken, szavakon: világtörténész, hosdátí, főkormányzószék, a sírkő emlékét rója le, dr. id. Wesselényi Miklós (br.= báró helyett). Egyik meghatározását azonban ide kell iktatnunk, már a nyelvi bravúr miatt is: „Tumba: Középkori koporsó alakú kősíremlék; a módosabb, tekintélyesebb polgárok és feleségeik sírját jelenti, ami egy szabadon álló, díszesen faragott szarkofág volt, aminek anyaga még márvány is lehetett”. Más helyen a tervet levéltárban megtaláló művészettörténész építésszé lép elő: „Hottner Ferdinánd 1861-ből való tervét B. Nagy Margit kivitelezte” (a Jósika-kriptánál). Alulírott már ne is panaszkodjék, hogy egyetlen egyszer, mikor rá hivatkoznak „Gál”-ként fordul elő a neve. Igaz, a bibliográfiában már „Gaál”-nak írják. De vajon a bibliográfiában való felsorolás jogot ad-e a szerzőnek, hogy mondatok sorát idézőjel nélkül szó szerint átmásolja művébe?!

Maga az album mégis nyereség: kor- és láttelelet a 2001–2002-es Házsongárdról, melyet már majdnem elnyel a betonrengeteg. Több helyismerettel, szaklektor felkérésével, jó korrektor alkalmazásával a szöveget is a képek szintjére lehetett volna emelni.

A kötet unitárius vonatkozásai számottevőek. Aranyosrákosi Székely Sándor, Barra Imre, Benczédi Sándor, Berde Áron (kripta), Berde Mózsa, Bölöni Farkas Sándor, Brassai Sámuel, Erdő János, Fejér Márton, Ferencz József, Jakab Elek, Jékey Aladár, Kelemen Lajos, Kiss Elek, Kőváry László, Kriza János, Márkos András, Osváth Gerő, Paget János (kripta), Szabédi László, Szentiváni Mihály, Zsakó István sírjának a felvétele szerepel. Bölöni Farkas Sándor esetében éppen a letört fejű sírszobrot örökíti meg, s archív felvételtől szemlélteti a régi állapotot. Azóta sikerült az oszlopot helyreállíttatni, s a szobrot újra faragni. Kiss Elek esetében a szövegíró a püspök „kinevezéséről” tesz említést, nem tudván, hogy az unitáriusoknál választják az egyházvezetőt.

DR. GAAL GYÖRGY

Eszmék – Gondolatok

Szolón törvényei között van egy, amely igen különös és váratlan módon megfosztja polgárjogaiktól azokat, akik pártviszályok idején egyik fél oldalára sem állnak. Ezzel nyilván azt akarta elérni, hogy senki ne legyen közönyös és érzéketlen a közügyek iránt; ne csupán magánvagyonát akarja biztonságba helyezni, s ne örvendezzen, amiért távol maradt a zavaroktól, és nem vett részt hazája szenvedéseiben. Inkább megkívánta, hogy mindenki csatlakozzék a jobb és igaz ügghöz, vegyen részt a közös veszélyben, és ajánlja fel segítségét, s ne várja ki biztonságban, melyik fél lesz a győztes. *(Plutarkhosz)*

A filozófus *Démónax* nevetségesnek tartotta azokat, akik a társalgásuk során beszédjükbe régesrég elavult vagy idegen szavakat kevertek. Egyszer aztán egy férfinak, akitől megkérdezett valamit, s aki túlságosan finomkodó, régies attikai nyelven válaszolt neki, a következőt mondta: „De hiszen én *most* kérdezek, barátom, te pedig úgy válaszolsz nekem, mintha csak *Agamemnón idejében* (kb. 1400 évvel ezelőtt) élnék. *(Lukianosz)*

Ha az egymással ellenkező nézeteket nem adják elő, nem lehet a jobbikat kiválasztani; az ember akkor azt kénytelen követni, amelyet kifejtettek; míg ha a másikat is előadják, lehetséges a választás. *(Hérodotosz)*

Érvelés nélkül nem szabad elfogadni egyetlen olyan tételt sem, amelynek még az érvelés hatására sem könnyű hitelt adni. *(Arisztotelész)*

Az embernek nem mindig az érvekre, hanem sokszor inkább a tapasztalati tényekre kell figyelemmel lennie. Mostanában viszont az a helyzet, hogy az emberek, ha nem képesek ellentmondani az előadott bizonyításnak, arra kényszerülnek, hogy higgyenek neki. *(Arisztotelész)*

„Ha tudni kívánsz, tenni kell, mert mind, amit / Még próba helyben nem hagyott, csak föltevés.” *(Szophoklész)*

Minden tudás, ha el van szakítva az igazságosságtól s a többi erénytől, csak agyafúrtság, és nem bölcsesség. *(Platón)*

Bárcsak oly könnyen megtalálhatnám az igazat, mint ahogy cáfolom a hamisat. *(Cicero)*

Szoktasd magad hozzá, hogy más beszédére a legpontosabban figyelj, szinte helyezd át magad a beszélő lelkébe. *(Marcus Aurelius)*

Ami szemed láttára a gyermekekkel történik meg, az velünk, nagyocska gyermekekkel is előfordul: ha álarcban pillantják meg szeretteiket, a megszokott arcokat s játszótársaikat, megijednek. Nemcsak az embereket, a dolgokat is meg kell fosztani álarcuktól, és vissza kell adni a saját ábrázatukat. *(Seneca)*

Előfordul, hogy a kitűzött cél helyes, a célhoz vezető eszközök tekintetében mégis tévedünk. De az is előfordulhat, hogy a célt tűzi ki rosszul az ember, ám a hozzá vezető eszközök helyesek, és az is lehet, hogy egyik sem jó. *(Arisztotelész)*

A láthatatlan és a múlandó dolgokról biztos tudásuk csak az isteneknek van, az embereknek csupán sejtésük. *(Alkmaion)*

Valójában semmit sem tudunk, mert a mélyben van az igazság elrejtve. *(Démokritosz)*

Semmit sem tudok, csak azt, hogy nem tudok semmit. *(Szókratész)*

Az értelem szeme csak akkor kezd élessé válni, amikor a testi szemek látóereje már veszít élességéből. *(Platón)*

Egyházi élet – Hírek

Az Egyházi Főhatóság tevékenysége

Az Egyházi Képviselő Tanács 2004. évi II. évnegyedi rendes ülését július 23-án tartotta Kolozsváron, ahol a Főtanács ülésének előkészítése alkotta a fő napirendi pontot.

A Főtanács 2004. évi rendes ülésére augusztus 27–28-án került sor Kolozsváron. A 2003. év egyházi állapotait és megvalósításait számba vevő legfőbb kormányzó testület ülésén választásokat tartottak az időközben megüresedett testületi és bizottsági tagságra, ezek eredményeként Balázs Sándor (Szentgerice) az Egyházi Képviselő Tanács, Bencze Iлона (Székelyudvarhely) a Vallásérkölcsi Nevelési és Oktatásügyi bizottság új tagja lett. A Főtanács Oktatásügyi Bizottság néven új állandó bizottságot hozott létre, választott tagjai Gazdag Ildikó (Sepsiszentgyörgy), Márkó László (Szentivánlaborfalva), dr. Szabó Zsuzsánna (Marosvásárhely), id. Szombatfalvi József (Székelykeresztúr) és Józsa Lajos (Kökös) lettek. A főtanácsai istentiszteleten Balázs Sándor szentgericei lelkész prédikált, a záró ebéd ünnepi köszöntőjét a Berde-serleggel Kolumbán Gábor főgondnok mondta.

Az Egyházi Képviselő Tanács III. évnegyedi ülését Kolozsváron tartotta október 1-én. Az ülésen született döntés értelmében a kolozs-tordai egyházkör júliusi közgyűlésén tartott választás érvényes volt, így a megválasztott tisztségviselők az alábbiak: esperes Farkas Dénes, felügyelő gondnokok Székely Botond és Pataki József, egyházközi jegyző Bálint B. Ferenc, közügyigazgató Lőrinczi Károly, pénztárnok Rüszt F. Tibor, jogtanácsos Kun Csaba, VEN előadó Szabó Enikő, testvéregyházközi előadó Koppándi Botond, ifjúsági előadó Rácz Norbert.

Lelkészképzés

A 2004–2005-ös tanévben a Protestáns Teológiai Intézet I. évfolyamára kiírt felvételi vizsgát szeptember 7-10. között tartották meg. Az Unitárius Kar a következő új hallgatókkal gyarapodott: Gergely Péter Alpár (Sepsiszentgyörgy), Vass Zsuzsánna (Székelyudvarhely), Vagyas Attila (Várfalva) és Varró-Bodoczi Barna (Bágyon).

A Protestáns Teológiai Intézetben a II. évfolyamot elvégzett hallgatóknak kiírt minősítő alapvizsgát ugyancsak szeptemberben tartották. Az alapvizsga eredményeként a következő unitárius hallgatók nyertek jogot a III. évfolyamra való beiratkozáshoz: Árkosi Emese Erzsébet, Bíró Attila, Kiss Sándor Loránd, Koncz László, Kovács Mária, Míkó Ferenc, Sipos László, Szabó Adél Júlia, Varró Amália.

Lelkésztovábbképzés

A III. évnegyedi lelkészi értekezleteket október elején tartották meg egyházköreinkben, az alábbiak szerint: 4-én Bágyonban, 5-én Székelykeresztúron, 6-án Nagyajtán, 7-én Székelyudvarhelyen, 14-én Dicsőszentmártonban és 15-én Erdőszentgyörgyön. Az értekezletek előadását Dr. Rezi Elek teológiai dékán tartotta Megemlékezés Socinus Faustus halálának 400. évfordulóján címmel.

Rendezvények, egyházképviselés

Július 3–4-én Székelyderzsben tartották az I. falunapokat. Az ünnepi istentiszteleten dr. Szabó Árpád prédikált, az egybegyűlteket Katona Dénes lelkész köszöntötte. Dr. Rezi Elek főjegyző az egyházközségi képtár, dr. Máthé Dénes főgondnok pedig a falumúzeum megnyitásánál mondott beszédet. Jelen volt László János felügyelő gondnok és Gyerő Dávid előadótanácsos is.

Július 4-én Székelymuzsnában a kívül-belül megújított templom újraszentelési ünnepségére gyűlt egybe a falu népe. A szószéki szolgálatot dr. Szabó Árpád püspök végezte, az úrvacsorai beszédet dr. Rezi Elek főjegyző mondta. Köszöntőt mondott dr. Máthé Dénes főgondnok, az egyházközség egykori lelkésze is. Az ünnepség közebeddel zárult.

Az Egyházi Képviselő Tanács július 6–8. között Kolozsváron szervezte meg a gazdasági képzés-sorozat második részét, Bevezetés a projektek világába – mit kell tudnunk a pályázatokról és a forrásokról? témában, 35 résztvevővel.

Július 8-án került sor a Házsongárdi temetőben a felújított Bölöni Farkas Sándor-síremlék felavatására. Beszédet mondott Szabó Árpád püspök, Paskucz Viola műszaki előadó és Gyerő Dávid előadótanácsos, aki Kovács Sándor egyháztörténész megemlékező írását olvasta fel. A szakmai támogató, a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal és az anyagi finanszírozó, a Nemzeti Panteon Alapítvány, egyaránt képviseltette magát.

A homoródszentpáli egyházközség július 11-én tartotta lelkésze, Tódor Csaba, valamint énekvezére, Tódor Éva beiktató ünnepélyét. A beiktató beszédet dr. Szabó Árpád püspök mondta, a beiktatást Kedei Mózes esperes végezte el. A köszöntők rendjén Csepregi Domokos tb. gondnok az egyházközség részéről, a község polgármestere az önkormányzat képviselőjében, Bíró Barna az egyházkör lelkészei nevében, Szabó Magdolna elnök pedig az UNOSz képviselőjében mondott üdvözetet. Az ünnepély szeretetvendégséggel zárult.

Július 30-án a kolozsvári Unitárius Diákkotthon egyetemi bentlakásában rövid megemlékező ünnepség keretében avattuk fel azon hat szobát, amelyekkel adományozóik egy-egy életmű előtt kívántak tisztelni. A szobák anyagi alapját észak-amerikai unitárius egyházközségek és magánszemélyek gyűjtötték össze, és Benedek Ágoston erdélyi, Leon Hopper, Peter Raible és Jenkin Lloyd Jones amerikai unitárius lelkészekről, Earl Morse Wilbur egyháztörténészről, valamint Molnár Gabriella gyermekgyógyászlóról nevezték el. Az ünnepségen je-

len volt az egyesült államokbeli Portland, OR-i egyházközség 30 fős küldöttsége is.

Július 31-én Kissolymosban falutalálkozót tartottak, az istentiszteleten az egyházi beszédet dr. Szabó Árpád püspök, az úrvacsorai beszédet Nagy Endre esperes mondta.

Augusztus 7-én tartották a nyárádszeredai templom alapkövetését, amelyen az egyházi beszédet dr. Szabó Árpád püspök mondta.

Augusztus 14-én volt a Szejkefürdői Unitárius Találkozó.

Az ODFIE augusztus 20-22. között szervezte meg a XXVIII. Ifjúsági Konferenciát Nyárádszentmártonban, a nyitó napon dr. Szabó Árpád püspök is jelen volt.

A Szegeden augusztus végén megrendezett Nemzetközi Biblikus Konferencián Czire Szabolcs teológiai tanár és Jakabffy Tamás médiareferens-szerkesztő is jelen voltak.

Az ULOSZ augusztus 26–27-én szervezte meg a Lelkészi Konferenciát Kolozsváron.

Balázs János szerkesztő a bukaresti RTV magyar szerkesztőségének megbízásából augusztus és szeptember folyamán dokumentumfilmet forgatott az Unitárius Egyház történelméről *Egy vallás születése* címmel. A film október és november folyamán kerül bemutatásra.

Az UNOSz éves konferenciájának idén Sepsiszentgyörgy adott otthont, szeptember 4-én.

A VI. Civil Fórumot szeptember 10–11. között tartották Kolozsváron, a nyitó áhítatot Gyerő Dávid előadótanácsos tartotta, részt vett Vörös Alpár előadótanácsos is.

Az ULOSZ szeptember 10–11-én tartotta a lelkészcsaládok 3. találkozó-ját Székelykeresztúron.

Unitárius tanintézetekben szeptember 15-én tartották a tanévnyitó ünnepélyt.

Szeptember 19-én Hódmezővásárhelyen az egyházközség megalakulásának 125. évfordulóján az ünnepi beszédet dr. Szabó Árpád püspök mondta.

Az IARF európai vezetősége szeptember 24-én Budapesten ülést tartott, amelyen a fő napirendi pont a 2005-ös kolozsvári IARF-konferencia megtárgyalása volt. Jelen volt Gyerő Dávid előadótanácsos is.

Szeptember 24–26. között a Lengyel Tudományos Akadémia Krakkóban Socinus Faustus és öröksége címmel nagyszabású ünnepség-sorozatot szervezett Socinus halálának 400. évfordulóján. A 6 országból érkezett 31 előadó között ott volt Kovács Sándor teológiai tanárunk is, aki az erdélyi unitáriusoknak angliai és hollandiai hittestvéreikkel való késő XVII. századi kapcsolatáról tartott előadást.

Szeptember 25-én a kolozsvári Szent György-szobor felállításának 100. évfordulóján rendezett ünnepségen dr. Szabó Árpád püspök megnyitó beszédet mondott.

Az őszi hálaadás ünnepén a sepsikőröspataki egyházközség temploma építésének 200. évfordulóját ünnepelte. A szószéki szolgálatot dr. Szabó Árpád püspök végezte, az úrvacsorai beszédet Pap Mária esperes mondta.

Személyi változások

Balázs Sára alkalmazást nyert a marosi egyházkör könyvelőjének, július 1-től.

Jakab Vilmát alkalmaztuk az egyházi központ iktatójának, helyettesként, augusztus 15-től.

Gábor Olga alkalmazást nyert oklándi templomgondozónak, szeptember 1-től.

Szeptember 1-től új munkaszerződést kötöttünk a kolozsvári elemi iskola tanítónőivel: Török Melindával, Majláth Évával és Kádár Erikával, valamint az unitárius óvoda nevelőivel: Mikó Zsuzsával, Balla Gyöngyivel és Finta Krisztinával.

Pál Tünde alkalmazást nyert a sepsiszentgyörgyi egyházközség vallásnári állásába, szeptember 1-től.

Dávid Ferencet alkalmaztuk a NKÖM pályázatából nyert javadalmazással levéltári segédmunkára, szeptember 15–december 31. között.

Jakabházi Béla Botond segédlelkész kinevezést nyert vallásoktató lelkésznek, a marosvásárhelyi egyházközség keretében, szeptember 1-től.

Demeter Sándor segédlelkész kinevezést nyert a székelyudvarhelyi I. sz. egyházközség segédlelkési állásába, szeptember 1-től.

Jakabházi Erika gyakorló segédlelkész áthelyezést nyert a kolozsvár-belvárosi egyházközségbe kórházlelkésznek, és egyben megbízatást kapott a kide-besztercei egyházközség gondozásával is, szeptember 1-től.

Hegedűs Tivadar gyakorló segédlelkész kirendelést nyert a magyarországi egyházközségbe, szeptember 1-től.

Lakatos Sándor gyakorló segédlelkész kirendelést nyert a sepsiszentgyörgyi egyházközségbe, szeptember 1-től.

Újvárosi Katalin gyakorló segédlelkész kirendelést nyert a székelyudvarhelyi I. sz. egyházközségbe, kórházgondozói hatáskörben is, szeptember 1-től.

Halottunk

Jenei Dezső, az Erdélyi Unitárius Egyház tiszteletbeli főgondnoka, életének 85. évében 2004. október 5-én nehéz szenvedés után elhunyt. Egyházunk szolgálatában mint a kolozsvári egyházközség gondnoka, a Főtanács és az Egyházi Képviselő Tanács tagja, hozzáértéssel, felelősséggel és hűséggel vett részt. 1989-ben választották meg főgondnoknak, visszavonulásakor pedig tiszteletbeli főgondnoki címmel tüntették ki. Egyházunk anyagi helyzetének szilárd alapokra

helyezésében és szervezeti megújításában elvülhetetlen érdemeket szerzett. Temetésére október 8-án került sor a kolozsvári Házsongárdi temetőben, a szertartást dr. Szabó Árpád püspök végezte, a sírnál Bálint B. Ferenc kolozsvári lelkész búcsúztatta. Emlékét hálásan megőrizzük.